परोपकाराय सताम् विभूतय

श्रीअभयदेवसूरिशिष्यरत्नश्री

हेमचन्द्रसूरिविरचितम्

श्री पुष्पमाळा-प्रकरणम्.

शांतमूर्तिमुनिराजश्रीऋद्धिचन्द्रशिष्य

मुनिश्रीकर्पूरविजयकृत

सव्याख्यासमेतम्

સ્વધર્મી ભાઈઓ બ્હેનોને વાચવા

ભણવા નિમિત્તે

શ્રી વાલુકડ નિવાસી શેઠ રતનજી વીરજીના

માતાજી રામબાઈના સ્મરણાર્થે ભેટ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા

વેણીચંદ સુરચંદ શાહ-મ્હેસાણા

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળના સેક્રેટરી

અમદાવાદ.

શ્રી સત્ય પ્રભાકર ઓફીસ પ્રેસમાં શા. પ્રેમચંદ નહાનચંદ

તથા ઝવેરભાઈ રાયચંદે છાપ્યું

સંવત ૧૯૬૭ વીર સંવત ૨૪૩૭ સને ૧૯૧૧

સૂચના

પુસ્તકને જેમ તેમ જ્યા ત્યા રખડતુ મૂકવુ નહિ,
અશુધ્ધ હાથે પુસ્તકને અડકવુ નહિ, તેમજ
ઉઘાડે મુખે પુસ્તક વાચવુ નહિ

त्रिसध्य देवार्च्राम् विरचय चयं प्रापय यश,
श्रियः पात्रे वाप जनय नयमार्गम् नय मन,
स्मरक्रोधाद्यारीन् दलय कलय प्राणिषु दयाम्,
जिनोक्त सिद्धान्त श्रृणु वृणु जवान्मुक्तिकमलाम्
सिंदूर प्रकर

અર્થ–ત્રિકાળ દેવ પૂજન કર, યશને વૃદ્ધિ પમાડ, સુપાત્રમા લક્ષ્મીની વાવણી કર, ન્યાયમાર્ગે મનને દોરી જા, કામ, ક્રોધ આદિ ભાવ શત્રુનુ દલન કર, પ્રાણીઓ ઉપર દયા કર, જીનેશ્વર ભાષિત સિદ્ધાન્ત (શાસ્ત્ર)નુ શ્રવણકર અને મોક્ષ લક્ષ્મીને જલદી વર !

ૐ

ભૂમિકા.

પ્રિય વાચનાર !

'સત્પુરૂષોના હૃદયના અમૃત ઝરણાંઓ.'

સત્પુરૂષોનુ જીવન સ્વપરના કલ્યાણઅર્થેજ હોય છે જેમના વિશાળ, ઉચ્ચ અને દયાથી ઉભરાતા હૃદયોમાંથી નિરંતર ગંગા સિંધુના બળવાન ધોધ જેવા અમૃતમય ઝરણાંઓ પ્રવાહની માફક વહ્યા કરે છે, અને ત્રિવિધ તાપથી પીડા પામતા જગત જંતુઓને. અને કધા શાન્તિકારક નિવડે છે કોઈ કોઇ કાળે અને કોઇ કોઇ ક્ષેત્રે એ અમૃતમય ઝરણાંઓએ રેલમછેલ કરી અનેક હૃદયોના ભયંકર તાપને સદાને માટે હોલવ્યા છે અને હોલવે છે એવા ઝરણાઓના સંગ્રહરૂપ સમુદ્ર જેવા અસંખ્ય ગ્રંથો પૂર્વના મહાત્માઓની વિભૂતિને જાહેર કરતા હજુ પણ પૃથ્વિ તળને શોભાવી રહ્યા છે અને વિસ્તિર્ણ કાળની અનંતતામા સદાને માટે શોભાવી રહેશે

'મહાત્માઓના વચનામૃતનો ઉપયોગ'

સંજીવની ઔષધી જેમ સર્વ રોગ ઉપર અકસીર દવા છે તેમજ સત્પુરૂષોના અબાધિત અને ઉપકારક વચનો, જન્મ, જરા અને મરણના અનાદિ રોગ ઉપર અકસીર ઉપાય છે અને મહાત્માઓ એવા કલ્યાણકારક ઉપદેશામૃતના પાનથી સદાને માટે અજરામરત્વ

સૂચના

પુસ્તકને જેમ તેમ જ્યા ત્યા રખડતુ મૂકવુ નહિ,
અશુધ્ધ હાથે પુસ્તકને અડકવુ નહિ. તેમજ
ઉઘાડે મૂખે પુસ્તક વાચવુ નહિ

त्रिसन्ध्य देवार्चाम् विरचय चयं प्रापय यश,
श्रिय पात्रे वाप जनय नयमार्गम् नय मन,
स्मरक्रोधाद्यारीन् दलय कलय प्राणिषु दयाम्,
जिनोक्त सिद्धान्त श्रुणु वृणु जवान्मुक्तिकमलाम्

सिंदूर प्रकर

અર્થ—ત્રિકાળ દેવ પૂજન કર, યશને વૃદ્ધિ પમાડ, સુપાત્રમા લક્ષ્મીની વાવણી કર, ન્યાયમાર્ગ મનને દોરી જા, કામ, ક્રોધ આદિ ભાવ શત્રુનુ દલન કર, પ્રાણીઓ ઉપર દયા કર, જીનેશ્વર ભાષિત સિદ્ધાન્ત (શાસ્ત્ર)નુ શ્રવણકર અને મોક્ષ લક્ષ્મીને જલદી વર !

ૐ

ભૂમિકા

પ્રિય વાચનાર !

સત્પુરૂષોનુ જીવન સ્વપરના કલ્યાણઅર્થેજ હોય છે જેમના વિશાળ, ઉચ્ચ અને દયાથી ઉભરાતા હૃદયોમાથી નિરંતર ગંગા સિંધુના બળવાન ધોધ જેવા અમૃતમય ઝરણાઓ પ્રવાહની માફક વહ્યા કરે છે, અને ત્રિવિધ તાપથી પીડા પામતા જગત જંતુઓને, અને કંઇ શાન્તિકારક નિવડે છે કોઈ કોઇ કાળે અને કોઇ કોઇ ક્ષેત્રે એ અમૃતમય ઝરણાઓએ રેલમછેલ કરી અનેક હૃદયોના ભયંકર તાપને સદાને માટે હોલવ્યા છે અને હોલવે છે એવા ઝરણાઓના સંગ્રહરૂપ સમુદ્ર જેવા અસંખ્ય ગ્રંથો પૂર્વના મહાત્માઓની વિભૂતિને જાહેર કરતા હજુ પણ પૃથ્વિ તળને શોભાવી રહ્યા છે અને વિસ્તિર્ણ કાળની અનંતતામા સદાને માટે શોભાવી રહેશે

'સત્પુરૂષોના હૃદયના અમૃત ઝરણાંઓ.'

સંજીવની ઔષધી જેમ મર્ણ રોગ ઉપર અકસીર દવા છે તેમજ સત્પુરૂષોના અબાધિત અને ઉપકારક વચનો, જન્મ, જરા અને મરણના અનાદિ રોગ ઉપર અકસીર ઉપાય છે અનેક ભવ્યાત્માઓ એવા કલ્યાણકારક ઉપદેશામૃતના પાનથી સદાને માટે અજરામરત્વ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે

'મહાત્માઓના વચનામૃતનો ઉપયોગ.'

'સાહિત્ય અને જન-સમાજની સેવા માટે અમારા ઉદ્દેશો'

ઉત્તમ વિચાર, ઉત્તમ આશય, અને ઉત્તમ વિષયોના સ ગ્રહ ગ્રન્થો સર્વને સુર્લભ હોતા નથી, તેમ છતા તેની સર્વને જરૂર છેજ તેથી પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા માગધી કે સસ્કૃત ભાષાના ગ્રન્થોનો ગુજરાતિ કે હિન્દિભાષામા અનુવાદ કે ઉ ધ્ઘણ કરાવી, સરળ વ્યાખ્યારૂપે લખાવી, અગર જમાનાને અનુસરતી શૈલી અને ભાષામા લખાવી, જીજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષુ સજ્જનોને વિના મુલ્યે કે અલ્પ મુલ્યે આપવા માટે બ્હાર પાડવામા આવે છે આ નિમિત્તે ગુર્જર સાહિત્યની અને જનસમાજની સેવા બજાવવી, પ્રજામા ઉત્તમ પુરૂષોના ઉચ્ચ હૃદયોનુ પ્રતિબિબ પાડવુ અને આપણા માનુષી જીવનને દેવાશી જીવન બનાવવુ એ વગેરે અમારા ઉદ્દેશો છે

અમારા ઉદ્દેશોની સિધ્ધિ અને સહાયક

આજ પર્યન્ત અમો જનસમાજની સેવામા ૧૮ ગ્રન્થો રજુ કરી શકયા છીયે, જેમાના ઘણાકની બબ્બે અને ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓ છપાવવી પડી છે પરમ ઉપકારી મુનિ મહારાજઓની કૃપાથી અને અનેક દાનવીર સજ્જનોની આર્થિક સહાયથી અમારો સાહિત્ય પ્રચારનો પ્રયત્ન હજુ ચાલુ છે એવી સહાય હમેશને માટે મ્હોટા પ્રમાણમા ચાલુ રહે તો સમગ્ર આર્યાવર્તને એવા ઉત્તમ ગ્રન્થોના ઉપકારક વિચારોથી ભરી દેવાનો અમારો ઇરાદો છે

અમારી પામર શક્તિમા અમારા મહાન્ ઈરાદાને પૂર્ણ

કરવા જેટલુ બળ પૂરુ પાડવા માટે અમો પરમપૂજ્ય મુનિ મહારાજાઓ, જૈન કોમના સરકારી પડિતો, અને દાનવીર સજ્જનોને નમ્રભાવે વિનવીયે છીયે

આ ગ્રન્થ અને તેના કર્તા.

આજથી લગભગ ૧૩૦૦ વર્ષ ઉપર થયેલા જૈનશાસન ભૂષણ, નવાગી ટીકાકાર શ્રીમાન અભયદેવ સૂરીજીના શીષ્ય શ્રીમાન્ હેમચન્દ્ર સુરીજી મહારાજે ભવ્ય જનોના ઉપકાર અર્થે આ પુષ્પમાળા નામનો વીસ અધિકારથી ભરેલો ગ્રન્થ મૂળ માગધી ભાષામા બનાવેલો છે તેના ઉપર સસ્કૃત ભાષામા શ્રીજીનભદ્ર સૂરીજીના શીષ્ય મહોપાધ્યાયશ્રી સોમ ગણીજી મહારાજે ટીકા બનાવેલી છે ટીકાના આધારે શાન્તમૂર્તિ શ્રીમાન કર્પૂરવિજયજી મહારાજે સારભૂત સરળ વ્યાખ્યા તૈયાર કરી આપી છે જેને જનસમાજની સેવામા અમારી ગ્રન્થમાળાના ૧૯ મા મણકા તરીકે રજુ કરીયે છીયે

ગ્રન્થનુ ગૌરવ

પોતાની સુગધથી ભવ્ય પ્રાણિના હૃદયોને સુવાસિત કરનાર, સદુપદેશ અને ઉત્તમગુણો રૂપ સુગધની બહેકીથી બહેકી રહેલા અને કદી પણ નહી કરમાય એવા, અલૌકિક પુષ્પોથી ગુથેલી આ પુષ્પમાળા એક નમુનેદાર કઠાભરણની ગરજ સારે તેવી છે

આ પુષ્પમાળાની અદર ગુથેલા સદ્ગુણ પુષ્પોથી એના કર્તાના હૃદય બગીચાની વિશાળતા અને ઉચ્ચતાનુ કાઈક ભાન

થઈ શકે તેમ છે, તે વાચનારને સહજ નમજી શકાય તેમ હોવા થીં અત્ર તે સબધે લબાણ ઉલ્લેખ કર્યો નથી

આ ગ્રન્થને વાચવા વિચારવા અને અમલમા મુકવા માટે અમો વાચક વર્ગને સાગ્રહ ભલામણ કરીયે છીયે

આ ગ્રન્થના છેડે 'ચતુર્ગતિજીવક્ષપણકાની' એ નામ નો ૩૮ ગાથાનો ગ્રથ મૂળરૂપેજ મુકેલ છે તે ગ્રન્થમા અન્ત સમયે સર્વ જીવોને ખમાવવાનુ મગળ અને અસરકારક સ્વરૂપ ખડુ કર્યું છે તે ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય હોવાથી અને સરળ હોવાથી અમોએ તેને મૂળમાજ રહેવા દીધો છે જરૂર પડશે તો આગળપર અર્થ સાથે આપવાનુ બની શકશે

આ ગ્રન્થની સરળ વ્યાખ્યા લખી આપનાર શાન્તમુર્તિ શ્રીમાન્ કર્પુરવિજયજી મહારાજજી તથા આ ગ્રન્થની પ્રસિદ્ધિ માટે નાણાની મદદ કરનાર ગૃહસ્થ, (કે જેમનુ નામ ટીબાચા ઉપર આપેલુ છે) તથા આવા કાર્યમા તન, મન ધનથી મદદ કરનારા સજ્જનોનો આ પ્રસગે અમો અત કરણપૂર્વક આ ભાર માની વીરમીયે છીયે

ભુલ ચુક મિચ્છામિ દુક્કડમ્

લી પ્રસિદ્ધ કર્તા

द्रुतविलम्बितवृत्तम्

गुणसुगन्धभृतामलयत्तराम्, नरगणांश्चतुरर्थविधायिनीम्,
स्रजमिमामुपगृह्यसमोत्तमाम्, स्वगुणमूर्तिमलंकुरुताञ्जन।

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫	૧૧	વાળી	વાળા
૧૭	૧૯	उद्दम	उद्दद्दम
૩૮	૨૦	ऊण	नाऊण
૪૬	૨	साहणो	साहुणो
૭૯	૮	જે	૦
૯૭	૧૮	ગુણકારી	બહુ ગુણકારી
૧૦૪	૧૩	જીત	જીન
૧૧૩	૧૫	ચરિત્ર	ચારિત્ર
૧૧૬	૨૧	गिद्रा	गिद्धा
૧૧૭	૧૦	છુ	છું
૧૪૧	૨૦	कुल्गणी	कुलीणा
૧૫૪	૧૯	વ્યહાર	વ્યવહાર
૧૫૫	૧૮	૦	भववैराग्य द्वार
૧૭૨	૧૪	વિર્ગમન	નિર્ગમન
૧૮૫	૭	आयणण	आययण

અનુક્રમણિકા

પ્રસ્તાવના

મૂળગ્રંથમા ગ્રંથનુ નામ **ઉપદેશમાળા** રાખવામા આવ્યુ છે, તોપણ તે ગ્રંથના અંતે તેમજ તેની વૃત્તિ (ટીકા) ના અંતે **પુષ્પમાળા** એવુ તેનુ બીજુ નામ પણ જોવામા આવે છે

શ્રીમાન **ધર્મદાસગણિ વિરચિત સુપ્રસિદ્ધ ઉપદેશમાળાથી** તેની જૂદી ઓળખ પાડવા માટે પણ તેનુ નામ **પુષ્પમાળા** રાખેલુ હોય એમ સમજાય છે, અને **અદ્યાપિ તે પુષ્પમાળાના નામથીજ પ્રાયઃ ઓળખાય છે**

મૂળ ગ્રંથની એક પ્રત (નાતિશુદ્ધ) પ્રાય ખંભાતના ભંડારમાથી પ્રાપ્ત થઈ હતી, તે પ્રતનો ઉતારો કરાવી મૂળ સહિત વૃત્તિના આધારે તે સુધારવામા આવેલ છે, ઉક્ત પ્રકરણ ગ્રંથમા અનેક પ્રકારે આત્મ કલ્યાણ સાધી આપે એવા ઉત્તમ **વીશ અધિકારનો** સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે, તેમજ તે અનેક આગમોમાથી સાર રૂપે ઉદ્ધરેલ હોવાથી તેમજ પ્રાચીન આચાર્ય કૃત હોવાથી પ્રમાણભૂત છે, ગ્રંથકર્તાએ અનેક સ્થળે અતિ પ્રાચીન **ઉપદેશમાળાની** મૂળ ગાથાઓ પણ પ્રસગોપાત ટાંકેલી છે, મૂળ ગ્રંથકર્તા તેમજ લઘુવૃત્તિ કર્તાનુ નામ તેમજ તેમની ઓળખ ગ્રંથના અંતે સ્પષ્ટપણે બતાવેલ છે તેમના સબંધે વધારે હકીકત મેળવી શકાઈ નથી, પણ આટલી બીના તો જાણવામા આવી છે કે ઉક્ત પ્રકરણકારે '**ભવભાવના**' નામનો અન્ય ગ્રંથ પણ પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે, જેમા દ્વાદશ ભાવનાઓનુ સવિસ્તર

ધ્યાન આપેલુ છે તે બને ગ્રથોની સનિમા એક અતિ મનોહર શ્લોક જોવામા આવે છે જેમા ગ્રથકારે શ્રોતાજનોનુ મન બહુ સારી રીતે આકર્ષેલુ છે તે શ્લોક અતિ ઉપયોગી જાણી લેશ માત્ર અર્થ સહિત નીચે ટાકી લીધો છે

का हि पुगणना तेषा, येऽन्यशिक्षाविचक्षणा
ये स्व शिक्षयितु दक्षा–स्तेषा पुगणना नृणाम्

જે 'પરોપદેશે પાડિત્ય' વાપરનાર એટલે અન્યનેજ શિખામણ દેવામા શુર છે તેમને પુરૂષ વર્ગમા કોણ ગણે છે ? જે પોતાના આત્માને સમજાવવા સમર્થ થયા છે તેઓનેજ પુરૂષની ગણત્રીમા ગણવા યોગ્ય છે

આ શ્લોક બહુજ અર્થ બોધક છે અને તે બોધ બહુજ ઉડાણમાથી આપાયેલો જણાય છે ફલિતાર્થ એ છે કે વાચનારે કે સાભળનારે આ ગ્રથનુ રહસ્ય મેળવી સ્વ–આત્મ કલ્યાણ સાધવામા જ તેનો મુખ્યપણે ઉપયોગ કરવો ઘટે છે

નામ આ પ્રમાણે છે

૧ અહિંસા	૮ ચારિત્ર શુદ્ધિ	૧૪ વિનય
૨ જ્ઞાન	૯ ઇદ્રિયજય	૧૫ વૈયાવચ્ચ
૩ દાન	૧૦ કષાય નિગ્રહ	૧૬ સ્વાધ્યાય
૪ શીલ	૧૧ ગુરૂ કુલવાસ	૧૭ અનાયતન ત્યાગ
૫ તપ	૧૨ સ્વદોષની આલોચના	૧૮ પરિવાદ નિવૃત્તિ
૬ ભાવ		૧૯ ધર્મ સ્થિરતા
૭ સમ્યકત્વ શુદ્ધિ	૧૩ ભવ વૈરાગ્ય	૨૦ પરિજ્ઞા(અનશનરૂપ)

ઉક્ત સર્વ અધિકારો ઉપર ગ્રંથકારે બની શકે તેટલું સમર્થન કરેલું છે, તેમજ ટીકાકારે મૂળ ગ્રંથકારનો મહાશય સ્પષ્ટ પણે સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તે સમસ્તપણે આ વ્યાખ્યામાં દાખવી શકાયો નથી. વખતના સંકોચથી જેટલો તેમાંથી સાર ખેંચી શકાય તેટલો ખેંચી આ વ્યાખ્યા સરલ બને તેમ પ્રયત્ન કર્યો છે, તેમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કથાનકો પણ આવે છે, તે કથાનકો ક્વચિત્ વિસ્તારથી તો ક્વચિત્ અતિ સંક્ષેપથી દાખલ કરેલ છે તેમજ મૂળગાથાઓમાં પણ ક્વચિત્ જરૂરજોગ જ્યાંહે વિશેષ વિવરણ કરેલું છે અને ક્વચિત્ સંક્ષેપથીજ વ્યાખ્યા કરેલી છે. એકંદર ભવ્યજનો આખા ગ્રંથનો પરમાર્થ સ્થિરચિત્તથી વિચારી મનન કરી વિવેકવડે સદાચરણ સેવી આત્મ કલ્યાણ સાધો એજ મહાકાંક્ષા

લેખક. સન્મિત્ર કર્પૂરવિજય.

સિદ્ધ (સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થયેના), અકર્મા (સર્વથા કર્મ મુક્ત થયેલા) વિગ્રહ (દેહ-વિગેરે) થી સર્વથા મૂકાએલા, અકલક (સર્વથા કલક રહિત), અસગ (સર્વથા સર્વસગ-સર્વ પરિગ્રહથી મુક્ત થયેલા), અક્ષય (અક્ષદ-ઇંદ્રિયોનો સપૂર્ણ નિગ્રહ કરનાર અથવા અક્ષય અવ્યાબાધ મોક્ષ સ્થિતિને ભજનારા), શ્રીર, (સમસ્ત આવરણરહિત તત્વાવબોધ શક્તિથી શોભતા અથવા અનત શક્તિવાળા હોવાથી સમસ્ત પરિસહ ઉપસર્ગ સહવા સપૂર્ણ સમર્થ-નિષ્પ્રકપ), અને સદ્ગતિ પમાડવા સમર્થ પુરૂષોમા શિરોમણિ, તેમજ જીવાજીવાદિ સદ્ભૂત અર્થ પ્રકાશવાવાળા (અથવા સદ્ગતિ પમાડવા સમર્થ એવા પરમાર્થને પ્રકાશવાવાળી) શ્રી વીરપ્રભુને હુ (શ્રી હેમચદ્રસૂરિ) ત્રિકરણ શુદ્ધિથી પ્રણામ કરૂ છુ ૧

જિનવચન (પ્રવચન-આગમ) રૂપી બગીચામાથી પ્રધાન પુષ્પોની માળાની જેવી સુવર્ણ (શોભનિક-ઉત્તમ અક્ષરોના વિન્યાસવાળી) અને અસાધારણ જ્ઞાનાદિક ગુણોવડે ગુ કેલી-રચેલી આ ઉપદેશમાળા (અપર નામ પુષ્પમાળા પ્રકરણ) ની હુ રચના કરૂ છુ ૨

સમુદ્રમા પાડી નાખેલા (ચિતામણિ) રત્નની જેમ મનુષ્ય જન્મ ફરી પામવો અતિ દુર્લભ છે તેમા પણ રકને નિધાન પ્રાપ્તિની પેરે જિન ધર્મની પ્રાપ્તિ (અતિ અતિ) દુર્લભ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પ્રમુખમા ચૂલ્લગપાસગ, પ્રમુખ દશ દૃષ્ટાતે મનુષ્ય

સિદ્ધ (સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થયેલા), અકર્મા (સર્વથા કર્મ મુક્ત થયેલા) વિગ્રહ (દેહ-વિરોધ) થી સર્વથા મૂકાએલા, અકલંક (સર્વથા કલંક રહિત), અસંગ (સર્વથા સર્વસંગ-મૂર્છા પરિગ્રહથી મુક્ત થયેલા), અક્ષય (અક્ષ-ઇંદ્રિયોનો સંપૂર્ણ નિગ્રહ કરનાર અથવા અક્ષય અવ્યાબાધ મોક્ષ સ્થિતિને ભજનારા), શ્રીર, (સમસ્ત આવરણરહિત તત્વાવબોધ શક્તિથી શોભતા અથવા અનંત શક્તિવાળા હોવાથી સમસ્ત પરિસહ ઉપસર્ગ સહવા સંપૂર્ણ સમર્થ-નિષ્પ્રકંપ), અને સદ્ગતિ પમાડવા સમર્થ પુરૂષોમાં શિરોમણિ, તેમજ જીવાજીવાદિ સદ્ભૂત અર્થ પ્રકાશવાવાળા (અથવા સદ્ગતિ પમાડવા સમર્થ એવા પરમાર્થને પ્રકાશવાવાળી) શ્રી વીરપ્રભુને હું (શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ) ત્રિકરણ શુદ્ધિથી પ્રણામ કરૂં છું ૧

જિનવચન (પ્રવચન-આગમ) રૂપી બગીચામાંથી પ્રધાન પુષ્પોની માળાની જેવી સુવર્ણ (શોભનિક-ઉત્તમ અક્ષરોના વિન્યાસવાળી) અને અસાધારણ જ્ઞાનાદિક ગુણોવડે ગુંફેલી-રચેલી આ ઉપદેશમાળા (અપર નામ પુષ્પમાળા પ્રકરણ) ની હું રચના કરૂં છું ૨

સમુદ્રમાં પાડી નાખેલા (ચિંતામણિ) રત્નની જેમ મનુષ્ય જન્મ ફરી પામવો અતિ દુર્લભ છે તેમાં પણ રંકને નિધાન પ્રાપ્તિની પેરે જિન ધર્મની પ્રાપ્તિ (અતિ અતિ) દુર્લભ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પ્રમુખમાં ચૂલગપાસગ, પ્રમુખ દશ દૃષ્ટાંતે મનુષ્ય

જન્મ પામવો દુર્લભ કહ્યો છે, તે દૃષ્ટાંતો વિશેષાર્થીએ સાથી જોઈ લેવા તેનો દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામ્યા છતા પણ જેને રત્ન નિધાનની જેમ જિન ધર્મ પામવો અતિ દુર્લભ કહ્યો છે ૩

એવુ મનુષ્યપણુ અને જિનધર્મ પમાય તેના અનુકૂલ અદ્‌ભુત કાર્યના ફલ તરીકે કોઈ કોઈ રીતે મનુષ્ય જન્માદિક શ્રેષ્ઠ સામગ્રી પામીને શિવસુખ સંપત્તિના હેતુરૂપ એવા જિનધર્મમા સદા સાવધાનપણે વર્તવુ મોક્ષસુખદાયી વીતરાગ પ્રણીત ધર્મ પામીને તેમા ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો, મતલબ કે શ્રી વીતરાગ પ્રણીત તત્ત્વનુ રૂચિપૂર્વક શ્રવણ મનન અને નિદિધ્યાસન કરવા તત્પર રહેવુ જેમ તે ઉત્કૃષ્ટ ધર્મનુ આરાધન થાય તેમ પ્રવર્તવુ તેમા ગફલત ન કરવી ૪

अहिसाद्वार

सोय अहिसा मूलो । धम्मो जियरागदोसमोहेहि ॥
भणिओ जिणेहि तम्हा। सविसेस तीइ जइयव्वं ॥५॥

તે ધર્મ રાગ, દ્વેષ અને મોહવર્જિત એવા જિનેશ્વરોએ અહિંસામૂલ કહેલો છે, તે માટે તે અહિંસા અર્થે અધિક ઉજમાળ રહેવુ ૫

किं सुरगिरिणो गरुय। जल निहिणो कि व हुज्ज गभीर॥
किं गयणाओ विसाल। को य अहिसा समो धम्मो ॥६॥

મેરૂ ગિરિથી (વધારે) મ્હોટું કોણ છે? સમુદ્રથી વધારે ગભીર કોણ છે? આકાશથી વધારે વિશાળ કોણ છે? તેમજ અહિંસા સમાન બીજો કયો ધર્મ છે? ૬

कल्लाणकोडिजणणी । दुरतदुरियारिवग्गनिद्ववणी ॥
समारजलहितरणी । इक्कच्चिय होइ जीवदया ॥ ७ ॥

કોટિ ગમે કલ્યાણને કરનારી, મહા દુ ખદાયી દુરિત (પાપ) રૂપ શત્રુ વર્ગનો ક્ષય કરનારી, અને સસારસમુદ્ર તારનારી નૌકા એક કેવળ જીવદયાજ છે ૭

विउलं रज्जं रोगेहिं वज्जियं रुवमाउय दीहं ॥
अन्नपि त न सुरक। ज जीवदयाइ न हु मज्झ॥ ८॥

વિશાળ રાજ્ય, રોગોથી વર્જિત રૂપ, અને દીર્ઘ આયુષ્ય તેમજ એવું બીજું કોઈ પણ સુખ નથી કે જે જીવદયાથી સાધ્ય (પ્રાપ્ત) ન થાય! મતલબ કે સર્વ પ્રકારના સુખ જીવદયાવડે સુખે સાધ્ય થઈ શકે છે માટે જીવદયાને માટે અસત આદર કરવો ઘટે છે ૮

देविंदचक्कवट्टित्तणाई । भुत्तूण सिवसुहमणतं ॥
पत्ता अणत जीवा । अभय दाऊण जीवाण ॥ ९ ॥

જીવોને અભય આપીને અનત જીવો દેવેન્દ્ર અને ચક્રવર્તી આદિ સબધી સુખને અનુભવી અનત અક્ષય એવા શિવ સુખને પ્રાપ્ત થયા છે ૯

ो अत्तणो हिएसी । अभय जीवाण दिज्ज निच्चपि ॥
नह वज्जाउहजम्मे । दिन्न सिरिसंतिनाहेण ॥ १० ॥

તે માટે આત્મહિતૈષીજનોએ (સર્વ) જીવોને સદાય અભય
ાન દેવુ જોઈએ ' જેવી રીતે વજ્રયુધના ભવમા શ્રી શાન્તિનાથે
અભયદાન આપ્યુ હતુ શ્રી શાન્તિનાથના જીવે પૂર્વભવમા એક
પારેવા ઉપર કેવી કરૂણા આણી આત્માર્પણ કર્યું હતુ ' તે કથા-
નક સુપ્રસિદ્ધ છે ૧૦

जह मम न पिय दुरक । जाणिय एमेव सयल जीवाण
न हणइ न हणावेई य। धम्ममि ठिओ स विन्नेओ ॥११॥

જેમ મુજને દુ ખ પ્રિય નથી લાગતુ તેમજ સકળ જીવોને
પ્રિય નજ લાગે એમ જાણીને કોઈ જીવને ન હણે, ન હણાવે,
તેમજ હણતાને રૂડુ ન જાણે તેજ આત્મા ધર્મ માર્ગમા સ્થિત
નિશ્ચળ જાણવો ૧૧

जे उण छज्जीववह । कुणति अस्सजया निरणुकपा ॥
ते दुहलरकाभिहया । भमति समारकतारे ॥ १२ ॥

તેમજ જે મન વચન અને કાયાને કાબુમા નહિ રાખના
છતા અનુક પા-(દયા) રહિત બની સર્વ જીવોનો વધ કરે છે
(કરાવે છે અને અનુમોદે છે) તે લાખો ગમે દુ ખોથી પરાભવ
પામી સંસાર અટવીમા ભ્રમણ કરે છે (મન વચન કાયાથી જે
અન્ય પ્રાણીઓને પરિતાપ ઉપજાવે છે તે અજ્ઞાની જનો અન્ય

જન્મોમા તેથી બહુ ગણો પરિતાપ પામ્યા કરે છે) ૧૨

वहन्नधमारणरया । जियाण दुक्खं बहु उईरंता ॥
हुंति मियावइ तणओ–व्व भायण सयलदुक्काणं ॥१३॥

વધ, બંધન અને મારવામા રક્ત છતા જે નિર્દય જનો જીવોને બહુ દુઃખ ઉપજાવે છે તે મૃગાવતીના પુત્ર—**મૃગાપુત્રની** પેરે સકળ દુઃખોનુ ભાજન થાય છે ૧૩

"મૃગાપુત્રનુ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર"

મનુષ્ય ભવમા પણ નારકીની જેવા દુઃખોને સાક્ષાત્ વેદનાર **મૃગાપુત્રને** ભગવંતના મુખથી જાણીને પ્રભુના વચનમાં દૃઢ પ્રતીતિ છતા તેવા દુઃખો સાક્ષાત્ જોવાના કૌતુકવાળા **શ્રીગૌતમ સ્વામી શ્રીવીરપ્રભુની** આજ્ઞા લઈને મૃગાવતીને ઘરે પધાર્યા. પોતાના આવાગમનનુ કારણ નિવેદન કર્યે છતે મૃગાવતી ગૌતમસ્વામીને નાસિકા સહિત મુખ (મુહપત્તિથી) બાંધી લેવાનુ જણાવી જ્યા ભૂમિગૃહ (ભોયરા) મા મૃગાપુત્ર છે ત્યા લઈ ગઈ તે સ્થળે અનેક અસાધ્ય રોગોથી પીડાતા તે કુમારને સાક્ષાત્ દેખીને પછી શ્રી ગૌતમસ્વામીએ **શ્રીવીરપ્રભુની** સમીપે આવી અતિ નમ્રતાથી તેના પૂર્વભવ સંબંધી પૃચ્છા કરી ત્યારે શ્રીવીરપ્રભુએ જણાવ્યુ કે આ ભરત ક્ષેત્રમા પૂર્વે **શતદ્વાર** નામના નગરના ધનપતિ રાજાનો **વિજયવર્ધન** પ્રમુખ પાચસો ગામનો એક અધિપતિ અધર્મી, અધર્મ પ્રિય, અધર્મને સાર જાણનાર અને અધ--

મંવડે ચાવો થયેનો, બહુ જીવોને વધબ ધન અને મરણ નબધી ત્રાસ આપવામાજ ધક્ત રઠડ્ડ (નોઠોડ) નામનો ક્ષત્રીય (નાજ-પુત) હતો તે પોતાના ગામોના લોકોને આકરા કરો વડે સતા-પતો, નિર્ધન કરી મૂકતો, યાવત્ સ્થાન ભ્રષ્ટ કરતો, એમ મદોન્મત્ત બની સ્વચ્છદપણે વર્તતો તેવામા એકદા તેના શરીર મા એરી નાથે ૧૬ સોળ મહારોગ પ્રગટ થયા ખાસી, શ્વાસ, જ્વર, દાહ, કુક્ષીશૂળ, ભગદર, અને અર્શ પ્રમુખ મહા રોગોથી તે બહુ પીડાવા લાગ્યો અનેક ઉપાય કરતા છતા ઉક્ત મહારોગથી તે મુક્ત થઈ શક્યો નહિ તે મહા રોગોથી ભારે વિડબના પામતો આર્ત્ત રૌદ્ર ધ્યાનને ધ્યાતો અઢીસે વર્ષનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાળી ત્યાથી મરીને પ્રથમ નરકમા ઉત્કૃષ્ટ આઉખે નારકી થયો ત્યા અનેક દુ સહ દુ ખો સહી અ તે ત્યાથી ચ્યવીને અહીં મૃગાવતી રાણીની કુક્ષિમા ઉત્પન્ન થયો તેથી રાણીને અને રાજાને પણ ભારે કષ્ટ થયુ અ તે તે જન્મ્યો પણ વિડબના પામતો છતો પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરે છે તે ૨૦ વર્ષનુ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને અનેક નીચ અવતારો લઈ ભવભ્રમણ કરશે હિંસાનો આવો કટુક વિપાક સાભળી ચતુર માણસોએ ચેતીને ચાલવુ ઘટે છે મતલબ કે કોઈ પણ પ્રાણીને કદાપિ કોઇ પણ રીતે દુ ખ ઉપજે તેમ કરવુ નહિ

વીતરાગના ઉપદેશથી જાણીને જે ભવ દુ ખવી નિર્વેદ-ત્રાસ થતો હોય તો જીવદયામા રક્ત રહેવુ ૧૪

ज्ञानद्वार.

इच्छतो य अहिंसं । नाण सिरिकिज्ज सुगुरुमूलमि ॥
मच्चिय कीरइ सम । ज तव्विसयाइ विन्नाणे ॥१५॥

અહિંસાના લાભને ઇચ્છનારે સદ્ગુરૂનીસમીપે જ્ઞાન મેળવવુ જોઈયે, કેમકે જ્યારે તે અહિંસા સબધી વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે જ તે (અહિંસા) રૂડી રીતે સેવાય છે, અન્યથા તે સારી રીતે સેવી શકાતી નથી ૧૫

किंनाण को दाया । को गहणविही गुणा य के तस्स ॥
दारक्कमेण इमिणा । नाणस्स परूवण वुच्छ ॥ १६ ॥

જ્ઞાન તે શુ ? જ્ઞાનદાતા કોણ ? જ્ઞાન ગ્રહણ કરવાનો વિધિ શો ? તેના શા શા ગુણો ? આ દ્વારના અનુક્રમથી જ્ઞાનની પ્રરૂપણા કરીશુ ૧૬

आभिणिबोहियनाण । सुयनाण चेव ओहिनाण च ॥
तह मणपज्जवनाण । केवलनाणं च पचमय ॥ १७ ॥

પહેલુ મતિજ્ઞાન, બીજુ શ્રુતજ્ઞાન, ત્રીજુ અવધિજ્ઞાન, ચોથુ મન પર્યવ જ્ઞાન, અને પાચમુ કેવળ જ્ઞાન '૧૭'

इत्थ पुण अहिगारो । सुयनाणेण जओ सुएण तु ॥
सेसाणमप्पणोवि य । अणुओग पईवदिठ्ठतो ॥ १८ ॥

અત્ર પ્રસ્તુત અધિકાર શ્રુતજ્ઞાન વડે છે કેમકે શ્રુતજ્ઞાન વડેજ શેષ (બીજા) મતિ જ્ઞાનાદિક જ્ઞાનોનુ તેમજ પોતાનુ (શ્રુતજ્ઞાનનુ) વ્યાખ્યાન થઈ શકે છે, પ્રદીપના દૃષ્ટાંતથી—જેમ દીપક પોતાને તેમજ બીજા ઘટપટાદિક પદાર્થોને પ્રકાશે છે, તેમ શ્રુતજ્ઞાન પણ ઉભયને પ્રકાશી—જણાવી શકે છે ૧૮

इक्कमि वि मुरकपयमि । होइ जो इत्थ निच्चमाउत्तो ॥
त तस्स होइ नाण । छिदइ मो तेण दुहजाल ॥१९॥

.. એક પણ **નિર્વાણ** સુખદાયી પદમાં જે અત્ર સદાય ઉપયુક્ત (તદાકાર વૃત્તિવાળો) થઈ વર્તે છે તે તેનુ (સમ્યગ્) **જ્ઞાન** કહેવાય છે અને તે વડે તે દુ ખ જાળને છેદી નાખે છે (ભાવનામય કરેલા એક પણ ઉત્તમ પદથી પ્રાણીનુ કલ્યાણ થઇ શકે છે તેનુજ ઉત્તમ જ્ઞાન અધિક હોય તો અધિક હિત, પણ જેટલુ હોય તે ભાવનામય હોવુ જોઈએ પછી ભલે તે થોડુજ હોય ઘણાને માટે અત્ર કઈ આગ્રહ નથી) ૧૯

सविग्गो गीयत्थो । मझत्थो देमकालभावन्नू ॥
नाणस्स होइ दाया । जो सुद्ध परूवगो साहू ॥२०॥

સવિગ્ન—ભવભીરૂ, મોક્ષ અનુકૂળ ક્રિયા કરનાર, મુમુક્ષુ, તીવ્ર વૈરાગી, ગીતાર્થ, (સૂત્રાર્થ ઉભયના જાણ) મધ્યસ્થ, નિષ્પ-

ક્ષપાતી, કેવળ ગુણરાગી, અને દેશકાળનો જાણ છતો જે સાધુ-
મુમુક્ષુ શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય તે જ્ઞાનનો દાતા હોય ૨૦

ओमन्नो वि विहारे । कम सोहेइ सुलभबोही य ॥
चरणकरण विसुद्ध । उववूहंतो परूवंतो ॥ २१ ॥

(કોઈ મુમુક્ષુ) સંયમ માર્ગમા શિથિલ છતા સર્વજ્ઞ વીત-
રાગ પ્રણીત ચરણ કરણ (પંચ મહાવ્રતરૂપ મૂળ ગુણ અને પિંડ
વિશુદ્ધિઆદિ ઉત્તર ગુણ) ને પ્રશંસતો અને પ્રરૂપતો સતો કર્મ
નિર્જરા કરે અને સુલભ બોધિ પણ થાય મતલબ કે શ્રીઉપદેશ
માળા પ્રમુખમા કહ્યા મુજબ સંવિજ્ઞપક્ષીપણું પાળનાર પણ
સ્વહિત સાધી શકે પણ ગુણવિના મિથ્યાડંબરી સ્વહિત
સાધી ન શકે. ૨૧

अरकलिय मिलियाइ गुणे । कालग्गहणाई उ विही सुत्ते
मज्जण निसिज्ज अरका । इच्चाइ कमो तयत्थमि ॥ २२ ॥

સૂત્ર અર્થ ગ્રહણ કરતી વખતે (શિષ્યોએ) અસ્ખલિત
અને અમિલિત પ્રમુખ ગુણવાળા (ન્યૂનાધિક રહિત) ઉચ્ચારતા
સૂત્રોમા કાલગ્રહણાદિક વિધિ (શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ ક્રિયા વિશેષ-ઉદ્દેશ,
સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા પ્રમુખ), પ્રમાર્જન, (ભૂમિશુદ્ધિ) જ્ઞાનદાતા ગુરૂ
મહારાજ શાસ્ત્રવાચના દેવા સમાધિપૂર્વક બેસે એવા આસન પ્રમુ-
ખની યોજના તેમજ અક્ષ (ચંદનક) વડે સ્થાપનાચાર્યને સ્થાપવા
ઈત્યાદિક ક્રિયાક્રમ કરવાનો હોય છે ૨૨

निद्दा विगहा परिवज्जिएहिं गुत्तेहि पजलिउडेहिं ॥
भत्तिबहुमाणपुव्व । उवउत्तेहि सुणेयव्व ॥ २३ ॥

નિદ્રા અને વિકથા વર્જિત અને સુનિગ્રહીત યોગવાળા થઇને શિષ્યોએ પ્રાંજલિ (હસ્તપુટ) જોડી ફરી ભક્તિ બહુ માનપૂર્વક ઉપયુક્ત બની (સાવધાનપણે) શાસ્ત્રવાચના લેવી જોઇએ ૨૩

अभिकख्ख तेहि सुहासिआइ । वयणाइ अत्थमाराइ ॥
विम्हिय मुहेहि हरिमा । गएहि हरिस जणतेहि ॥२४॥

તેમજ વળી શિષ્યોએ વિસ્મિત મુખે, હર્ષિત મને અને આચાર્ય મહારાજને હર્ષ ઉપજાવતા છતા ગુરૂના ગભીર અર્થવાળા સુભાષિત (મધુર) વચનોને શ્રવણ કરવા અભિલાષી બનવુ જોઈએ ૨૪

गुरुपरितोसगएण । गुरुभत्तीए तहेव विणएण ॥
इच्छिय सुत्तत्थाण । खिप्प पार समुवयति ॥ २५ ॥

ગુરૂ મહારાજને પરિતોષ (અનેક રીતે સમાધિ) ઉપજાવવાથી, ગુરૂ મહારાજ પ્રત્યે સાચ ભક્તિભાવથી તેમજ વિનય બહુમાન કરવાથી શિષ્યો ઇચ્છિત સૂત્રાર્થનો શીઘ્ર સારી રીતે પાર પામે છે ૨૫

समय भणिएण विहिणा । सुत्त अत्थो अ दिज्ज जुग्गस्स
विज्जासाहगनाएण । हुति इयरा बहुदोसा ॥ २६ ॥

શાસ્ત્રકથિત વિધિ મુજબ વિદ્યાનાંદના દૃષ્ટાન્તથી યોગ્ય જીવને મંત્ર અને અર્થ દેવા, અન્યથા અનેક દોષો નભશે. તે મતલબ કે યોગ્ય જીવને મંત્રાર્થ દેવાથી સ્વપરને હિત અને અયોગ્યને દેવાથી સ્વપરને અહિત-અનર્થ પેદા થાય છે, માટે યોગ્યનેજ દેવા ૨૬

आमे घडे निहित्त । जहा जल त घड विणासेइ ॥
इय सिद्धतरहस्स । अप्पाहार विणासेइ॥ २७ ॥

જેમ કાચા ઘડામા નાખેલુ જળ તે ઘડાનો વિનાશ કરે છે તેમ સિદ્ધાન્ત રહસ્ય પણ હીન-અલ્પ ગુણ વિકળ-અયોગ્ય જીવનો વિનાશ કરે છે ૨૭

मेहा हुज्ज न हुज्ज व । लोए जीवाण कम्मवसगाण॥
उज्जोओ पुण तह विहु । नाणमि मया न मोतव्वो २८

જગતમા કર્મવશવર્તી જીવોને મેધા (ગ્રહણ શક્તિ) હોય અથવા ન હોય તો પણ જ્ઞાન અભ્યાસ કરવામા ઉદ્યમ તો નજ મૂકવો જોઇએ ૨૮

जइ विहु दिवसेण पय । धरेइ परकेण वा सिलोगद्धं ॥
उज्जोय मा मुचसु । जइ इच्छसि सिरिकिउ नाण २९

કદાચ આખા દિવસમા એકજ પદ આવડે અથવા આખા પખવાડિયામા અર્ધો શ્લોકજ આવડે તો પણ જો જ્ઞાન શીખવા

ઈચ્છા હોય તો ઉદ્યમ મૂકીશ નહીં શુભ નિષ્ઠાથી ઉદ્યમ વડેજ જ્ઞાનનો વધારો થઈ શકશે ૨૯

ज पिच्छइ अच्छेरं । तइ सीयलमओनएणावि कमेण ॥
उदएण गिरी भिन्नो । थोव थोव वहतेण ॥ ३० ॥

પ્રસ્તુત વિષયની પુષ્ટિ માટે આશ્ચર્યભૂત દૃષ્ટાંત છે તે તમે વિચારો કે શીતળ મૃદુ અને થોડુ થોડુ ગોળવતુ–ધીમે ધીમે વહેતું જળ (જળપ્રવાહ) અનુક્રમે નદીના નાશવાણુ થઈને ગિરિ જેવા દુર્લંઘને પણ ભેદી નાખે છે તેમ શાન્તિથી વિનય બહુમાનપૂર્વક ગુરૂ સમીપે થોડુ થોડુ ભણતા પણ અનુક્રમે દુર્લભ શ્રુત રહસ્યને પામી શકાય છે, શુદ્ધ નિષ્ઠાથી સમતા અને ઉત્સાહપૂર્વક યત્ન કરનાર અવશ્ય કૃતકૃત્ય નીવડે છે, માટે નિરંતર અધિક ઉત્સાહ અને ધૈર્યથી જ્ઞાન અભ્યાસ કર્યા કરવો ૩૦

सूइ जहा ससुत्ता । न नस्सई कयवरंमि पडियावि ॥
जीवोवि तह ससुत्तो । न नस्सइ गओवि संसारे ॥३१॥

જેમ સુત્ર (દોરા) સહિત સોઈ કચરામા પડી છતી પણ નાશ પામતી નથી તેમ જીવ પણ સૂત્ર (જ્ઞાનસહિત) છતો કદાચ કર્મવશાત્ સંસાર ભ્રમણ કરતો છતો પણ વિનાશ પામતો નથી, મતલબ કે પૂર્વે અભ્યાસેલા શ્રુતજ્ઞાનના પ્રભાવથી પુન અલ્પ સમયમા બોધિ લાભ પામીને ઠેકાણે આવે છે અને જ્ઞાન વિનાનો અજ્ઞાની જીવ તો ચારે ગતિમા અરહો પરહો અથડાયાજ કરે

છે, તેનો ક્રમે કરીને આરો આવતોજ નથી માટે શ્રુત જ્ઞાનના અભ્યાસી થવુ ૩૧

सुइवि जह असुत्ता । नासइ रेणंमि निवडिया लोए ॥
तह जीवोवि असुत्तो । नासइ पडिओ भवरयंमि ॥३२॥

જેમ સૂત્રરહિત મૂર્ઈ રજમા પડી થકી લોકમા નષ્ટ થતી જણાય છે તેમ સૂત્ર (જ્ઞાન) રહિત જીવ પણ ભવ (સંસાર) રજમા રગદોળાઈને નાશ પામે છે એટલે અનંતશ જન્મ જરા મરણના દુખ પામ્યા કરે છે ૩૨

जह आगमपरिहीणो । विज्जो वाहिरस न मुणइ तिगिच्छ ॥
तह आगमपरिहीणो । चरित्तसोहि न याणेइ ॥ ३३ ॥

જેમ શાસ્ત્ર જ્ઞાનરહિત વૈદ્ય વ્યાધિની ચિકિત્સા કરવી જાણતો નથી તેમ આગમ બોધરહિત જીવ પણ ચારિત્ર શુદ્ધિને જાણી શકતો નથી ૩૩

किं इत्तो लट्ठयर । अच्छेरतर व सुदरतर वा ॥
चदमिव सव्वलोगा । बहुस्सुयमुह पलोयति ॥ ३४ ॥

આથી વધારે પ્રધાન, આશ્ચર્યકારક અથવા સુદર શુ ? કે સર્વે લોકો બહુ શ્રુત (જ્ઞાની) ના મુખને ચદ્રમાની જેમ અતિ આદરથી જોવે છે ૩૪

छट्ठमदसमदुवालसेहिं । अवहुस्सुयस्स जा सोही ॥

इत्तो य अणेगगुणा । सोही जिमिअरस नाणिरस॥३५॥

છઠ, અઠમ, દસમ (ચાર ઉપવાસ) અને દુવાલસ (પાચ ઉપવાસ) કરવે કરીને અબહુશ્રુત (અલ્પજ્ઞ–અજ્ઞાની) ની જેટલી શુદ્ધિ (કર્મનિર્જરા) થાય તેથી અનેક ગુણી શુદ્ધિ સયમના ખપી નિત્ય ભોજી જ્ઞાની–વિવેકીને થાય એમ નિર્મળ જ્ઞાન (વિવેક) નો જ પ્રભાવ જાણવો ૩૫

नाणेण सव्वभावा । नज्जती सुहुमबायरा लोए ॥
तम्हा नाण कुसलेण । सिरिकियव्व पयत्तेण ॥३६॥

જ્ઞાન વડે જગતમા વર્તતા સૂક્ષ્મ અને બાદર સર્વ ભાવો જાણી શકાય છે તે માટે કુશળ (બુદ્ધિમાન) જનોએ પ્રયત્નથી જ્ઞાન અભ્યાસ કરવો તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવુ એજ સદ્બુદ્ધિ પામ્યાનુ ખરૂ ફળ છે ૩૬

नाणमकारणबधू । नाण मोहधयारदिणबधू ॥
नाण ससारसमुद्द–तारणे बधुर जाण ॥ ३७ ॥

જ્ઞાન નિષ્કારણ બધુ (સહાયક) છે જ્ઞાન મોહ અધકારને દૂર કરવા સૂર્ય છે, અને જ્ઞાન આ સસાર સમુદ્ર તારવાને મનોહર જહાજ છે ૩૭

वसणसयसलियाण । नाण आसासय सुमित्तुव्व॥
सागरचदरसव होइ । कारण सिवसुहाण च ॥ ३८ ॥

સે કડો કષ્ટથી દુ ખિત જનોને જ્ઞાન ઉત્તમ મિત્રની પેરે (અત્ર) આશ્વાસન આપનાર છે અને **સાગરચદ્રની** પેરે (પરત્ર) શિવ સુખને મેળવી આપનાર છે ૩૮

સાગરચદ્રનુ સક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

આ ભરતક્ષેત્રમા **મલયપુર** નગરને વિષે **અમૃતચદ્ર** રાજાની **ચદ્રકળા** નામની રાણીની કુક્ષીથી ઉત્પન્ન થયેલા **સાગરચદ્ર** કુમારે એકદા કોઇક પુરૂષ પાસેથી પાચસો દિનાર દઇને એક ગાથા ગ્રહણ કરી તે ગાથા આ પ્રમાણે હતી

अपत्थिय चिय जहा एइ, दुह तह सुहपि जीवाण,
ता मुत्तु सम्मोह, धम्मेचिय कुणह पडिबध. १

તેનો પરમાર્થ એવો છે કે જીવોને દુ ખ તેમજ સુખ પણ ખરેખર જ્યારે વગર ઇચ્છાએજ આવી મળે છે ત્યારે સમોહ મૂકીને (મુઝાયા વિના) કેવળ ધર્મને વિષેજ પ્રતિબધ (આગ્રહ–વિશ્રામ) કરવો તે કુમાર કદાચિત ક્રીડા કરવા ઉદ્યાનમાં ગયો હતો ત્યાથી તેને કોઇએ અપહરી લીધેલા પોતાને તેણે સમુદ્રમા પડેલો જોયો ભાગ્ય યોગે કાષ્ટખડને પામી તે સમુદ્રની પાર પહોચ્યો, પૂર્વોક્ત ગાથાના સસ્મરણથી સર્વ દુ ખને અસત્ લેખી ફરતા એવા તેણે કોઈક અરણ્યમા ફાસો ખાતી એક દીવ્ય કન્યાને દેખી તેનો પાસ છેદીને તેણે તેણીનુ રક્ષણ કર્યું તે કન્યા **ભાનુ**-રાજાની પુત્રી **કમળમાળા** નામની હતી તે-કન્યા પ્રથમથીજ કુમારના ગુણ સાંભળી તેને જ વરવા આતુર હતી. તે હકીકત કુ-

મારને કોઈક ખેચરે કહી, પછી અનુકૂલ સમયોગને પામી કુમારે તે કન્યાનુ તેમજ અન્યત્ર પણ અનેક કન્યાઓનુ પાણી ગ્રહણ કર્યું તે તે સમવિષમ સ્થળે તે પૂર્વોક્ત ગાથાનુજ સ્મરણ કરી ધર્મમાજ ચિત્ત રાખતો તેથી તે બહુ સુખી થયો અનુક્રમે મહા વિશાળ રાજ્યને ભોગની સદ્‌ગુરૂ સમીપે દીક્ષા ગ્રહી શાસ્ત્ર અભ્યાસથી મહાજ્ઞાની થઈ, દુષ્કર ચારિત્ર પાળી સર્વે પરિસહ ઉપસર્ગને સમભાવે સહી, નિખિલ કર્મમળનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા એક ગાથાના પ્રભાવથી સાગરચંદ્ર કુમાર અનુક્રમે અક્ષય પદ પામ્યા જાણીને આત્માર્થી જનોએ અવશ્ય જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા સતત ખ્યાલ રાખનો ઉચિત છે તેથી ઉભય લોકમા હિત જ સભવે છે

पावाओ विणियत्ती । पवत्तणा तह य कुसलपक्खंमि ॥
विणयस्सय पडिवत्ती । तिन्निवि नाणे समुप्पति ॥३९॥

પાપ થકી નિવૃત્તિ, તેમજ પુણ્ય કાર્યમા પ્રવૃત્તિ અને વિનય ગુણની પ્રાપ્તિ એ ત્રણ વાના જ્ઞાન થતેજ પરિપૂર્ણ થાય છે ૩૯

गगाइ वालुअ जो मिणिज्ज उल्लिचिऊण य समत्थो ॥
हथ्थउडेहि समुद्द । सो नाणगुणे मणिज्जाहि ॥४०॥

જે ગગાનદીની રેતી માપી શકાય અને સમુદ્રના જળ બે હાથથી ઉલેચી નાખના કોઈ સામર્થ હોય તોજ તે જ્ઞાન ગુણ-

ને કહી શકે મતલબકે જ્ઞાનના સંપૂર્ણ ગુણને કહેવાને કોઈ પણ સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી ૪૦

ઈતિજ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત

હવે ઉપષ્ટંભ દાન સંબંધીદ્વારની વ્યાખ્યા
શાસ્ત્રકાર કહે છે

दानद्वार.

आहार वसहि वत्था । एएहि नाणीण वग्गह कुज्जा॥
जं भवगयाण नाण । देहेण विणा न संभवइ ॥ ४१॥

આહાર, વસતિ (વસવાનું સ્થાન) અને વસ્ત્રાદિક વડે જ્ઞાની જનોને ઉપષ્ટંભ (આધાર) આપવો, કેમકે જીવોને જ્ઞાન દેહવિના સંભવતું નથી ૪૧

देहो अ पुग्गलमओ । आहाराईहिं विरहिओ न भवे॥
तयभावे न य नाण । नाणेण विणा कओ तित्थं ॥४२॥

દેહ પુદ્ગળ મય છે, તે દેહ આહારાદિક વિના ન નભી શકે મતલબ કે દેહના નિર્વાહને માટે આહારાદિકની અવશ્ય જરૂર છે, તેથી જ તે ટકી શકે છે તેના વિના જ્ઞાન સંભવતું નથી અને જ્ઞાન વિના સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા રૂપ તીર્થ—સંઘ શી રીતે સંભવે ? માટે તેને ઉપષ્ટંભની પૂરતી જરૂર છે ૪૨

एएहि विरहियाण । तवनियमगुणा भवे जइ समग्गा ॥
आहारमाईयाण । को नाम परिग्गह कुज्जा ॥ ४३ ॥

જો પૂર્વોક્ત ઉપષ્ટભ વિનાજ તપ નિયમ પ્રમુખ સમગ્ર ગુણો સભવતા હોય (સાધી શકાતા હોય) તો પછી આહાર વસ્ત્ર પાત્રાદિકનો કોણ (શા માટે) સ્વીકાર કરે ? ૪૩

तम्हा विहीइ सम । नाणीणमुवग्गह कुणतेण ॥
भवजलहिजाणपत्त । पवत्तिय होइ तित्थपि ॥४४॥

તે માટે વિધિપૂર્વક જ્ઞાની પુરૂષોને સમ્યગ ઉપષ્ટભ આપતા છતા ભવસમુદ્ર તરવાને યાનપાત્ર (જહાજ) જેવુ તીર્થ પણ પ્રવર્તાવ્યુ ગણાય ૪૪

कह दायगेण एय । दायव्व केसु वावि पत्तेसु ॥
दाणस्स दाइगाण । अदायगाण च गुणदोसो ॥४५॥

દાતાએ આનો ઉપષ્ટભ કેવા ભાવથી આપવો અને તે વળી કેવા પાત્ર પુરૂષોને આપવો, એવી રીતે દાનદાતા અને અદાતાના જે ગુણ દોષ સભવે તે કહેવા યોગ્ય છે ૪૫

आससाइ विरहिओ । सद्धा रोमचकचुइज्जतो ॥
कम्मक्खयहेउ चिय । दिज्जा दाण सुपत्तेसु ॥ ४६ ॥

આશસાદિક (આલોક પરલોક સબધી સુખની ઇચ્છા, યશ, માન, પ્રતિષ્ઠાદિકની ઇચ્છા) રહિત થઇ અને શ્રદ્ધા તથા

રોમાચ (હર્ષોલ્લાસ) ને ધારણ કરી દાતાએ કેવળ કર્મનો ક્ષય કરવાને માટેજ સુપાત્ર દાન દેવુ. ૪૬

आरमनियत्ताण । अकिरित्ताणं अकारविताणं॥
धम्मठ्ठा दायव्व । गिहीहि धम्मे कयमणाण ॥ ४७ ॥

આરભક્રિયાથી નિવૃત્ત થયેલા, મૂલ્યવડે વસ્ત્ર આહારાદિક નહિ ગ્રહણ કરનારા, તેમજ આરભ અને ખરીદી નહિ કરાવનાર તથા ધર્મમાજ ચિત્તને સ્થાપનાર સાધુજનોને ગૃહસ્થોએ ધર્મને માટેજ દાન દેવુ ૪૭

इय मुरकहेउदाण । दायव्व सुत्तवन्नियविहीए ॥
अणुकपादाण पुण । जिणेहि सव्वत्थन निसिद्धं ॥४८॥

આવુ મોક્ષ સુખ આપનારૂ સુપાત્રદાન શાસ્ત્રમા વર્ણવેલા વિધિ મુજબ દાતાએ દેવુ, અને અનુકપાદાનનો તો જિનોએ કયાંય પણ નિષેધ કર્યોજ નથી અનાથ, અપગ, નિરાશ્રિતને દયાથી અપાતુ દાન અનુકપા દાન છે ૪૮

केसि च होइ चित्त । वित्त अन्नेसिमुभयमन्नेसि ॥
चित्त वित्त पत्त । तिन्निवि केसि च धन्नाण ॥ ४९ ॥

કેટલાકનુ ચિત્ત સુદર ઉદાર (ભાવનામય) હોય, કેટલાકનુ દ્રવ્ય સુદર (ન્યાયોપાર્જિત) હોય, ત્યારે કેટલાકના ચિત્ત અને વિત્ત બન્ને સુદર હોય પણ ચિત્ત વિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણે

સુંદર તો કોઈકજ ભાગ્યશાળીને લાભે છે મતલબકે ભાવનામય ઉદાર આશય વડે નીતિથી ઉપાર્જિત કરેલુ દ્રવ્ય તથાપ્રકારના સુપાત્રમા દેવાનો પુણ્યપ્રસંગ વિરલ પુણ્યશાળીનેજ મળે છે ૪૯

आरुग्ग सोहग्ग । आणिस्सरिय मणिच्छिओ विहवो॥
सुरलोयसपया विय । सुपत्तदाणाऽवरफलाइ ॥ ५० ॥

આરોગ્ય, સૌભાગ્ય, આજ્ઞૈશ્વર્ય (અન્ય જનો આજ્ઞા સ્વીકારી લે એવી ઠકુરાઈ), મન ચિંતિત વિભવ (લક્ષ્મી) તેમજ સુરલોક સબધી સપદા એ સહુ સુપાત્ર દાનના મોક્ષ સુખની અપેક્ષાએ અપર (પ્રાસગિક) ફળ જાણવા ૫૦

दाउ सुपत्तदाणं । तमि भवे चेव निव्वुया केवि ॥
अन्ने तईय भवेण । भुत्तूण नरामरसुहाइ ॥ ५१ ॥

સુપાત્ર દાન દઈને કેટલાક ભવ્ય જનો તે ભવમાજ નિવૃત્તિ (મોક્ષ) પામ્યા અને અનેરા કેટલાક ભવ્યો નર સુર સબધી સુખ વિલસીને ત્રીજા ભવે સિદ્ધિ પદને પામ્યા ૫૧

जायइ सुपत्तदाण । भोगाण कारण मिवफल च ॥
जह दुण्ह भाउयाण । सुयाण निवसूरसेणस्स ॥५२॥

સુપાત્ર દાન દેવ અને મનુષ્ય સબધી સુખપ્રાપ્તિનુ કારણ થાય છે તેમજ શિવસુખ (મોક્ષ) રૂપફળ પણ આપે છે, જેમ સુરસેન નૃપના પુત્ર બન્ને ભાઇઓને સુપાત્ર દાનથી ભારે સુખ પ્રાપ્ત થયુ હતુ, તેમનુ સક્ષિપ્ત ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે ૫૨

સુરસેન રાજાના બન્ને પુત્રનુ સ ક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

સૂરસેન રાજાના બ ને પુત્રો **અમરસેન** અને **વયરસેન** એ બ ને ભાઇઓ એકઠા મહેલના ઝરૂખામા બેઠા હતા, તેવામા મુનિ યુગળ (બે મુનિઓ) ને જોઇને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી ભક્તિભરથી તે બ ને મુનિઓને વ દન કરવાને ગયા અવધિજ્ઞાની મહર્ષિ મુનિએ તે બન્નેના પૂર્વભવનુ સ્વરૂપ જણાવી કહ્યુ કે તમારામાથી **અમરસેને** પૂર્વે મુનિને દાન દીધુ હતુ તે દાન વૃક્ષના પુષ્પરૂપ આ રાજ્યની તેને પ્રાપ્તિ થઈ અને વયરસેને પાચ કોડીના પુષ્પથી પ્રભુની પૂજા કીધી હતી તેથી તેને પાચસો પાચસો દિનાર (સોનૈયા) પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ તથા ભોગ પ્રાપ્તિ રૂપ થઈ અને મુખ્ય ફળ તો બ નેને આ ભવથી પાચ ભવ સુધી દેવલોક તથા મનુષ્ય લોકના ઉત્તમ ભોગ ભોગવીને છઠ્ઠે ભવે પૂર્વ વિદેહમા રાજ્ય ભોગવી નીરાગ (વીતરાગ) ચારિત્ર વડે મુક્તિની પ્રાપ્તિ થશે આવી રીતે પૂર્વ જન્મમા દીધેલા દાન અને કરેલી જિન પૂજાનુ ફળ જાણી અનેક દાનશાળા તથા જિન ચૈત્યો કરાવી, તેમજ સાતે ક્ષેત્રોમા પુષ્કળ ધન વાવી, પ્રવ્રજ્યા અગીકાર કરી, પાચમા સ્વર્ગમા દેવપણે તે બન્ને ભાઇઓ ઉપન્યા. પછી ત્યાથી પૂર્વોક્ત ક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જન્મી મોક્ષે જશે

पहसतगिलाणेसु । आगमगाहीसु तह य कयलोए ॥
उत्तरपारणगम्मि य । दिन्न सुबहुफल होइ ॥ ५३ ॥

પ્રશ્રાન્ત, (પર્યટન–વિહાર કરવાને અસમર્થ) ગ્લાન

(ગગી), આગમગ્રાહી (શાસ્ત્રાભ્યાગી) સાધુઓને લોચ કર્યા બાદ તેમજ ઉત્તર પાન્ણાને પ્રસગે (શાસ્ત્ર વિધિથી) દીધેલુ દાન બહુ ગણુ ફળદાયી નીવડે છે ૫૩

वज्ञेण अणिच्चेण य । धणेण जइ होइ पत्तनिहिएण ॥
निच्चतरगरूवो । धम्मो ता कि न पज्जत्त ॥ ५४ ॥

બાહ્ય અને અનિત્ય એવુ ધન (સુપાત્રમા સ્થાપવાવડે કરીને જો નિત્ય (શાશ્વત) એવો અનગ્ગ ધર્મ પ્રાપ્ત થતો હોય તો શુ પરિપૂર્ણ ન થયુ ? અર્થાત સર્વ સિદ્ધ થયુ સમજવુ ૫૪

दारिद्द दोहग्ग । दासत्त दीणया सरोगत्त ॥
परपरिभवसहण चिय । अदिन्नदाणाणवत्थाओ ॥५५॥

દારિદ્ર, દૌર્ભાગ્ય, દાસત્વ, દીનતા, સરોગતા, અને પરપરાભવનુ સહન કરવાપાણુ એ સર્વ (સુપાત્ર) દાન નહી દેનારની અવસ્થાઓ છે (છતી સામગ્રીએ શ્રદ્ધા તથા વિવેકની ખામીથી, અનાદરથી કે કૃપણતાદિક દોષોથી સુપાત્ર દાન કરી શકતા નથી તેમના કેવા હાલ થાય છે તે ઉપર ગાથામા જણાવ્યુ છે માટે સામગ્રી સાર્થક સફળ કરવી) ૫૫

ववसायफलं विहवो। विहवस्स फल सुपत्तविणिओगो ॥
तयभावे ववसाओ । विभवो विय दुग्गइनिमित्तो॥५६॥

વ્યવસાય ઉદ્યોગ કરવાનુ પ્રયોજન–ફળ લક્ષ્મી છે, લ

ક્ષ્મી પામ્યાનુ ફળ સુપાત્રદાન છે તેના અભાવે વ્યવસાય અને લક્ષ્મી બને દુર્ગતિના કારણરૂપ થાય છે, ન્યાયનીતિથી લક્ષ્મી કમાઈ તેનો સુપાત્રદાન વડે લ્હાવો લેવો એથી સદ્ગતિ સહજે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, એમ પૂર્વે શાસ્ત્રકારે જણાવ્યુ જ છે ૫૬

पायं अदिन्न पुव्वं । दाण सुरतिरियनारयभवेसु ॥
मणुयत्तेवि न दिज्जा । जइ त तो त पि नणु विहलं॥५७॥

પ્રાય દેવ તિર્યંચ અને નારકીના ભવોમા દાન પૂર્વે દીધેલુ હોતુ નથી, અને મનુષ્યપણામા પણ જો દાન ન દેવાય તો તેને મનુષ્યભવ પણ ખરેખર નિષ્ફળ નીવડે ૫૭

उन्नयविहवो वि कुलुग्गओ वि ममलंकिओ वि रूवी वि॥
पुरिसो न सोहइ च्चिय । दाणेण विणा गइंदुव्व ॥५८॥

અત્યત લક્ષ્મીપાત્ર છતા, ઉત્તમ કુળમા ઉત્પન્ન થયા છતા, વસ્ત્ર અલ કારથી અલકૃત છતા અને સ્વરૂપવત છતા પુરૂષ, દાન (સુપાત્રદાન—પક્ષે મદ વારિ) વિના મયગળ (હાથી) ની જેમ ખરેખર શોભા પામતો નથી ૫૮

लद्धोवि गरूयविहवो । सुपत्तखित्तेसु जेहिं न निहित्तो ॥
ते महुराउरिवणिउव्व । भायण हुंति सोयस्स ॥५९॥

બહુ દ્રવ્ય પામ્યા છતા સુપાત્રરૂપ ઉત્તમ ક્ષેત્રમા જેમણે વાવ્યુ નથી, તે મથુરાપુરીમા વસનાર વણિકની પેરે શોકનુ ભાજન થાય છે

મથુરાપુરી વાસ્તવ્ય વણિક દૃષ્ટાન્ત

મથુરાપુરીમા ધનસાર શ્રેષ્ઠી વસે છે તે ૬૬ ક્રોડ દ્રવ્યનો સ્વામી છે તો પણ એક કોડી માત્ર પણ ધર્મ કાર્યમા આપતો નથી બીજા દાતાર જનોને દેખીને પણ દીલમા ઘણો બળે છે, વધારે શુ ? પણ ધરના માણસ પણ તે બહાર ગયો હોય ત્યારે જમે છે તેનુ કૃપણપણુ એવુ તો જગજાહેર થયુ કે ભોજન કર્યા વગર કોઈ તેનુ નામ પણ ગ્રહણ કરે નહિ અન્યદા તેનુ ભડારેલુ સમસ્ત દ્રવ્ય કોયલા રૂપ થઇ ગયુ, જળ માર્ગે રહેલુ બુડી ગયુ સ્થળ માર્ગે રહેલુ ચોરોએ લુટી લીધુ અને બાકીનુ દશ લક્ષ જેટલુ દ્રવ્ય લહીને જળમાર્ગ ચાલ્યો, તો માર્ગમા વહાણ ભાગ્યુ ત્યાથી દૈવયોગે સમુદ્રના તીરે પહોચ્યો છતો એક અટવીમા પડયો પડયો વિચારવા લાગ્યો કે હા ! ઇતિ ખેદે મે જાતે દ્રવ્યને ભોગવ્યુ નહિ, તેમજ તે સુપાત્રમા ખર્ચ્યુ પણ નહિ, તેથી દાન ભોગ રહિત મારા દ્રવ્યનો ઉવટ દૈવયોગે વિનાશ થયો, તેમજ વળી કુટુબનો પણ વિરહ થયો એટલામા તત્કાળ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાથી સુર અસુરોએ અર્ચેલા એક મહર્ષિને દેખી મનમા ખુશી થઈ તેમને વદન કરી ધર્મ દેશના સાભળી, પછી જ્ઞાનીને દ્રવ્ય વિનાશનુ કારણ પૂછવા લાગ્યો

કેવળી ભગવાને કહ્યુ કે ધાતકીખડે ભરતક્ષેત્રમા બે ભાઇઓ હતા તેમા વડો ભાઈ સરળ ગભીર અને દાનેશ્વરી હતો તે સદાય દીન જનોને દાન દીધાજ કરતો હતો નાનો ભાઈ ક્ષુદ્ર સ્વભાવી હતો તેથી તે એક મોટા ભાઈ ઉપર દ્વેષબુદ્ધિ રાખતો

હતો તોપણ તે તો દાન દીવાજ કરતો હતો ત્યારે નાનો ભાઇ દ્રવ્ય વહેંચી લઈ જુદો થયો, જુદા થયા પછી તેનુ ધન ક્ષીણ થઈ ગયુ અને મોટા ભાઈને તો તેના પુણ્યના પ્રભાવથી ધન વૃદ્ધિ પામ્યુ ત્યારે નાના ભાઈએ દ્વેષ બુદ્ધિથી રાજાની પાસે ખોટી ચાડી કરી તેની પાસેથી દ્રવ્ય પડાવ્યુ તેથી વૈરાગ્ય પામી વડા ભાઈએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને તેનુ પાલન કરી તે સૌધર્મ દેવલોકમા ગયો નાનો ભાઈ અજ્ઞાન તપ કરીને અસુર થયો તે અસુર ત્યાથી ચ્યવીને આ તુ થયો અને વડો ભાઈ તામલિપ્તિ પુરિમા વ્યવહારી પુત્ર થયો, ત્યા તે ભુક્ત ભોગી થઈ દીક્ષીત થયો અનુક્રમે ઘાતિ કર્મને ખપાવી કેવળજ્ઞાન પામ્યો તે હુ પોતેજ છુ જે તે પૂર્વ ભવમા દાનનો દ્વેષ કર્યો હતો તે કર્મથી તુ કૃપણ થયો અને ધન પણ સહસા નષ્ટ થઈ ગયુ એ પ્રમાણે સર્વ હકીકત જ્ઞાનીના મુખથી શ્રવણ કરીને પૂર્વ ભવનુ સ્વરૂપ જાણી વૈરાગ્યથી પોતે સમ્યકત્વમૂળ શ્રાવકના વ્રત ગ્રહણ કર્યા હવેથી વ્યાપારમા જે લાભ મળે તેમાથી ફક્ત ચોથો ભાગજ પોતે રાખવો, બાકીના ત્રણ ભાગ ધર્મ કાર્યમા (પરમાર્થમા) ખર્ચી દેવા, એવો અભિગ્રહ ધારણ કરી કેવળી ભગવાનને નમસ્કાર કરી તે તામલિપ્તિ નગરીમા આવ્યો અન્યદા વ્યતરે ઉજ્જડ કરી મૂકેલા કોઈ એક શૂન્ય ઘરમા પોતે કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યો ત્યા તેને તે વ્યતરે આખી રાત્રિ ઉપસર્ગ કર્યો તેમા ક્ષોભ ન પામ્યો, તેથી પ્રભાતે વ્યતર તુષ્ટમાન થઈ બોલ્યો કે વર માગ! છતા પોતે કઇ માગ્યુ નહિ. ત્યારે વ્યતરે કહ્યુ કે તુ મથુરામા જા ત્યા તુ પુન ૯૬ કોડ દ્ર-

વ્યનો સ્વામી થઈશ પછી મથુરામા આવ્યા બાદ તેને તેવીજ રીતે નિધાનાદિ ૬૬ ક્રોડ દ્રવ્ય મળ્યુ, તેથી તે મહાદાન પુણ્ય કરી ધર્મને આગધી સૌધર્મ દેવલોકે અરૂણાભ વિમાનમા ચાર ૪ પલ્યોપમના આયુષ્યવાળો દેવ થયો, ત્યાથી ચ્યવી મહાવિદેહક્ષેત્રમા સિદ્ધિ પામશે ઇતિધનસાર શ્રેષ્ઠી કથાનકમ્

એવી રીતે ત્રણે પ્રકારનો દાન ધર્મ બતાવ્યો હવે ક્રમ પ્રાપ્ત શીલ ધર્મ બતાવે છે

शीलद्वार

इय इक्क चिय दाण । भणिय नीसेसगुणगणनिहाण ॥
जइ पुण सीलपि हविज्ज । तत्थता मुद्दिय भवण॥६०॥

આ અનતર કહેલુ દાન જ સમસ્ત ગુણ ગણનુ નિધાન છે, અને જો કદાચ તેની સાથે શીલ (ગુણ) પણ હોય તો પછી તેમા બાકી શુ ? કહેવાય ? મતલબ કે એતો વળી સુવર્ણ અને સુગધ સમાન છે ૬૦

ज देवाणवि पुज्जो । भिरकानिरओवि सीलसपुन्नो ॥
पुहविवईवि कुसीलो । परिहरणिज्जो बुहजणस्स ॥६१॥

ભિક્ષા ઉપજીવી છતા જો શીલગુણથી સપૂર્ણ હોય તો તે દેવતાને પણ પૂજનિક થાય છે અને એક પૃથ્વીપતિ પણ જો કુશીળ (શીલ-વિકળ) હોયતો તે પડિત પુરૂષોને પરિહરવા યોગ્ય છે ૬૧

कस्स न मलाहणिज्ज । मरणापि विशुद्धसीलरयणस्स ॥
कस्स व न गरहणिज्जा । विअलिअसीला जिअता वि६२

વિશુદ્ધ શીલરત્ન પુરૂષનુ મરણ પણ કોને શ્લાઘા (પ્રશસા) કરવા યોગ્ય ન થાય ? અને શીળ વિકળજનો જીવતા પણ કોને નિંદવા યોગ્ય ન થાય ? ૬૨

जे सयल पुहई भार । वहति विसहति पहरणप्पील ॥
नणु सीलभरुव्वहणे । ते विहु सीयति कासरुव्व ॥६३॥

જે સકળ પૃથ્વીના ભારને વહે છે અને શસ્ત્રોની પીડાને ખુશીથી સહે છે તે પણ પાડાની પેરે શીલ સબધી ભારનુ ઉદ્વહન કરવામા ખરેખર સીદાય છે, મતલબ કે કામાન્ધ જનો શીળ પાળવાને કેવળ કાયર હોય છે આ પ્રસગે રાવણાદિક દૃષ્ટાન્તરૂપ સમજવા તેનુ ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે ૬૩

रइरिध्धिबुध्धिगुणसुदरीण । तहसीलरक्खणपयत्त ॥
सोऊण विम्हियकर । को मइलइ शीलवररयण ॥६४॥

રતિસુદરી, રિદ્ધિસુદરી, બુધ્ધિસુદરી અને ગુણસુદરીએ શાસ્ત્રનીતિ મુજબ શીલ રક્ષણ કરવાનો કરેલો વિસ્મય કારી પ્રયત્ન સાભળીને પોતાના પ્રધાન શીલ રત્નને કોણ મલીન કરે ? તેમનુ ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે

રતિસુદરી પ્રમુખ સતીઓના ચરિત્ર

સાકેતપુરમા જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરે છે ત્યાં રાજા

શ્રેષ્ઠી, મ ત્રી અને પુરોહિતની પુત્રીઓ રતિસુ દરી, ઋદ્ધિસુ દરી, બુદ્ધિસુ દરી અને ગુણસુ દરી નામની ચારે સખીઓ શ્રીજિન ધર્મના મર્મને જાણનારી છે તેમા ન દનપુરના રાજાની સાથે પર ણાવેલી રાજાની પુત્રીને અત્યત રૂપવાળી જાણીને હસ્તિનાપુરના સ્વામીએ સર્વ બલથી તેના પતિને હણી તેણીને ગ્રહણ કરી લીધી અનેક ચાટુ (પ્રિય) વચનોથી પ્રાર્થના કરાતી તેણીએ મદનફળ-મીંઢળાદિકના યોગથી વમનાદિક વડે સ્વદેહનુ અશુચિપણુ તેને જણાવ્યુ અને વળી કહ્યુ કે આ પ્રમાણે મારૂ આખુ શ રીર અશુચિમય છે તો પછી આવા અશુચિદેહ ઉપર શામાટે અનુરાગ કરો છો ? ત્યારે રાજા બોલ્યો હે પ્રિય ! તારા નેત્ર ઉપર મને મહામોહ થાય છે એ વાત જાણીને રતિસુ દરીએ રાત્રિમા શસ્ત્ર-વડે પોતાના બે નેત્રો ઉખેડી કાઢી રાજાના હાથમા આપ્યા રાજા દેખીને વૈરાગ્ય પામ્યો તે બનાવ વડે રાજાનુ મન ખિન્ન થવાથી રતિસુ દરીએ કરે લા કાઉસ્સગ્ગ વડે આકર્ષાએલા દેવતાએ નવા ચક્ષુ કરી દીધા, જેથી લોકમા શીળનો મહિમા વિસ્તર્યો પછી રતિસુ દરી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહીને સ્વર્ગે ગઈ ૧

શ્રેષ્ઠી પુત્રી ઋદ્ધિસુ દરીને વ્યવહારી પુત્રનીસાથે પરણાવી. તે દપતી જે વહાણ ઉપર ચઢયા હતા તે વહાણ ભાગી જવાથી પાટીયુ પામીને તે દપતી કોઇક બીજા દ્વીપમા ગયા, ત્યા આવી ચઢેલા બીજા વણિકે તેમને પોતાના વહાણમા લીધા પછી રૂદ્ધિ-સુંદરીના રૂપથી મોહિત થયેલા તેણે તેના પતિને સમુદ્રમા પાડી નાખી તેણીને વિષય ભોગ માટે પ્રાર્થના કરી ત્યારે તેણીએ કહ્યુ

કે " પરવશ ઇંદ્રિય વાળા પુરૂષો અનેક સ્ત્રીનો સમુદાય (સ્વાધીન) છતાં પણ તૃપ્તિ પામતા નથી તેમજ તેવી કામી સ્ત્રી સમસ્ત પુરૂષોવડે કરીને પણ તૃપ્તિ પામતી નથી " તો પછી તુ કેમ મોહ પામે છે ? એવા વચનથી તે મૌન રહ્યો તે વહાણ પણ ભાગ્યુ અને એક પાટીયુ મળી આવવાથી તે સોપારક પહોચી. ત્યા પૂર્વેજ આવી પહોચેલા પોતાના ભર્તારને મળી બન્નેએ એક બીજાના વૃતાન્ત કહી સભળાવ્યા, તેથી તે બન્ને સસારથી વિરક્ત છતા ત્યા રહે છે પેલો વણિક પણ પાટીયે વળગીને ત્યાજ આવ્યો, મરછાહારથી તે કોઢીયો થયો દપતીએ તેને દેખી ઓળખી લીધો તેને પશ્ચાત્તાપ થવાથી પ્રતિબોધિને પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ આપ્યો ત્યા ધન ઉપાર્જિને સહુ સ્વસ્થાનકે ગયા રૂદ્ધિ સુદરી અવસરે પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) અગીકાર કરીને સ્વર્ગે ગઈ ૨

મત્રી પુત્રી બુદ્ધિસુદરી સાર્થવાહના પુત્ર સાથે પરણાવેલી છે પિતાના ઘરે ગોખમા બેઠેલી તેણીને રાજાએ દેખી તેણીમા અનુરક્ત થવાથી ખોટા દોષ માથે ચઢાવીને તેણીના પિતાને સહકુટુબ પકડયો છેવટ રાજાના કહેવા મુજબ બુદ્ધિસુદરીને સકેતિક સ્થાનમા મુકવાથી મત્રીને મુક્ત કર્યો પછી રાજાએ તેણીને કામ ભોગ માટે પ્રાર્થના કરી, પરતુ તેણીએ તે માન્ય કરી નહી અન્યદા તેણીએ એક પોતાના જેવી મીણની પૂતળી ચોતરફ વિષ્ટાવાળી કરાવી તેને વસ્ત્રાભરણથી શણગારીને પોતાના સ્થાનમા મૂકી અને પોતે છાની છૂપાઇને રહી રાત્રિમા રાજા ત્યા આવ્યો તે પૂતળીને બુદ્ધિસુદરી જાણીને બોલાવવા લાગ્યો નહી

બોલતી એવી તેણીને બોલાવવા માટે તેણીનુ મુખ ઉચુ કરે છે તેવામા પહેલેથીજ જાણે (તે પૂતળીનુ) અંગ લાગેલુ મોકળુ (છુટુ) માથુ ભૂમિ ઉપર પડ્યુ દુર્ગંધ છૂટી રાજામુખ મરડતો 'આ શુ ?' એમ ચિતવે છે એવામા બુધ્ધિસુદરી પ્રગટ થઇને કહેવા લાગી કે જેવી આ તેવીજ હુ પણ દેખાવમા રમણીક છતા અદર વિષ્ટાથી ભરેલી છુ ઈત્યાદિક કહ્યા છતા રાજા સમજ્યો નહિ, ત્યારે મહેલમા ગોખથી પડતુ મૂકીને તે ભૂમિ ઉપર પડી તેથી રાજાએ લજ્જિત થઈ ત્યા આવીને ઉપચાર કરી તેણીને 'બહેન' કહીને બોલાવી તેણીની ક્ષમા માગી તેણીના વચનથી પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ અગીકાર કર્યો લોકમા ભારે યશ ગવાયો અને અવસરે તે બુદ્ધિસુંદરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગઈ ૩

પુરોહિતની પુત્રી ગુણસુદરીને શ્રાવસ્તીમા વિપ્ર પુત્રની સાથે પરણાવી નાકિતપુરના કોઈ બીજા વિપ્ર પુત્રે ચોર પલ્લીમાથી ભિલ્લોની ધાડ લાવીને સ્વરૂપવત હોવાથી તેણીને પલ્લીમા આણી કામભોગ માટે જ્યારે તેણીની પ્રાર્થના કરી ત્યારે તેણીએ ચૂર્ણ-યોગથી પોતાના દેહમા અતિસાર (ઉપર ઉપર દસ્ત થાય તેવો રોગ) પેદા કર્યો અનેક ઉપચાર કર્યા છતા તે નહિ મટવાથી તેમજ તેણીનુ શરીર અશુચિથી ખરડાયેલુ જોઇને તે નિર્વેદ (વૈરાગ્ય) પામ્યો ત્યારે તેનો તેવો શુભ ભાવ જાણીને તેણીએ પ્રતિબોધ આપ્યો પછી તે વિપ્રે તેણીને શ્રાવસ્તીમા તેણીના પિતાના ઘરે મૂકી અન્યદા તે વિપ્રને સર્પ કરડ્યો ત્યારે ઉપચારથી તેને સજ્જ કરી જિનધર્મ અને પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ પ્રાપ્ત કરાવ્યો ગુણસુંદરી

પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી સ્વર્ગે ગઇ ૪

એવી રીતે એ ૪ ચાર સતીઓ શીલના પ્રભાવથી સ્વર્ગ સુખ ભોગવીચંપા પુરીમા મહેભ્યના ઘરે જુદી જુદી અવતરી રૂપ સૌભાગ્ય યુક્ત હતી ત્યાના શ્રેષ્ઠિ પુત્ર વિનયધર કુમારની સાથે પરણી અન્યદા તેમનુ મનોહર રૂપ સાભળીને રાજાએ વિનયધર સાથે કુડી મૈત્રી કરી તેના અંતે ઉરઉપર ખોટા આરોપ ચઢાવી, તેનુ ઘર મુદ્રિત (જપ્ત) કરાવીને (રાજાએ) પોતાના અંતેઉરમા ને સર્વ સ્ત્રીઓને રખાવી ત્યારે શીલના પ્રભાવથી દેવતાએ તેમને કદ્રૂપી કરી દીધી તેથી ભય અને વિસ્મય પામેલા રાજાએ તેમને મૂકી દીધી એટલે તે પાછી જેવી હતી તેવી સુરૂપવંત થઈ ગઈ વિનયધરનુ પણ સન્માન કર્યું લોકમા શાસન પ્રભાવના થઈ. અવસરે રાજાએ કેવળી ભગવાન પાસે પૃચ્છા કરી તેથી તેમનો પૂર્વભવ અને દેવ સાન્નિધ્ય સાભળીને સંવેગ પામેલો રાજા અને વિનયધર અંતેઉર સહિત પ્રવ્રજ્યા લઈ કર્મ ખપાવીને મોક્ષે ગયા.

ઇતિ રતિસુંદરી પ્રમુખના ચરિત્ર

जलहीवि गोपय चिय । अग्गीवि जल विसंपि अमयसमा ।
सीलमहायाण सुरावि । किंकरा हुंति भुवणमि ॥६५॥

જેમને શીલગુણની સહાય છે તેમને સમુદ્ર પણ ખરેખર ગોપદ (ગાયના પગલા) જેવડો સુતર થાય છે, અગ્નિ પણ જળ થાય છે, અને વિષ પણ અમૃત સમાન થાય છે, (શીલના પ્રભાવથી) શીલવંતને દેવતાઓ પણ સર્વત્ર સેવક થઈ રહે છે ૬૫

सुरनररिद्धी निय किंकरिव्व । गेहंगणमि कप्पतरू ।
सिद्धिसुहंपि च करयल–गय व वरसीलकलियाण ॥६६॥

શ્રેષ્ઠશીલ પાળનારને દેવ, મનુષ્યની રિદ્ધિ પોતાના ચાકરની જેમ મેને છે કલ્પવૃક્ષ તેના ઘરના આગણે આવી રહે છે. અને મોક્ષ સુખ પણ તેના હસ્તગત જેવાજ થઇ રહે છે મતલબ સમસ્ત સુખ શીલવતને સુલભ છે ૬૬

सीया–देवमियाण । निसुद्धवरसीलरयणकलियाण ॥
भुवणच्छरिय चरिय । समए लोएवि य पसिद्ध ॥६७॥

વિશુદ્ધવર શીલરત્નને ધરનારી એવી સિતા અને દેવસિકા (દેવસેના) ના જગતને ચકિત કરી નાખે એવા ચરિત્ર શાસ્ત્રમા અને લોકમા પણ પ્રસિદ્ધ છે (મહાસતી સીતાના પવિત્ર શીલના પ્રભાવથી ગગનતલ સ્પર્શી અગ્નિ પણ જળ રૂપ થઈ ગયો હતો તે અને દેવસેનાએ પોતાનો પતિ પરદેશ ગયે છતે તેના પવિત્ર શીલનો ભગ કરવા માટે આવેલા ચાર વ્યવહારીના પુત્રોને શીલના પ્રભાવથી ઉલટા છેતરી સ્વશીળની રક્ષા કરી પ્રસગે તેમને પણ ધર્મ યુક્તિથી પ્રતિબોધી તેવા કુરાચ્છથી મુક્ત કર્યા હતા અને છેવટે પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અગીકાર કરી કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગઈ તે વાત પ્રસિદ્ધ છે) ૬૭

विसयाउरे बहुमो । सील मणसावि मइलियं जेहिं ॥
ते नरय दुहदुमह । सहंति जह मणिरहो राया ॥६८॥

જેમણે વિષયાતુર બનીને મનથી પણ શીળરત્નને અનેકવાર મલીન કર્યું છે તે (બાપડા) મણિરથ રાજાની પેરે નરકનાં દુસહ દુખને સહન કરે છે ૬૮

મણિરથ રાજાનુ દૃષ્ટાંત

અવતી દેશના પ્રધાન સુદર્શન નગરમા મણિરથ નામનો રાજા છે તેનો નાનો ભાઈ યુગબાહુ યુવરાજ છે તેને મદનરેખા નામની સ્ત્રી છે એકદા તેણીના રૂપમા રક્ત થયેલા મણિરથે દૂતીદ્વારા તેણીની પ્રાર્થના કરી, ત્યારે તેણીએ તેવા અકાર્યથી નિવર્તવા તેને જણાવ્યા છતા તે વિષયાધ મણિરથે પોતાના બધુ યુગબાહુને છળથી શસ્ત્રઘાતવડે મારી નાખ્યો, તે વખતે હિમ્મતથી સ્વપતિને ધર્મમા જાગ્રત કર્યા, તે ધર્મના પ્રભાવથી મરણ પામી બ્રહ્મ દેવલોકમા દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો પછી પોતાના પવિત્ર શીળની રક્ષા કરવા માટે તેણી સગર્ભા છતી રાત્રી નમયેજ ત્યાથી નાઠી માર્ગમા પુત્ર પ્રસવ થયો તે બાળકને વસ્ત્રમા વીંટાળી તેના હાથમાં મુદ્રિકા પહેરાવીને અશુચી ટાળવા જળાશય પાસે ગઈ. ત્યા જળગજે તેણીને ગગનમા ઉછાળી, તે વખતે ત્યાથી નદીશ્વરદ્વીપે જતા એક વિદ્યાધરે કામ વિકારથી તેણીને વિમાનમા ઝીલી લીધી પુત્રને ત્યા આવી ચડેલો મિથિલાપુરીનો સ્વામી પદ્મરથ લઇ ગયો તે વાત પ્રજ્ઞપ્તિ વિદ્યાના યોગે તે વિદ્યાધરે કહેવાથી તેણીને ધીરજ આવી નદીશ્વરમા ચૈત્યો જૂહારી (તે વિદ્યાધરના પિતા) જ્ઞાની મુનિને નમસ્કાર કર્યો મુનિના ઉપદેશથી વિદ્યાધરનો વિકાર શમી ગયો તેણીને ધર્મ ભગિની (બ્હેન) તરીકે સ્વીકારી તે વખતે

પોતાનો પતિ, જે તરત બ્રહ્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો હતો તેણે આવીને અવસાન વખતે સહાય કરનાર પોતાની ધર્મપત્નીને પ્રણામ કર્યો. તે દેવે તેણીને ઉપાડીને સ્વપુત્ર સમીપે મૂકી પાછી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહણ કરી સદ્ગતિ ગામી થઈ અને મણિરથ રાજા તેજ રાત્રિમાં સર્પદંશથી મરીને નરકે ગયો (ઇતિમણિરથનૃપ દૃષ્ટાંત)

चिंतामणिणा किं तस्स । किं च कप्पद्दुमाइ वत्थूहिं ॥
चिंताइयफलकरं । सीलं जस्सत्थि साहीणं ॥६९॥

જેમને અચિંત્ય ફળદાયી શીલરત્ન સ્વાધીન છે તેમને ચિંતામણીકે કલ્પદ્રુમાદિક વસ્તુઓની શી જરૂર છે? ૬૯

એ પ્રમાણે શીલધર્મનું સમર્થન કર્યું હવે ક્રમાગત તપ ધર્મની વ્યાખ્યા કરતા છતા ગ્રંથકાર કહે છે

तपद्वार

इय निज्जियकप्पद्दुम–चिंतामणिकामधेणुमाहप्पं ॥
धन्नाण होइ सीलं । विसेसओ सजुअं तवसा ॥७०॥

આવી રીતે કલ્પદ્રુપ, ચિંતામણિ અને કામધેનુના મહિમાને જીતી લેનારૂં શીલરત્ન પુન્યવંત પ્રાણીઓને પ્રાપ્ત થાય છે તે શીલરત્ન જો તપ યુક્ત હોય તો તે વિશેષે કરીને કર્મ નિર્જરાને માટે થઇ શકે છે ૭૦

समयपसिद्धं च तवं । बाहिरमब्भितरं च बारसहा ॥
ऊण जहा विरियं । कायव्वं तो सुहत्थीहिं ॥७१॥

શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે તપ બાહ્ય અને અભ્યતરભેદે બાર પ્રકારનો જાણીને સુખના અર્થી જનોએ તેનુ યથાશક્તિ સેવન કરવુ ઘટે છે ૭૧

ज आमोसहि विप्पो–सही अ मभिन्नसोअपमुहाओ ॥
लद्धीओ हुंति तवसा । सुदुलहा सुरवराणंपि ॥७२॥

તે તપના સેવનથી શ્રેષ્ઠ દેવતાઓને પણ અતિ દુર્લભ એવી આમૌષધિ લબ્ધિ (જેના વડે સ્પર્શન માત્રથીજ સકળ વ્યાધિઓ દૂર થઇ જાય તે) વિપ્રુડૌષધિ લબ્ધિ (જેનાવડે વિષ્ટાદિક મળ સુગંધી થાય અને સ્પર્શ માત્રથીજ વ્યાધિઓ દૂર થઈ જાય તે) અને સંભિન્ન શ્રોત (સર્વ શરીર વ્યાધિઓનુ જેમા શ્રવણ થાય છે અથવા જૂદી જૂદી એક એક ઇંદ્રિય વડે સર્વ ઇંદ્રિયોના વિષયો જેમા અનુભવિ શકાય, અથવા પરસ્પર લક્ષણથી અને નામથી જૂદા જૂદા અનેક શબ્દો જે વડે સાભળી શકાયતે) વિગેરે (ખેલૌષધિ, મળૌષધિ, જંઘાચારણ અને વિદ્યાચારણ પ્રમુખ અનેક) લબ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે ૭૨

सुरसुंदरिकरचालिय–चमरुप्पीलो सुहाइ सुरलोए ॥
ज भुजइ सुरनाहो । कुसुममिण जाण तवतरुणो ७३

જેને સુરસુંદરીઓ (દેવાંગનાઓ) પોતાના હાથે ચામર વીઝી રહી છે એવા ઇંદ્રો દેવલોકમાં જે દિવ્ય સુખ ભોગવે છે તે તપ તરૂના પુષ્પ માત્ર સમજો, તેના ફળ તો મુક્તિના અક્ષય સુખજ છે ૭૩

जं भरहमाइणो चक्किणो वि । विप्फुरियनिम्मलपयावा ।
भुंजंति भरहवासं । तं जाण तवप्पभावेण ॥७४॥

વળી જેમનો નિર્મળ પ્રતાપ ચોતરફ પ્રસરી રહ્યો છે એવા ભરતાદિક ચક્રવર્તીઓ જે આખા ભરતક્ષેત્રને ભોગવે છે તે તપનો જ પ્રભાવ જાણવો. ૭૪

पायाले सुरलोए । नरलोए वावि नत्थि तं कज्जं ॥
जीवाण जं न सिज्झइ । तवेण विहिणाणुचिन्नेण ॥७५॥

સ્વર્ગ, મૃત્યુ કે પાતાળમાં પણ એવું કોઈ કાર્ય નથી કે જે યથાસ્થિત-શાસ્ત્રનીતિ મુજબ કરેલા તપથી સિદ્ધ ન થાય? મતલબ કે ગમે તેવું કાર્ય પણ યથાર્થ તપના પ્રભાવથી સિદ્ધ થાયજ છે ૭૫

विसमपि सम मभयपि निब्भयं दुज्जणावि सुयणुव्व ॥
सुचरिअतवस्स मुणिणो । जायइ जलणोवि जलनिवहो

સારી રીતે શાસ્ત્ર મર્યાદા મુજબ તપ કરનાર મુનિને વિપદા રૂપ હોય તે પણ સંપદા રૂપ, ભયથી ભરેલું હોય તે પણ નિર્ભય, દુર્જન હોય તે પણ સજ્જન જેવો અને અગ્નિ હોય તે પણ જળના સંચય જેવો થઇ જાય છે જેમ મુનીને તેમ બીજા પણ ઉગ્ર તપસ્વીઓને તપના પ્રભાવથી ઉપર જણાવેલું સર્વે શુભ મળવે છે ૭૬

तवसुसियमसरुहिरो । अंतोविप्फुरियगरुअमाहप्पा ॥
सलहिज्जंति सुरेहि वि । जे मुणिणो ताण पणओहं७७

જેમણે તપથી માસરૂધિર શોષવી નાખ્યા છે અને જેમના અતરમા મહાન પ્રભાવ જાગેલો હોવાથી દેવતાઓ પણ જેમની શ્લાધા (પ્રશસા) કરે છે તે મુનિજનોને મારો પ્રણામ છે ૭૭

ज नंदिसेणमुणिणो । भवतरे अमरसुंदरीणपि ॥
अइलोभणिज्जरुव । सपत्त त तवस्स फल ॥७८॥

નદિષેણ મુનિનુ અનેક મનુષ્ય ભવમા સુરસુદરીઓને પણ અતિ લોભાવનારૂ રૂપ થયુ તે તપનુ ફળ સમજવુ ૭૮

सुर–असुर–देव–दाणव–नरिदवरचक्कवट्टिपमुहेहि ॥
भत्तीइ संभमेण य । तवस्सिणो चेव थुव्वति ॥ ७९॥

સુર, અસુર, દેવ દાનવ તેમજ સર્વ નરપતિમા પ્રધાન ચક્રવર્તી પ્રમુખ ભક્તિથી અને બહુમાનથી તપસ્વીઓનેજ સ્તવે છે (તે તપનોજ પ્રભાવ છે) ૭૯

पत्थइ सुहाइ जीवो । रसगिद्धो कुणइ नेव विउलतव॥
ततूहि विणा पडय । मग्गइ अहिलासमित्तेण ॥८०॥

જીવ અનેક પ્રકારના સુખની ચાહના કરે છે પણ રસ-ગૃદ્ધ છતો વિશાળ તપ કદાપિ કરતો નથી ફક્ત તે તતુઓ વિના અભિલાષ માત્રથી વસ્ત્ર માગે છે, પરતુ જેમ તતુઓવિના વસ્ત્ર નિષ્પન્ન થતુ નથી તેમ વિશાળ તપ વિના સુખપણ મળતુ નથી. કાર્યના અર્થી જનોએ કારણને અવશ્ય સેવવજ જોઇએ ૮૦.

**कम्माइ भवतरसचियाइ । अइकक्खडाइ वि खणेण ।
डज्झति सुचिन्नेण । तवेण जलणेणव वणाइ ॥८१॥**

ભવાન્તરમા સચેલા અતિ આકગ કર્મ પણ ક્ષણવારમાં જેમ દાવાનળથી વન બળી જાય છે તેમ સારી રીતે આચરેલા તપથી બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે ૮૧

**होऊण विसमसीला । बहुजीवखयकरावि कूरावि ॥
निम्मलतवाणुभावा । सिज्झति दढप्पहारिव्व ॥८२॥**

મહા માઠા આચરણ કરનાર અને બહુ જીવોનો ઘાત કરનાર એવા ક્રૂર પ્રાણીઓ પણ નિર્મળ તપના પ્રભાવથી **દઢપ્રહારી** નીપેરે સિદ્ધ થઈ શકે છે ૮૨

દઢ પ્રહારીનુ સક્ષિપ્ત ચરિત્ર

વસતપુરમા અગ્નિશર્મા નામના વિપ્રના કુળમા દૃઢ પ્રહાર વડે અનેક જીવોનો ત્રાસ આપતો યથાર્થ નામા **દઢપ્રહારી** ચોર મહા અન્યાયવૃત્તિથી આજીવિકા ચલાવતો, એકદા મોટી ધાડ લઈને એક બ્રાહ્મણના ઘરમા પેઠો ત્યા તે બ્રાહ્મણ તેની સગર્ભા સ્ત્રી (બાળસહિત) અને ગાયની હત્યા કરી ઉદ્વિગ્ન ચિત્તથી આગળ ચાલતા તેણે એક મુનિને દેખ્યા, તેમની દેશના સાભળી વૈરાગ્યથી દીક્ષા લઈ તેણે એવો અભિગ્રહ કર્યો કે ગમે તેવા ઉપસર્ગ થાય તો પણ મારે રોષ ન કરવો અને જ્યા સુધી પૂર્વે કરેલુ પાપ યાદ આવે ત્યા સુધી કશો આહાર ન ગ્રહણ કરવો પછી

પ્રથમ હેગન કરેલા લોકોએ ઉપજાવેલા અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો અદીનપણે સહન કરી શુદ્ધ ધ્યાનવડે કેવળજ્ઞાન ઉપજાવીને તે સિદ્ધિ પદ પામ્યો પહેલા અઘોર પાપ કરનારો છતા તે સકળ પાપથી મુક્ત થઈ પરમ પદ પામ્યો તે ઉત્તમ પ્રકારના તપ ને સંયમનોજ પ્રભાવ સમજવો

संघगुरुपच्चणीए । तवाणुभावेण सासिउ बहुमो ॥
विन्हुकुमारव्व मुणी । तिथ्थस्स पभावगा जाया ॥८३॥

તપના પ્રભાવથીજ વ તથા ગુરૂના પ્રત્યનિક (શત્રુ) જનોને શિક્ષા આપી વિષ્ણુકુમાર મુનિની પેરે અનેક મુનિઓ શાસન પ્રભાવક થયા છે, વિષ્ણુકુમાર મુનિએ સ્વલબ્ધિના પ્રભાવથી લક્ષ-યોજન પ્રમાણ દેહ કરીને જિનધર્મના દ્વેષી નમુચિને ગુરૂમહારાજની આજ્ઞાથી શ્રીસંઘની રક્ષા કરવા માટે સપૂર્ણ શિક્ષા કરી ધર્મ પ્રભાવના કીધી હતી તેનો વિશેષ અધિકાર ઉપદેશમાળા પ્રમુખથી જાણી લેવો નિર્મળ તપના પ્રભાવથી એવી અનેક અપૂર્વ લબ્ધિઓ ત્વરત ઉપજે છે ૮૩

हुति महाकप्पसुरा । बोहिं लहिउ तवेण विहुअरया ॥
जह खंदओ महप्पा । सीसो सिरिवीरनाहस्स ॥८४॥

તપ વડે પાપ કર્મને ખપાવી શ્રીવીરપ્રભુના શિષ્ય ખધક મુનિનીપરે મહર્દ્ધિક દેવલોકમા દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાથી ચ્યવી પુન બોધિરત્ન પામી તપયોગે સકળ કર્મને ખપાવી કેવળ જ્ઞાન પામીને મોક્ષે જાય છે પ્રથમ તે ગર્દભાલી પરિવ્રાજકના

શિષ્ય હતા એકદા શ્રીવીર પ્રભુના શિષ્ય પિંગલે તેને લોક સ્વ રૂપાદિક સબંધી પ્રશ્ન પૂછ્યા, ખંધક પોતે અજાણ હોવાથી મૌ ન રહ્યો એકદા શ્રીવીર પ્રભુને વંદન કરવા લોકને જતા દેખી સ્વ મનેહ પૂછવા પોતે પણ ગયો, ત્યા છિન્ન સંદેહ છતો શ્રીવીર પ્ર સમીપે દીક્ષા લહી દુષ્કર તપ સંયમ પાળીને અંતે અનશન કરી અચ્યુત દેવલોકે દેવ થયો, ત્યાથી ચ્યવી મહા વિદેહ ક્ષેત્રમા અ વતરી સર્વ કર્મ ખપાવીને મોક્ષ જશે ૮૪

कित्तिय मित्त भणिमो । तवस्स सुह भावणाइ चिन्नस्स
भुवणत्तएवि न जओ । अन्न तस्सध्थि गरुअर ॥८५॥

શુભ ભાવનાથી આચરેલા તપનુ મહાત્મ્ય કેટલુ કહીયે કેમકે ત્રણ ભુવનમા પણ તે તપથી કોઇ વધારે બળવાન નથી ૮૫

એવી રીતે તપ ધર્મનુ સમર્થન કરી હવે ભાવના ધર્મ ની વ્યાખ્યા ગ્રંથકાર કહે છે

भावनाद्वार

दाण सील च तवो । उच्छुपुप्फ व निप्फल हुज्जा ॥
जइ न हिअयमि भावो । होइ सुहो तस्सिमे हेऊ॥८६

જો હૃદયમા શુભભાવ (જાગૃત) નહોય તો દાન, શીલ અને તપ શેલડીના ફુલની પેઠે નિષ્ફળ થાય છે એવી શુભ ભાવના જાગૃત કરવાના આ આગળ કહેવામાં આવતા હેતુઓ છે પ્રથમ તે ૧૮ હેતુઓના નામ ગ્રંથકાર કહે છે ૮૬

सम्मत्तचरणसुद्धी । करणजओ निग्गहो कसायाण ॥
गुरुकुलवासो दोसाण । वियडणा भवविरागो य ॥८७॥

विणओ वेयावच्च । सज्झायरई अणाययणचाओ ॥
परपरिवायनिवित्ती । थिरया धम्मे परिन्ना य ॥८८॥

૧ સમ્યકત્વ શુદ્ધિ, ૨ ચારિત્ર શુદ્ધિ, ૩ ઇંદ્રિયજય, ૪ કષાય નિગ્રહ, ૫ ગુરૂ કુલવાસ, ૬ દોષ (અતિચારાદિક) ની આલોચના અને ૭ ભવવૈરાગ્ય ૮ વિનય, ૯ વૈયાવચ્ચ, ૧૦ સ્વાધ્યાયરતિ, ૧૧ અનાયતન ત્યાગ, ૧૨ પરપરિવાદ (નિંદા) નિવૃત્તિ, ૧૩ ધર્મમા સ્થિરતા અને છેવટે ૧૪ અનશન રૂપ પરિજ્ઞા ૮૭–૮૮

હવે તે દરેક હેતુઓનુ વધારે સ્પષ્ટીકરણ અનુક્રમે ગ્રંથકારજ પોતે કરે છે.

(दारगाहा)

किं सम्मत्तं त्तं हुज्ज । किह्णु कस्स व गुणा य के तस्स ॥
कइ भेय अइआरा । लिंग वा किं भवे तस्स ॥

તેમા (પ્રથમ) સમ્યક્ત્વ તે શુ ? તે શી રીતે પ્રાપ્ત થાય? કોને પ્રાપ્ત થાય ? તેના શા શા ફાયદા છે ? તેના કેટલા ભેદ છે? તેના કેટલા અતિચાર છે ? તેમજ તેના લિંગ કયા કયા છે ? ૮૯

(पडिदारगाहा)

अरिहं देवो गुरूणो । सुसाहणो जिणमय मह पमाणं ॥
इच्चाइ सुहो भावो । सम्मत्त विंति जगगुरुणों ॥९०॥

અરિહંત એજ દેવ, સુસાધુ એજ ગુરૂ, અને નીતરાગ-સર્વજ્ઞ કથિત એજ ધર્મ મારે પ્રમાણ છે, ઇત્યાદિક જે શુભ ભાવ તેજ સમ્યકત્વ (સમકિત) છે, એમ જગગુરૂ જિનેશ્વરો કહેછે ૯૦

भमिऊण अणताइ । पुग्गलपरियट्टमयसहस्साइ ॥
मिच्छत्तमोहियमई । जीवा ससारकतारे ॥ ९१ ॥
पावति खवेऊण । कमाइ अहापवत्तकरणेण ॥
उवलनाएण कहमवि । अभिन्नपुव्व तओ गठि ॥॥९२॥

પ્રથમ તો મિથ્યાત્વ મોહિત મતિવાળા જીવો અન ત લક્ષ ગમે પુદ્ગળ પરાવર્તન સુધી સસાર અટવીમા ભ્રમણ કરીને ઘચના ઘોળ ના ન્યાયે કથચિત યથાપ્રવૃત્તિ કરણ વડે (આયુર્વર્જિત સકળ કર્મની સ્થિતિ પલ્યોપમના અસખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન એક કોડાકોડ સાગરોપમ જેટલી કરી તેથી અધિક) કર્મની સ્થિતિ ખપાવીને પછી પૂર્વે નહિ ભેદેલી ગ્રથિ પાસે આવે છે ૯૧-૯૨

गठिं भणति मुणिणो । घणरागद्दोसपरिणइसरुव ॥
जम्मि अभिन्ने जीवा । न लहति कयावि समत्त॥९३॥

નિવિડ રાગદ્વેષની પરિણુતિને જ્ઞાની પુરૂષો ગ્રંથિ કહે
તે ગ્રંથિને ભેધા વિના જીવો કદાપિ પણ સમકિત પામી
કતા નથી ૯૩

उल्लसिय-गरूय-विरया । धन्ना लहुकंमुणो महप्पा
आसन्नकालभवसिद्धि-या य तं केइ भिंदंति ॥ ९४

જેમની વીર્યશક્તિ અત્યંત ઉલ્લસિત થઈ છે અને
અલ્પ સમયમા સિદ્ધિપદ પામવાના છે એવા કોઇક નિર્મલ હ
કર્મી મહાત્માઓ તે નિબિડ રાગદ્વેષમય ગ્રંથિને ભેદી નાખે છે

जे उण अभव्वजीवा । अणतसो गंठिदेसपत्तावि ॥
ते अकयगठीभेया । पुणोवि वट्टंति कमाइं ॥ ९५ ।

પરંતુ જે અભવ્ય જીવો છે તે તો અનંતીવાર તે ગ્ર
પ્રદેશ સુધી આવ્યા છતા ગ્રંથિને ભેદી શકતાજ નથી તેથી
પુન કર્મ વૃદ્ધિ કરે છે ૯૫

तं गिरिवरव भित्तु । अपुव्वकरणुग्गवज्जधाराए ॥
अतोमुहुत्तकाल । गतु अनियट्टिकरणंमि ॥९६॥
पइसमयं सुज्झतो । खविउ कम्माइं तथ्थ वहुयाइ ।
मिच्छत्तमि उइन्ने । खीणे-णुईअंमि उवसंते ॥९७॥
संसारगिम्हतविओ । तत्तो गोसीसचंदणरस व ॥
अइपरमनिव्वुइकरं । तस्संते लहइ सम्मत्त ॥९

મનુષ્યો ધર્મ શ્રવણાદિકથી અને નારકો અતિ દુઃખ સહન કરવા વિગેરે કારણોથી કર્મને ખપાવતા તથા ભવ્યત્વ પરિપાકથી તે સમ્યક્ત્વ પામે છે પામતી વખતે તે પામતા કહેવાય છે અને પછી પામેલા કહેવાય છે તિર્યંચગતિમા પુર્વ પ્રતિપન્ન તો જે બે ઇન્દ્રિયાદિક વિકલેંદ્રિયમા સાસ્વાદન સમકિતન ઉપજે તેની અપેક્ષાએ થોડોક વખત કહેવાય, પછી તો તે નિશ્ચે મિથ્યાત્વ પામે છે પચેન્દ્રિય તિર્યંચમા તો પૂર્વ પ્રતિપન્ન હોઇ શકે, અને વર્તમાન સમયે પામતા તો વિકલેંદ્રિય અને સમૂર્છિમ પચેન્દ્રિય નજ સભવે, એકેન્દ્રિયમા તો સમ્યક્ત્વની પૂર્વ પ્રાપ્તિ તેમજ વર્તમાન સમયે સભવતીજ નથી બાકી કર્મગ્રથ પ્રમાણે સાસ્વાદન સમકિતવત તેમા ઉપજે તે અપેક્ષાએ થોડોક વખત પૂર્વ પ્રતિપન્ન કહેવાય ૯૯-૧૦૦

जह धन्नाण पुहई । आहारो नहयल व ताराण ॥
तह नीसेसगुणाणं । आहारो होइ सम्मत्त ॥ १ ॥

જેમ સર્વ ધાન્યની ઉત્પત્તિ અને સ્થિતિના આધારભૂત પૃથ્વી છે તારાઓ (જ્યોતિષચક્ર) નો આધારભૂત આકાશ છે, તેમ સમસ્ત ગુણોના આધારરૂપ સમ્યક્ત્વ (સમકિત) છે ૧૦૧

सम्मद्दिट्ठी जीवो । गच्छइ नियमा विमाणवासीसु ॥
जइवि न गयसम्मत्तो । अहवा निबद्धाउओ पुव्विं॥२॥

સમ્યગ્દૃષ્ટિ (સમકીતી) જીવ જો તેણે સમકિત વિણાશ્યુ

ન હોય અથવા પરં (અન્યગતિ યોગ્ય) આયુષ્ય બાંધી લીધું ન હોય તો અવશ્ય વિમાનવાસી (વૈમાનિક) દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, મતલબ કે સમકિતની અખંડ આરાધના કરનારની ઉર્ધ્વ ગતિજ થાય છે ૧૦૨

अचलियसमत्ताण । सुगवि आण कुणति मत्ताण ॥
जह अमग्दत्तभज्जाए । अह्न निवविक्कमाईण ॥ ३ ॥

અચલ સમકિતવંતની દેવતાઓ પણ ભક્તિથી સેવા કરે છે, અમરદત્તની ભાર્યા અને વિક્રમ નૃપતિની પેરે ૧૦૩

'અમરદત્ત ભાર્યા ચરિત્ર'

ચંદ્રી પુર અમરદત્ત વ્યાપારાર્થે પરદેશ ગયેલો ત્યાં જિન મતિ નિ શંક શ્રેષ્ઠીની વિમળયશા નામે પુત્રીને અત્યંત રૂપ વતી જોઇને તેની સાથે પાણિગ્રહણ કરવા તેણે તેના પિતાને પ્રાર્થના કરી, પણ વિધર્મી હોવાથી તેમાં તે ફાવી ન શ્યો નહિ, ત્યારે પ્રથમ તો કપટથી શ્રાવક બની જૈન ગુરુ પાસે ભણી યથાર્થ તત્ત્વ જાણી વ્રતધારી થયો પછી તે શ્રેષ્ઠીપુત્રીને પરણી સ્વદેશ ગયો ત્યાં અમરદત્તના માતા પિતા વિધર્મી હોવાથી દ્વેષ કરવા લાગ્યા, શ્રી ઉપર ખોટું આળ ચઢાવ્યું, બહુ પેરે વિડંબના કરવાથી મુઝાઇને તેણી એક મોટા દેવાધિષ્ઠિત પદ્મ દ્રહમાં પડી તેણીના સત્ય શીલાદિક સત્ત્વથી રંજિત થઇ દેવતાએ એક મહાન રત્નમય હોડી કરી રત્નમય સિંહાસન ઉપર તેણીને સ્થાપિત કરી તેણીનો ભારે સત્કાર કર્યો તેથી શાસનની ઘણી ભારે પ્રભા-

વના વડે પછી કોઈ જ્ઞાની ગુરૂને પોતાના ઉપર આવી પડેલા દુઃખનું કારણ પૂછ્યા પૂર્વભવમા પોતે પોતાની ગોત્રને કલંક આપેલુ તેનું આ ફળ છે, એમ જાણી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા ગ્રહણ કરી દુષ્કર તપ જપ તથા જ્ઞાનના બળથી સકળ કર્મ ખપાવીને તે વિમળયશા મોક્ષપદને પામી એવી રીતે અમરદત્તની ભાર્યા વિમળયશાનુ સક્ષિપ્ત ચરિત્ર કહ્યુ

" વિક્રમ નૃપતિ ચરિત્ર "

કુસુમપુર પતિ હરિતિલક નૃપતિના પુત્ર વિક્રમ નામે યૌવનવય પ્રાપ્ત થયે છતે વિષય સુખને ભોગવતો છતો એકદા રોગ વ્યાપ્ત થવાથી જ્ઞાની ગુરૂને તેનુ કારણ પૂછ્યા પૂર્વ જન્મમા કરેલી મુનિહત્યાથી નરકાદિ દુર્ગતિમા બહુ કાળ ભમીને પુન વણિક પુત્ર થઈ ત્યા બાળ તપ તપીને અહિં રાજપુત્ર થયો છે, એમ સાભળી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી તત કાળ સાવધાન થયો. પ્રથમ રોગ શાન્તિ માટે મનિ મોટવી તેના માતા પિતાએ દેવ ભોગને માટે માનેલી હિંસા નહિ કરવાથી તે યક્ષે અનેક ઉપસર્ગ કર્યા છતા તેને દયા ધર્મમા દૃઢ નિશ્ચયવાળો જાણી, તેના સત્ત્વથી દેવે તુષ્ટમાન થઇ, તેના ઉપર પુષ્પની વૃષ્ટી કરી, તેના સદ્ગુણોની ભારે પ્રશસા કીધી પછી દેવ સાન્નિધ્યથી સકળ પૃથ્વી સાધી, શ્રી જિનશાસનની પ્રભાવના કરી, બહુ પુણ્યના કાર્ય કરી, અતે દીક્ષા ગ્રહી, સકળ કર્મમળનો સર્વથા ક્ષય કરી, તે પરમપદનો ભોગી થયો. 'ઇતિ વિક્રમ ચરિત્ર.'

अतोमुहुत्तमित्तपि । फासिय जेहि हुज्ज सम्मत्त ॥
तेसि अवड्ढपुग्गल-परियट्टो चेव ससारो ॥ ४ ॥

અન્તર્મુહૂર્ત (અલ્પકાળ) સુધી પણ જેમણે સમકિત સ્પર્શ્યું છે તેમને અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનથી અધિક સંસાર પરિભ્રમણ કરવું પડતું નથી ૧૦૪

लब्भति अमरनरसपयाओ । मोहग्गरूवकलियाओ ॥
न य लब्भइ सम्मत्त । तस्डय भवसमुद्दस्स ॥ ५ ॥

સૌભાગ્ય અને રૂપથી શોભીત દેવ મનુષ્ય સબંધી સંપદા મળી શકે પણ ભવ સમુદ્ર થકી તારનાર તુલ્ય સમ્યક્ત્વ રત્નની પ્રાપ્તિ સુલભ નથી ૧૦૫

खइय खओवसमिय । वेअय-मुवसामिय च सासणय ॥
पंचविह सम्मत्त । पन्नत्त वीयरागेहि ॥ ६ ॥

ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, વેદક ઉપશમિક અને સાસ્વાદન એ પાંચ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ શ્રી વીતરાગ પરમાત્માએ જણાવ્યું છે તેનો વિશેષ અધિકાર સમકિત પચીશી, કર્મગ્રંથ પ્રમુખથી જાણી લેવો ૧૦૬

संका कख विगिच्छा । पासडीण च सथव-पससा ॥
तस्स य पच्च इयारा । वज्जेयव्वा पयत्तेण ॥ ७ ॥

શંકા, કંખા-(કુમતની વાંછના) વિગિચ્છા-(ધર્મના

કરણનો સંદેહ), પાખંડીઓનો પરિચય અને પાખંડીઓની સ્તુતિ એ સમ્યક્ત્વના પાંચ અતિચાર પ્રયત્નવડે વર્જવા યોગ્ય છે ૧૦૭

पिंडप्पयाण हुणण । सोमग्गहणाइ लोय-किच्चाइं ॥
वज्जसु कुलिंगिसंग । लोइअतित्थिसु गमण च ॥८॥

પિંડપ્રદાન (પિતૃપિંડ) યજ્ઞ (અગ્નિતર્પણ), સોમગ્રહણ (ચંદ્રગ્રહણ) આદિ શબ્દથી સૂર્યગ્રહણ, સંક્રાન્તિ પ્રમુખ લૌકિક કાર્ય તેમજ કુલિંગીનો સંગ તથા લૌકિક તીર્થ (પરમાર્થ શૂન્ય સ્થળ) મા જવાનું તું ત્યજ સતલબકે મિથ્યા વાસના માત્ર ત્યજવાની છે ૧૦૮

मिच्छत्तभाविउ च्चिय । जीवो भवसायरे अणायमि ॥
दढचित्तोवि छलिज्जइ । तेण इमो नणु कुसंगेहि ॥९॥

અનાદિ સંસારસાગરમાં પ્રથમનો જીવ મિથ્યાત્વ ભાવિત થાય છે તેથી તે ગમે તેવો દ્રઢ ચિત્તવાળો હોય તો પણ નિશ્ચે કુસંગથી છળાઇ જાય છે ૧૦૯

जस्स भवे संवेओ । निव्वेओ उवसमो अ अणुकंपा ॥
अत्थिक्क जीवाइसु । नज्जइ तम्मत्थि समत्त ॥ १० ॥

જેને સંવેગ (મોક્ષાભિલાષ) નિર્વેદ (ભવ વૈરાગ્ય), ઉપશમ (ક્ષમા—સમતાભાવ), અનુકંપા (કરૂણાભાવ), અને જીવાદિક તત્ત્વમા આસ્તિક્ય (તત્ત્વશ્રદ્ધા) હોય તેને સમ્યક્ત્વ છે એમ જાણું તે સિવાય બીજા પાણ નિગ કરે છે ૧૧૦

सव्वत्थ उचियकरण । गुणाणुराओ रई य जिणवयणे ॥
अगुणेसु अ मज्झत्थ । सम्मद्दिट्ठिस्स लिंगाइं ॥ ११ ॥

સર્વત્ર ઉચિત વર્તન, ગુણાનુરાગ, જિન વચનમાં રતિ અને નિર્ગુણી ઉપર પણ મધ્યસ્થ ભાવ એ સમ્યગ્ દૃષ્ટિના ચીન્હ છે ॥ ૧૧ ॥

એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિનું સમર્થન કરીને હવે ચારિત્ર શુદ્ધિ દ્વાર કહે છે

चारित्रद्वार

चरणरहिय न जायइ । सम्मत्त मुक्कसाहय इक्क ॥
तो जइसु चरणकरणे । जइ इच्छसि मुक्खमचिरेण॥१२॥

ચારિત્ર, (સદ્વર્તન) રહિત એકલું સમ્યક્ત્વ । નરત્વ

ચારિત્ર કોણ સાધુને હોય ? અને તે ચારિત્રનુ શુ ફળ (સાધ્ય) છે ? એ સર્વ પ્રતિદ્વારોનો ખુલાસો કરતા છતા ગ્રંથકાર પોતે જ કહે છે ૧૧૩

सावज्जजोगविरई । चरण ओहेण देमिय ममए ॥
भेएण उ दुविगप्प । देमे मव्वे अ नायव्व ॥ १४ ॥

પાપ વ્યાપારથી વિરમવુ તે ચારિત્ર, એમ તેનુ સામાન્ય લક્ષણ શાસ્ત્રમા કહેલુ છે, તે ચારિત્ર દેશથી અને સર્વથી એમ બે પ્રકારનુ કહેલુ છે એમ જાણવુ ૧૧૪

देसचरण गिहीण । मूलत्तर-गुण-विगप्पओ दुविह ॥
मूले पच अणुव्वय । उत्तरगुण दिमिवयाईया ॥ १५ ॥

ગૃહસ્થોનુ દેશ ચારિત્ર મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના ભેદથી બે પ્રકારનુ છે મૂળ ગુણમા પાચ અણુવ્રતો અને ઉત્તર ગુણમા ગુણ વ્રતાદિ છે ૧૧૫

पचय अणुव्वयाइ । गुणव्वयाइ च हुति तिन्नेव ॥
सिरकायाइ चउरो । मव्व चिय होइ बारमहा ॥ १६ ॥

અણુવ્રતો પાચ છે, ગુણવ્રતો ત્રણ છે, અને શિક્ષાવ્રતો ચાર છે સર્વે મળીને દેશ ચારિત્ર બાર પ્રકારનુ છે ૧૧૬

मूलत्तरगुणभेएण । सव्वचरणपि वन्निय दुविह ॥
मूलगुणेसु महव्वय । राई-भोयण-विरमण च ॥ १७ ॥

મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના ભેદથી સર્વ ચારિત્ર પણ બે પ્રકારનું કહ્યું છે મૂળ ગુણોમાં પાંચ મહાવ્રતો અને છઠ્ઠું રાત્રિ ભોજન વિરમણ છે ૧૭

पिडविसोही समई । भावण पडिमा य इंदियनिरोहो ॥
पडिलेहण गुत्तीओ । अभिग्गहा उत्तरगुणेसु ॥ १८ ॥

ઉત્તર ગુણોમાં પિંડ વિશુદ્ધિ (નિર્દોષ આહાર વિધિ), પાંચ સમિતિ, ભાવના, (અનિત્યાદિક દ્વાદશ, મૈત્રી પ્રમુખ ચાર, અથવા પાંચ મહાવ્રતોની ૨૫ ભાવનાઓ છે તે) દ્વાદશ પડિમા પાંચ ઇંદ્રિયોના નિગ્રહ, પ્રતિ લેખન, ત્રણ ગુપ્તિઓ, અને અનેક પ્રકારના (દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ, ભાવ) અભિગ્રહોનો સમાવેશ થાય છે ૧૮

इय एवमाइभेय । चरण सुरमणुयसिद्धिसुहकरण ॥
जो अरिहइ घित्तुजे । तमह वुच्छ ममासेण ॥१९॥

ઇત્યાદિક ભેદવાળું આ ચારિત્ર જે દેવ મનુષ્ય સબંધી સુખ તેમજ મોક્ષ સુખને સાધી આપનાર છે તેને ગ્રહણ કરવાને જે યોગ્ય (અધિકારી) છે તે હું સંક્ષેપથી કહીશ ૧૯

मवेगभाविअमणो । सम्मत्ते निच्चलो थिरपइन्नो ॥
विजइदिओ अमाई । पन्नवणिज्जो किवालु य ॥ २० ॥
जइधम्ममि वि कुसलो । धीम आणारुई सुसीलो अ ॥
विन्नाय तस्सरूवो । अहिगारी देसविरईए ॥ २१ ॥

સંવેગ, (તીવ્ર મોક્ષાભિલાષ) વડે ભાવિત, સમ્યક્ત્વમા નિશ્ચળ, સ્થિર, (દૃઢ) પ્રતિજ્ઞાવંત, જીતેન્દ્રિય, નિર્માયી સુખે સમજાવી શકાય કે તેવો અને કરૂણાવંત, યતિધર્મમા પણ કુશળ, બુદ્ધિમાન, આગારૂચિ, સુશીલ અને દેશ ચારિત્રના સ્વરૂપનો જાણ (ઉપલક્ષણથી અભુદ્ધના, વિનયાદિક ગુણથી શોભિત) દેશ વિરતિનો અધિકારી છે ૧૨૦-૧૨૧

पाएण हुति जोगा । पव्वज्जाए वि तिन्निय मणुस्सा ॥
देस कुलाइ सुद्धा । बहु खीणप्पाय कम्मसा ॥ २२ ॥
अठारम पुरिसेसु । वीस इत्थीसु दस नपुंसेसु ॥
जिण पडिकुट्टत्ति तओ । पव्वावेउ न कप्पति ॥२३॥

પ્રાય દેશ વિરતિને જે યોગ્ય છે તે મનુષ્યો પ્રવ્રજ્યા (સર્વ ચારિત્ર) લેવા યોગ્ય હોય છે વિશેષમા દેશ કુળાદિક શુદ્ધ અને જેના કર્મ બહુ ક્ષીણ પ્રાય થઇ ગયા હોય તે ચારિત્રને યોગ્ય છે પુરૂષ વર્ગમા ૧૮, સ્ત્રી વર્ગમા ૨૦ અને નપુંસક વર્ગમા ૧૦ પ્રકાર જિનોએ નિષેધ્યા છે માટે તેને પ્રવ્રજ્યા દેવી કલ્પે નહી તેમા પ્રથમ પુરૂષના ૧૮ પ્રકાર કહે છે. ૧૨૨-૧૨૩

बाले वुड्ढे नपुंसे य । कीवे जडे य वाहिए ॥
तेण रायावगारी य । उमत्तेय अदसणे ॥ २४ ॥
दासे दुट्ठे अ मूढे अ । अणत्ते जुंगिए इअ ॥
उवद्धए अ भयए । सेहनिप्फेडियाई य ॥ २५ ॥

इय अट्ठारस भेया । पुरिसस्स तहित्थियाइ ते चेव ॥
गुव्विणि सबालवच्छा । दुन्नि इमे हुंति अन्नेवि ॥२६॥

બાલ (બાલ આઠ વર્ષનો) વૃદ્ધ (સાઠ ૭૦ વર્ષનો), નપુંસક (ન સ્ત્રી તેમજ ન પુરુષ) ક્લીબ (કામરાગ—બીકણ), જડ, વ્યાધિગ્રસ્ત, ચોર, રાજદ્રોહી, ઉન્મત્ત, અંધ, દાસ (વેચાણ લીધેલો) દુષ્ટ (કષાય દુષ્ટ તેમજ વિષય દુષ્ટ), મૂઢ, ઋણાર્ત—(કરજદાર), જુંગિત, (જાતિ, કર્મ, શરીરાદિકથી દૂષિત), અવબદ્ધ (કોઈની સાથે કરારથી બંધાઈ ગયેલ), ભૃતક, (ભાડુત) અને શિષ્ય નિષ્ફેટક (માતા પિતાદિકની આજ્ઞા માગ્યા વિના દીક્ષા માટે ભગાડેલો—નસાડેલ) એ અઢાર ભેદ પુરુષમાં વર્જવા યોગ્ય છે મતલબ કે તે દીક્ષાને અયોગ્ય છે કેમકે બાલાદિકને દીક્ષા દેવાથી શાસન માલિન્ય, સંયમ—આત્મવિરાધનાદિક દોષ લાગે છે સ્ત્રી વર્ગના પણ ઉપર કહેલા ભેદ જાણવા, વિશેષમાં ગર્ભવતી અને દૂધ પીતા બાળકવાળી એમ બે મળીને સ્ત્રીના ૨૦ ભેદ થાય છે ૧૨૪—૧૨૫—૧૨૬

पडए वाइए कीवे । कुंभी इसालुअत्तिअ ।
सउणी तक्कम्मसेविअ । पक्खियापक्खिए इअ ॥२७॥
सोगंधिए अ आसित्ते । दसे एए नपुंसगा ॥
संकिलिट्ठत्ति साहूण । पव्वावेउ अकप्पिआ ॥ २८ ॥

પડગ, વાતિક, ક્લીબ, કુંભી, ઈર્ષાળુ શકુનિ, તત્કર્મ

સેવી પાક્ષિકાપાક્ષિક, સૌગન્ધિક, અને આનક્ત એ દશ પ્રકારના નપુંસક નક્લિષ્ટ પરિણામી હોવાથી સાધુઓએ દીક્ષા દેવા અયોગ્ય કહ્યા છે ૧૨૭-૧૨૮

वढ्ढिए वप्पिए चेव । मतओमहिउवहृण ॥
इसिमत्ते देवमत्ते अ । पव्वाविज्ज नपुंमए ॥ २९ ॥

વર્ધિત, વર્પિત, મંત્ર અને ઔષધિવડે ઉપહત, ઋષિ તપસ્વીવડે શપ્ત અને દેવ ગમ (શાપથી એવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ) એવા ૬ પ્રકારના નપુંસકને પ્રવજ્યા આપી શકાય કારણ કે તે કામઉન્માદથી રહિત હોય ૧૨૯

महिलामहावो सग्वन्न मेओ । मिदिमहत मउआ य वाणी
ससद्दयमुत्त-मफेणग च । एयाणि छप्पडगलक्खणाणि ३०

ઉપર બતાવેલા દશ પ્રકારના નપુંસકમાં પંડકના છ લક્ષણો શ્રવકાર કહે છે શ્રી સ્વભાવ (પુરૂષાકાર છતા સ્ત્રીના જેવો સ્વભાવ), શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનો ભેદ હોય (એટલે તે સર્વ વિલક્ષણ હોય) પુરૂષ ચિન્હ મ્હોટું હોય, વાણી મૃદુ હોય, સ્ત્રીની જેમ મૂત્ર સશબ્દ હોય અને તે ફીણ વગરનું હોય એ છ લક્ષણ કહ્યા છે ૧૩૦

वालाइदोसरहिओ । उवट्ठिओ जइ हविज्ज चरणंथं ॥
तं तस्स पउत्तालो-अणस्स सुगुरूहि दायव्व ॥३१॥

માટે જે બાનાદિક ગુણોથી રહિત હોય અને ચારિત્રને અર્થે ઉજમાળ થઇ આવ્યો હોય તેને પ્રથમ સદ્ગુરુઓએ આલોચના (આલોયણ) આપીને પછી દીક્ષા દેવી ૧૩૧

आलोयण-सुद्धस्स । वि दिज्ज विर्णायस्स नाविर्णीयस्स॥
नहि दिज्जइ आहरण । पलिअत्तिअ कन्नहत्थस्स ॥३२॥

આલોયણાથી શુદ્ધ થયેલ પણ જો વિનીત હોય તોજ તેને દીક્ષા દેવી પણ અવિનીતને દેવી નહી કેમકે જેના હાથ, કાન કપાઇ ગયા હોય તેને આભરણ દેવાય નહિ અનથવા કે જેમ તે આભરણ પહેરવાને લાયક નથી તેમ અવિનીત પણ ભાગવતી દીક્ષાને લાયક નથી કેવળ વિનીત શિષ્યજ દીક્ષાને લાયક છે ૧૩૨

अणुरत्तो भत्तिगओ । अमुई अणुअत्तओ विसेसन्न ॥
उज्जुत्तो परितंतो । इच्छिय-मत्थं लहइ साहु ॥३३॥

અનુરક્ત (નગ્રમા ગળીના રંગની જેમ જેનુ મન ગુરૂમા રંગાયુ હોય), ભક્તિમાન, અમોચક (કદાપિ ગુરૂના ચરણ ન તજે એવો), અનુવર્તક (સર્વનું ઉચિત સાચવવામા તત્પર), વિશેષજ્ઞ (સમસ્ત વસ્તુના વિવેકનો જાણ), ઉદ્યુક્ત (જ્ઞાન ધ્યાનમા અતિ ઉજમાળ) અને અપરિતાંત (આત્માર્થ સાધવામા અખિન્નપણે ઉદ્યમ કરનાર) સાધુ ઇચ્છિત અર્થને સુખે મેળવી શકે છે ૧૩૩

विणयवओ विहु कयमगलस्स । तदाविग्घपारगमणाय ॥
दिज्जसु कओवओगो । सित्ताइसु सुप्पसत्थेसु ॥ ३४॥

વિનયવંત અને નિશ્ચે મંગળકારી (દેવ, ગુરૂ, સંઘ વિગેરેની પૂજા ભક્તિ કરનાર) શિષ્ય નિર્વિઘ્ને ચારિત્ર પાળી શકે માટે નિમિત્તાદિક નબળી ઉપયોગ કરી તેને સુપ્રશસ્ત (જિનચૈત્ય-ક્ષીર વૃક્ષાદિક સમીપ) ક્ષેત્ર (સ્થળ) મા દીક્ષા દેવી ૧૩૮

इय एवमाइ विहिणा । पाएण परिक्खिऊण छमास ॥
पव्वज्जा दायव्वा । सत्ताण भवविरत्ताण ॥ ३५ ॥

આ આદિક વિધિવડે પ્રાય ૬ માસ સુધી પરીક્ષા કરીને ભવવિરક્ત ભવ્ય આત્માને દીક્ષા દેવી એ સર્વ વિરતિ સામાયિક અંગીકાર કરવાનો વિધિ બતાવ્યો ૧૩૫

હવે મહાવ્રત આરોપવાનો વિધિ ગ્રંથકાર દર્શાવે છે

विहिपडिवन्नचरित्तो । दढधम्मो जइ अ वज्जभीरूय ॥
नो सो उवट्ठविज्जइ । वएसु विहिणा इमो सो उ ॥३६॥

વિધિ સહિત ચારિત્ર અંગીકાર કર્યે છતે જો તે ચારિત્ર ધર્મમા નિશ્ચળ હોય અને પાપથી ડરતો હોય તો તેને વિધિવત્ ઉપસ્થાપના આપવી એટલે મહાવ્રતારોપ કરવો તે વિધિ આ મુજબ છે ૧૩૬

पढिए अ कहिअअहिगय । परिहारुट्ठावणाइ सोकप्पो ॥
छज्जीवघायविरओ । तिविह तिविहेण परिहारी ॥३७॥

દશ વૈકાલિકના પટ્ જીવનિકાય અધ્યયન પર્યંત સુત્ર અ

र्थ અવધાર્યે છતે તેમજ નર્ક છઆદિનાથી નનવા નિવૃત્ત થયે છતે તે શિષ્યને ઉપસ્થાપના આપવી એટલે મહાવ્રત આરોપવા ૧૩૭

अप्पत्ते य कहित्ता । अणहिगयपरिच्छणे अआणाई ॥
दोमा जिणेहि भणिआ । तम्हा पत्ता–दुवठ्ठावे ॥३८॥

આગળ કહેવામા આવનાર જઘન્યથી સાત દિવસ વિગેરે જે ઉપસ્થાપના બાબત કાળક્રમ છે તે પ્રાપ્ત નહિ થયે છતે, તેમજ પૂર્વોક્ત સૂત્ર અર્થ શ્રદ્ધા સહિત નહિ અવધાર્યે છતે, તેમજ શિષ્યના વિનયાદિક ગુણ પરીક્ષા નહિ કર્યે છતે, જો ઉપસ્થાપના કરે તો આજ્ઞા ભગાદિ દોષો જિનોએ ફરમાવ્યા છે માટે પૂર્વોક્ત વિધિ મુજબ ઉપસ્થાપના કરવી ૧૩૮

सेहस्स तिन्नि भूमी । जहन्न तह मज्झिमा य उक्कोसा ॥
राइंदिय सत्त चउमासिआ य छम्मासिया चेव ॥३९॥

અભિનવ શિષ્યને ઉપસ્થાપના (મહાવ્રત આરોપવા) ની ત્રણ ભૂમિકા છે જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ તે અનુક્રમે સાત અહોરાત્રિ, ચાર માસ અને છ માસની છે ૧૩૯

पुव्वोवट्ठपुराणे । करणजयट्ठा जहन्निया भूमी ॥
उक्कोसा उ दुम्मेहं । पडुच्च असद्दहाणं च ॥ ४० ॥

વ્રત ભ્રષ્ટ થયેલાને પુન મહાવ્રત આરોપવાના પ્રસગે ઇંદ્રિય જય કરવા માટે જઘન્ય ભૂમિકા અને બુદ્ધિ રહિત તેમજ

શ્રદ્ધા રહિતને માટે ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકા સમજવી. વ્રતભ્રષ્ટને સૂત્રાર્થ પ્રાપ્ત જના ઇંદ્રિય જય માટે જઘન્ય ભૂમિ ૧૪૦

एमेवय मज्झिमिया । अणिहिज्जते असद्दहते अ ॥
भावियमेहाविस्सवि । करणजयट्ठाय मज्झिमिया ॥४१॥

એજ પ્રમાણે બુદ્ધિ રહિત હોવાથી સૂત્રાર્થ તૈયાર કર્યો ન હોય અથવા અશ્રદ્ધાથી શ્રદ્ધા યુક્ત બન્યો ન હોય તેને માટે મધ્યમ ભૂમિકા છે, તેમજ બુદ્ધિવાન શ્રદ્ધા સહિત સૂત્રાર્થ અધીન હોય તોપણ ઇંદ્રિય જયને માટે આ મધ્યમ ભૂમિકા સમજવી ૧૪૧

इय विहिपडिवन्नवओ । जइज्ज छज्जीव-काय-जयणासु
दुग्गइ-निवंधण च्चिय । तप्पडिवत्ती भवे इअरा ॥४२॥

આ પ્રમાણે વિધિ મુજબ મહાવ્રત અંગીકાર કરનારે છ જીવ નિકાયની યતનાને માટે અધિક ખપ કરવો, તેમા ઉપેક્ષા કરવાથી વ્રત ગ્રહણ ઉલટું દુર્ગતિકારી થાય છે માટે તેની અનર્થકારી ઉપેક્ષા કરવી નહિ ૧૪૨

एगिंदिएसु पंचसु । तसेसु कय-कारणा-णुमइ-भेयं ॥
संघट्टण परिआवण । वेरमण च य सुतिविहेण ॥४३॥

પાંચ પ્રકારના સ્થાવર રૂપ એકેંદ્રિય જીવો તથા સર્વ ત્રસ જીવોને સંઘટ્ટન (ચરણ સ્પર્શાદિક જન્ય), પરિતાપન (કશાથી તાડન-લકુટ પ્રહારાદિક), અને વ્યપરોપણ (પ્રાણ હરણ)

મન, વચન, અને કાયાથી કરવું નહિ, કરાવવું નહિ, અને કર નારને રૂડું જાણવું પણ નહિ ૧૪૩

जइ मिच्छदिट्ठिआणवि । जत्तो केमि च जीव रक्खाए॥
कह साहूहि न एमो । कायव्वो मुणियसारेहि ॥४४॥

જ્યાં કેટલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ છતા પણ જીવ રક્ષા માટે યત્ન કરતા જણાય છે તો પછી ધર્મ રહસ્યના જાણ મુનિઓએ તે જીવ રક્ષાના કેમ યત્ન ન કરવો ? તેમાં તો કેટ કર્મીને અધિક તર યત્ન કરવોજ ઘટે છે ૧૪૪

निय पाणग्घाएणवि । कुणति परपाणरक्खण धीरा ॥
विसतुबउवभोगी । धम्मरुई इत्थुदाहरण ॥ ४५ ॥

ધીર પુરૂષો પોતાના પ્રાણ ત્યાગે પણ પર પ્રાણનું રક્ષણ કરે છે ઝેરી તુબડીનું શાક વાવરી જનારા ધર્મ રૂચિ અણ ગારનું અત્ર ઉદાહરણ છે ૧૪૫

ધર્મઘોષ મુનિના શિષ્ય ધર્મ રૂચિ અણગાર તપસ્યાને પારણે ગોચરી ગયેલા સારે નાગશ્રી નામની વિપ્રભાર્યાએ ભ્રાંતિથી કરેલુ કડવી તુબડીનુ શાક તેમને આપી દીધુ, તે શાક ગુરૂ મહારાજને બતાવતા વિષ તુલ્ય જાણી ગુરૂએ નિર્વેદ્ય સ્થળમા પરઠવવા ફરમાવ્યુ તેમ કરતા તેમાથી પડેલા એક બિંદુ માત્રથી અનેક કીડીકા પ્રમુખનો નાશ થયેલો જોઇ તે દયાળુ અણગાર તે સર્વ શાક પોતેજ ભક્ષી ગયા, અને પરિણામે સમાધિથી કાળધર્મ પામી સદ્ગતિ પામ્યા

कोहेण व लोहेण व । भएण हासेण वा वि तिविहेण ॥
सुहमेअगपि अलियं । वज्जसु सावज्जसयमूल ॥ ४६॥

ક્રોધથી, લોભથી, ભયથી કે હાસ્યથી નાનુ કે મોટુ જુઠાણુ એ ક઼ડો ગમે પાપનુ મૂળ જાણીને તુ ત્રિવિધે ત્રિવિધે પરિહર ૧૮૬

लोएवि अलियवाई । वीससणिज्जा न होइ भुयगव्व ॥
पावइ अवन्नवायं । पियराणवि देइ उव्वेय ॥ ४७ ॥

લોકમા પણ અસત્યવાદી ભુજગની પેઠે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય થતો નથી તેથી તે અવર્ણવાદ (અપવાદ) ને પામે છે, અને માતપિતાદિકને પણ ઉદ્વેગ ઉપજાવે છે ૧૪૭

आराहिज्जइ गुरु देवय च । जणणिव्व जणइ वीसभ ॥
पियबधुव्व तोम । अवितहवयणो'जणइ लोए ॥४८॥

સત્યવાદી આ લોકમા દેવ ગુરૂને આરાધી શકે છે, માતની પેઠે વિશ્વાસ પેદા કરે છે, અને પ્રિયબધુની પેરે સતોષ ઉપજાવે છે ૧૮૮

मरणे वि समावडिए । जंपति न अन्नहा महासत्ता ॥
ज न फल निवपुट्ठा । जह कालगसूरिणो भयवं ४९

દત્ત નૃપે યજ્ઞ ફલ પૂછયે છતે પૂજ્યશ્રીકાલિકાચાર્ય મહારાજની પેઠે મરણાત કષ્ટ આવ્યે છતે પણ

મહા સત્ત્વવત સાધુઓ અન્યથા જલ્પતા નથી ઉ
શમાળા પ્રમુખ ગ્રંથોમા ઉક્ત મહા સત્ત્વ આચાર્યવરનુ ચ
સુપ્રસિદ્ધ છે १४९

वसुनरवईणो अयस । मोऊण असच्चवाइणो किंत्ति ।
सच्चेण नारयस्सवि । को नाम रमिज्ज अलियंमि ॥५

અસત્યવાદી વસુરાજાનો અપયશ થયેલો જાણી અને
ત્યવાદી નારદની કીર્તિ વિસ્તરેલી જાણીને કોણ અસત્યમા ર
રતિ કરે ? १५०

ક્ષીરકદબક ઉપાધ્યાયના છાત્ર નારદ, વસુ અને પવ
તની કથા ઉપદેશમાળાદિકમા સુપ્રસિદ્ધ છે

अवि दंतसोहण पि हु ॥ परदव्वमदिन्नय न गिन्हि
इहपरलोयगयाण । मूल बहुदुक्खलक्खाण ॥ ५१

દતશુદ્ધિ કરવા માટે એક સળી જેવી પણ પારકી
આપ્યા વગર લેવી નહિ કેમકે તે અદત્ત આ લોક પરલોક
બધી લાખો ગમે દુખનુ મૂળ છે १५१

तइअवए ददत्त । सोउ गिहिणो वि नागदत्तस्स ॥
कह तथ्थ हुंति सिढिला । साहू कयसव्वपरिचाया॥

ત્રીજા વ્રતમાં ગૃહસ્થ એવા નાગદત્તનુ પણ દૃઢ

સાભળીને સર્વ સાવઘ (પાપ) વ્યાપારના પરિહારી સાધુઓ તેમાં કેમ શિથિળ હોય ? નજ હોય ? ૧૫૨

વારાણસીમા વસતા **ધનદત્ત** શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર **નાગદત્ત** નામે મહાસૌભાગ્યશાળી ધર્મ મર્મનો જાણકાર છે એકદા માર્ગમા ચાલતા રાજાનુ પડી ગયેલુ કુડળ વ્જગેહુથી ઢ કાયેલુ પોતે જોયા છતા લીધુ નહીં પણ ચકિત થઇ અન્ય માર્ગે ચાલ્યો **વસુદત્તે** તે જોવા લીધુ, અને અવસર પામી **નાગદત્તને** અપાય પાડવા જ્યારે **નાગદત્ત** પૌષધમા કાઉસ્સગ્ગમુદ્રાએ ઉભો હતો ત્યારે તેના ગળે બાધીને રાજાને તે વાત જણાવી રાજાએ **તેને** તેનીજ અવસ્થામા ત્યા મગાવી બહુ પેરે પૂછ્યુ પણ તેણે ચૌપર પાર્યા પછી પણ **વસુદત્તને** અનર્થ થવાના ભયથી સત્ય હકીકત રાજાને જણાવી નહિ, તેથી રાજાએ ભારે વિડબનાપૂર્વક તેને વધ સ્થાનકે મોકલ્યો પણ તેના સત્ત્વ અને સત્યના પ્રભાવથી શાસન દેવતાએ શૂળિ સિહાસન રૂપ અને પ્રહાર આભૂષણ રૂપ કરી દીધા ધર્મની મોટી ભારે પ્રભાવના થઈ રાજાએ આવી **નાગદત્તનો** ભારે સત્કાર કર્યો અને વસુદત્તને દેશનિકાલ કર્યો અનુક્રમે **નાગશ્રીને** પરણી ચિરકાળ પર્યંત વિષય સુખ ભોગવી અતે વૈરાગ્યથી સ્ત્રી સાથે દીક્ષા લઇ નાગદત્ત સ્વર્ગે ગયો યાવત્ મોક્ષ પામશે

नवगुत्तीहिं विसुद्ध । धरिज्ज बंभं विसुद्धपरिणामो ॥
सव्ववयाणवि पवर । सुदुद्धरं विसयलुद्धाण ॥ ५३ ॥

સર્વ વ્રતોમાં શ્રેષ્ઠ અને વિષયલુબ્ધને અતિ દુર્ધર એવુ

બ્રહ્મચર્ય વિશુદ્ધ પરિણામ યોગે નવ ગુપ્તિ (વાડો) વડે નિર્મળ-પણે પાળવું ૧૫૩

देवेसु वीयराओ । चारित्ती उत्तमो सुपत्तेसु ॥
दाणाण-मभयदाण । वयाण बभव्वय पवर ॥ ५४ ॥

જેમ સર્વ દેવોમા વીતરાગ ઉત્તમ છે, સુપાત્રમા સાધુ (નિશ્ચય મુનિ) ઉત્તમ છે, દાનમા અભયદાન ઉત્તમ છે તેમ સર્વ વ્રતોમા બ્રહ્મચર્યવ્રત ઉત્તમ છે ૧૫૪

धरउ वय चरउ तव । सहउ दुह वसउ वणनिगुंजेसु ॥
बभवय अधरतो । बभा विहु देइ सहहास ॥ ५५ ॥

ગમે તે વ્રત ધરે, તપ તપો, દુ ખ સહો, વનના નિકુ જમા જઈ વસો પણ બ્રહ્મચર્યને નહિ ધારણ કરતો બ્રહ્મા પણ મને હસવા યોગ્ય લાગે છે સતલબ કે બ્રહ્મચર્ય વિના બધા વ્રત, તપ, કષ્ટ રૂપ છે અને બ્રહ્મચર્યવડે તે સર્વે સાર્થક છે તેથી બ્રહ્મચર્ય વિના બ્રહ્મા પણ મને રૂચતો નથી ૧૫૫

ज किंचि दुह लोए । इहपरलोउभवपि अइदुसह ॥
तं मन्न चिय जीवो । अणुभुजइ मेहुणासत्तो ॥५६॥

જે કઈ આલોક અને પરલોક સબધી અતિ દુસ્સહ દુ ખ છે, તે સર્વ દુસ્સહ દુ ખ મૈથુન (વિષય ભોગ) મા આસક્ત જીવ જરૂર અનુભવે છે ૧૫૬

दतु निम्मलाइ। चरिआइ सुदमणस्स महरिसिणो ॥
ह विममसंकडेसु वि। बंभवय जस्स अखलिय॥५७॥

સુદર્શન મહર્ષિના નિર્મળ ચરિત્રનુ મહુ કોઈ ભવ્યજનો
નુમોદન કરો, કે જે બ્રહ્મવ્રત ભારે વિષમ પ્રયોગોમા પણ અ
પલિત રાખી શક્યો ૧૫૭

ગૃહસ્થાશ્રમમા પણ ઉત્તમ પ્રકારે શીલ વ્રતનુ સરક્ષણ
રવામા ચતુર સુદર્શન શેઠ, જેના શીલના પ્રભાવથી શલિનુ
હાસન થયુ, અને પ્રહાર આભૂષણ રૂપ થઈ ગયા, તેમજ વ-
ની ભારે પ્રભાવના થઇ, તેમનુ ચરિત્ર ઉપદેશમાળાદિક ગ્ર-
ામા સુપ્રસિદ્ધ છે

दामि चरणजुयल। मुणिणो सिरिथूलभद्दसामिस्स ॥
तो कसिणभुयगीए। पडिओ वि मुहे न निड्डसिओ५८

મુનિ શ્રીસ્થૂલભદ્ર સ્વામીના ચરણ યુગળને હુ ભક્તિથી
દુ છુ કે જે કાળી નાગણના મુખ ઉપર પડ્યો છતો નિરાબાધ
હ્યો ૧૫૮

जइ वहसि कहवि अत्थ। निग्गथ पवयण पवन्नोवि॥
नेग्गथत्ते तो मा-सणस्स मइलत्तण कुणसि ॥ ५९ ॥

નિર્ગ્રંથ શાસનને પ્રાપ્ત થયા છતા નિર્ગ્રંથપણામા જો કોઇ
રીતે (કોઇ પ્રકારનો) અર્થ–પરિગ્રહ રાખીશ તો તુ શાસનની
મલીનતાને કરીશ ૧૫૯

त मइलणा उ सव्थे । भणिया मूल पुणब्भवलयाण ॥
तो निग्गथो अत्थ । सव्वाणत्थ विवज्जिज्जा ॥६०॥

એવી રીતે કરવામા આવતી શાસન મલીનતા પુન પુન સસાર ઉત્પત્તિરૂપ વેલિનુ મૂળ કારણભૂત કહેલી છે તેથી સર્વ અનર્થ રૂપ અર્થ–પરિગ્રહને નિર્ગ્રંથે ત્યજી દેવો જોઇએ ૧૬૦

जइ चक्कवट्टिरिद्धि । लद्धपि चयति केइ सुप्पुरिसा ॥
को तु अमतेसुवि । धणेसु तुच्छेसु पडिबधो ॥ ६१ ॥

જ્યારે કોઈ સત્પુરુષો ચક્રવર્તી સબધી રિદ્ધિ સ્વાધીન છતી પણ ત્યજી દે છે તો પછી તને અછતા એવા પણ તુચ્છ અર્થમા શો પ્રતિબધ નડે છે ? ૧૬૧

बहुवेरकलहमूल । नाऊण परिग्गह पुरिससीहा ॥
समरीरेवि ममत्त । चयति चपाउरिपहुव्व ॥ ६२ ॥

પરિગ્રહને બહુ વૈર અને ક્લેશના કારણ રૂપ જાણીને સિહ પુરૂષો ચપાપુરીના સ્વામીની પેરે સ્વશરીરપરનો મમત્ત્વ પણ ત્યજી દે છે ૧૬૨

" ચપાપુરી સ્વામી કીર્તિચદ્ર નૃપ ચરિત્ર. "

ચપાપુરીમા કીર્ત્તિચદ્ર રાજા રાજ્ય કરે છે તેનો સમરવિજય નામનો લઘુબધુ યુવરાજ પદે છે એકદા વર્ષાકાળે ક્રીડા અર્થે રાજા પ્રમુખ નાવ ઉપર આરૂઢ થઇ ક્રીડા કરવા લાગ્યા એ

ટવામા નદીમા એવુ મોટુ પૂર આવ્યુ કે નાવાઓ જુદી જુદી દિશાઓ તરફ વહી ગઈ, અને જોત જોતામાં રાજાની નાવા અદ્રશ્ય થઇ ગઈ તે નાવા દૂર જતી માર્ગમા કોઈ વૃક્ષના મૂળે આથડી ઉભી રહી એટલે રાજા પ્રમુખ તેમાથી ઉતરી કાઠે આવ્યા, ત્યા નૃપતિએ નદીની ભેખડમા ડટાઇ ગયેલુ મણિરત્નનુ નિધાન દેખ્યુ ને પોતાના ભાઇને બોલાવી બતાવ્યુ તે જોતાજ ભાઇની નિયત બગડવાથી તેણે નૃપતિને મારવા સાહસ ધા કર્યો તે ધાઃ નચીને અર્થને અનર્થનુ કારણ જાણી તે મણિનિધાનને એમનુ' એમ અનામત મૂકી પોતે ચાલી નીકળ્યો યુવરાજે નિધાન તરફ જોયુ તો તેના કમભાગ્યથી તેની નજરે પડયુ નહિ નૃપતિ જ્ઞાની ગુરૂને તેનુ કારણ પૂછી સાભળી ભવવિરક્ત થઇ દીક્ષા ગ્રહી સદ્‌ગતિ પામ્યો, અનુક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા અવતરી મોક્ષપદ પામશે

"ઇતિ કીર્તિચંદ્ર નૃપ કથા."

पच्चरक नाणिणो विहु । निसिभत्त परिहरति वहमूल॥
लोइयसिद्धतेसु वि । पडिसिद्धमिण जओ भणियद३

बभाइतेअसभूय । भाणुं जपति वेअवी ।
पुठ्ठ करेहितो तस्म । सुह कम्म समायरे ॥ ६४ ॥

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની (અવધિ, મન પર્યવ અને કેવળજ્ઞાની) પણ હિસા મૂળ રાત્રિભોજનનો પરિહાર કરે છે અને લૌકિક સિદ્ધાન્તમા પણ તેનો પ્રતિષેધ કર્યો છે, કહ્યુ છે કે વેદના-જાણ પુરૂષો

કહે છે કે સૂર્ય ગ્રહાદિકના તેજથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, તેથી તે સૂર્યના કિરણો બહાર નિકળ્યે છતે (સૂર્યોદય થયે છતે) શુભ કાર્ય કરવું ૬૩-૬૪

रिसीहि भुत्त मज्झण्हे । पुव्वण्हे तिअमेहि य ।
अवरण्हे पियरेहि । साय भुजति दाणवा ॥ ६५ ॥

ઋષિ જનો મધ્યાન્હે જમે, દેવતાઓ પહેલે પહોરે જમે, પિતૃલોકો (પૂર્વજો) પાછલે પહોરે જમે અને દાનવો સાંજરે જમે ૬૫

सजाए जक्खरक्खेहि । भुत्तमेव जह क्कम ॥
सव्ववेलावइक्कम्म । गओसुत्तमभोयण ॥ ६६ ॥

સંધ્યા સમયે યક્ષ અને રાક્ષસો જમે એમ સહુનો ભોજન સમય યથાક્રમ કહ્યો છે (તેથી સિદ્ધ થાય છે કે) સર્વે વેળા વ્યતિક્રાન્ત રાત્રી ભોજન એ અભોજન છે (મતલબ કે રાત્રી ભોજન સર્વથા વર્જ્ય છે) ૬૬

न वाहुई न वा न्हाण । न सद्ध देवयच्चण ॥
दाण वा विहिय रा-ओभोयण तु विसेमओ ॥६७॥

આહુતિ, સ્નાન, શ્રાદ્ધ, દેવાર્ચન, દાન અને વિશેષત (ખાસ કરીને) ભોજન એટલા વાના રાત્રીમા કરવાજ નહી ૬૭

इय अन्नाणवि वज्ज । निसिभत्त विविहजीववहजणय ॥
छज्जीव-हिअ-रयाण । विसेमओ जिणमयट्ठियाण ६८

વિવિધ જીવનો નાશ કરનારૂ રાત્રી ભોજન જ્યારે સમ્યક્ત્વ રહિત–અજ્ઞાની જીવોને પણ વર્જ્ય છે તો સર્વ જીવનુ હિત કરવામા રક્ત એવા જૈન મતીઓને તે વિશેષે વર્જ્ય સમજવુ ૧૬૮

इह लोगंमि वि दोसा । रविगुत्तस्सव भवति निमिभत्ते ॥
परलोए सविसेसा । निद्दिष्ठा जिणवरिदेहि ॥ ६९ ॥

રવિગુપ્તની જેમ આ લોકમા પણ રાત્રિ ભોજન કરતા પ્રગટ દોષ (વિવિધ વ્યાધિ પ્રમુખ) સભવે છે અને પરલોકમા તો તેથી અનેક દોષો જિનેશ્વરોએ કહેલા છે એમ સમજી સૂજ્ઞ ભવ ભીરૂ (પાપ ભીરૂ) જનોએ રાત્રિ ભોજનનો સર્વથા પરિહાર કરવો અને વિશેષે સતોષ વૃત્તિ રાખવી ૧૬૯

" રવિગુપ્ત ચરિત્ર "

રવિગુપ્ત એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર અત્યત વિષય ગૃદ્ધ છતો યૌવન ગર્વિતપણે આખી રાત રહે ચોક ચૌટામા પણ ખાના કરતો હતો, ધર્માત્માઓની નિદા કરતો હતો કે તે બાપડા ધર્મમા શુ જાણે' એમ કરતા એકદા રાત્રી ભોજનથી તેના શરીરમા ભારે વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો તેથી મરીને ત્રીજી નરકે ઉત્પન્ન થયો, અને તેને અનત કાલ પર્યંત સસારમા પર્યટન કરવુ પડ્યુ એ વાત સુખાથીએ અવશ્ય લક્ષ્યમા લેવી !

अलमिंयपमगेण । रक्खिज्ज मह्व्वयाइ जत्तेणं ॥
अइदुसहमज्जियाइ । रयणाइं दरिद्द–पुरिसुव्व ॥७०॥

વધારે કહેવાથી સર્યું તત્ત્વ એ છે કે કોઈ નિર્ધને અતિ દુખે ઉપાર્જેલા રત્નોની પેરે મહાવ્રતોની કાળજીથી રક્ષા કરવી મુમુક્ષુ જનોનુ એ ખાસ કર્તવ્ય છે ૧૭૦

ताण च तथ्थुवाओ । पचय समिओ तिन्निगुत्तीओ ॥
जासु समप्पइ मव्व । करणिज्ज सजयजणस्स ॥७१॥

તે મહાવ્રતોનુ પાલન કરવાનો આ ઉપાય છે કે પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનુ સારી રીતે પરિપાલન કરવુ તેમા સયમી–સાધુ જનોનુ સર્વ કર્તવ્ય સમાઇ જાય છે ૧૭૧

पवयणमायाउ इमा । निदिट्ठा जिणवरेहि समयमि ॥
माय एयासु जओ । जिणभणिय पवयणमसेम ॥७२॥

સિદ્ધાન્તમા જિનેશ્વરોએ એમને પ્રવચન માતા કહીને બોલાવી છે કેમકે તેમા જિનેશ્વર ભગવાને ભાખેલા સમસ્ત સિદ્ધાન્ત સમાઈ જાય છે ૧૭૨

सुयसागरस्स सारो । चरण चरणस्स सारमेयाओ ॥
समिईं–गुत्तीण पर । न किंचि अन्न जओ चरण ॥७३॥

શ્રુત સાગરનો સાર ચારિત્ર છે અને ચારિત્રનો સાર અષ્ટ પ્રવચન માતા છે તે સમિતિ ગુપ્તિ ઉપરાત બીજુ કઈ ચારિત્રનુ સાર–રહસ્ય નથી ૧૭૩

इरिया भासा एसण । आयाणे तह परिठ्ठवणमसिई ॥
मण–वयण–काय–गुत्ती । एआउ जह क्कम वुच्छ ॥७४॥

ઇર્યા, ભાષા, એષણ આદાન અને પારિઠાવણિયા સમિતિ અને મન, વચન, અને કાય ગુપ્તિ એ આઠ પ્રવચનમાતાનુ વિશેષ સ્વરૂપ યથાક્રમ કહીશ ૧૭૪

आलवणे अ काले । मग्गे जयणा य चउहि ठाणेहिं ॥
परिसुद्ध रियमाणो । इरियामगिओ हवइ साहू ॥७५॥

આલંબન, કાળ, માર્ગ અને જયણા એ ચાર સ્થાનકવડે પરિશુદ્ધ પર્યટન (ગમના ગમન ક્રિયા) કરતો સાધુ ઇર્યા સમિતિવાન્ કહેવાય આલંબનાદિક કયા? તેનો અર્થકાર પોતેજ ખુલાસો કરે છે ૧૭૫

नाणाइ आलवण । कालो दिवसो अ उप्पहविसुक्रो ॥
मग्गे जयणा य पुणो । दव्वाइ चउव्विहो इणमो ॥७६॥

આલંબન તે જ્ઞાનાદિક ગુણની પ્રાપ્તિકે પુષ્ટિ, કાળ તે દિવસ છતે, માર્ગ તે રાજમાર્ગ–ઉત્પથ વગરનો, અને જયણા તે દ્રવ્યાદિક ચાર પ્રકારની તે આ પ્રમાણે—૧૭૬

जुगमित्तनिहियदिट्ठी । खित्ते दव्वमि चक्खुणा पेहे ॥
कालमि जाव हिडइ । भावे तिविहेण उवउत्तो ॥७७॥

ક્ષેત્રથી યુગમાત્ર (ધૂસર પ્રમાણ) જમીન ઉપર દૃષ્ટિ રાખી, દ્રવ્યથી ચક્ષુવડે જોઇ તપાસી, કાળથી જ્યાં સુધી ગમન ક્રિયા કરવી પડે ત્યાં સુધી અને ભાવથી મન, વચન, કાયાવડે

વધારે કહેવાથી સર્યું તત્ત્વ એ છે કે કોઈ નિર્ધને અતિ દુ ખે ઉપાર્જેલા રત્નોની પેરે મહાવ્રતોની કાળજીથી રક્ષા કરવી મુમુક્ષુ જનોનુ એ ખાસ કર્તવ્ય છે ૧૭૦

ताण च तथ्थुवाओ । पचय समिओ तिन्नियुत्तीओ ॥
जासु समप्पइ सव्व । करणिज्ज सजयजणस्स ॥७१॥

તે મહાવ્રતોનુ પાલન કરવાનો આ ઉપાય છે કે પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનુ સારી રીતે પરિપાલન કરવુ તેમા સયમી-સાધુ જનોનુ સર્વ કર્તવ્ય સમાઇ જાય છે ૧૭૧

पवयणमायाउ इमा । निद्दिठ्ठा जिणवरेहि समयमि ॥
माय एयासु जओ । जिणभणिय पवयणमसेस ॥७२॥

સિદ્ધાન્તમા જિનેશ્વરોએ એમને પ્રવચન માતા કહીને બોલાવી છે કેમકે તેમા જિનેશ્વર ભગવાને ભાખેલા સમસ્ત સિદ્ધાન્ત સમાઈ જાય છે ૧૭૨

सुयसागरस्स सारो । चरण चरणस्स सारमेयाओ ॥
समिई-गुत्तीण पर । न किंचि अन्न जओ चरण ॥७३॥

શ્રુત સાગરનો સાર ચારિત્ર છે અને ચારિત્રનો સાર આઠ પ્રવચન માતા છે તે સમિતિ ગુપ્તિ ઉપરાત બીજુ કઈ ચારિત્રનુ સાર-રહસ્ય નથી ૧૭૩

इरिया भासा एसण । आयाणे तह परिठ्ठवणसमिई ॥
मण-वयण-काय-गुत्ती । एआउ जह क्कमं वुच्छ ॥७४॥

ઇર્યા, ભાષા, એષણુ આદાન અને પારિઠાવણિયા સમિતિ અને મન, વચન, અને કાય ગુપ્તિ એ અષ્ટ પ્રવચનમાતાનુ વિશેષ સ્વરૂપ યથાક્રમ કહીશ ૧૭૪

आलंवणे अ काले । मग्गे जयणा य चउहि ठाणेहि ॥
परिसुद्धं रियमाणो । इरियामभिओ हवइ साहू ॥७५॥

આલબન, કાળ, માર્ગ અને જયણા એ ચાર સ્થાનકવડે પરિશુદ્ધ પર્યટન (ગમના ગમન ક્રિયા) કરતો સાધુ ઇર્યા સમિતિ વાન્ કહેવાય આલબનાદિ કયા ? તેનો ગ્રથકાર પોતેજ ખુલાસો કરે છે ૧૭૫

नाणाइ आलंवण । कालो दिवसो अ उप्पहविमुक्को ॥
मग्गे जयणा य पुणो । दव्वाइ चउव्विहो इणमो ॥७६॥

આલબન તે જ્ઞાનાદિક ગુણની પ્રાપ્તિ પુષ્ટિ, કાળ તે દિવસ છતે, માર્ગ તે રાજમાર્ગ-ઉત્પથ વગરનો, અને જયણા તે દ્રવ્યાદિક ચાર પ્રકારની તે આ પ્રમાણે—૧૭૦

जुगमित्तनिहियदिट्ठी । खित्ते दव्वमि चक्खुणा पेहे ॥
कालमि जाव हिंडइ । भावे तिविहेण उवउत्तो ॥७७॥

ક્ષેત્રથી યુગમાન (ધૂસરા પ્રમાણ) જમીન ઉપર દૃષ્ટિ રાખી, દ્રવ્યથી ચક્ષુવડે જોઇ તપાસી, કાળથી જ્યા સુધી ગમન ક્રિયા કરવી પડે ત્યા સુધી અને ભાવથી મન, વચન, કાયાવડે

નયુક્ત (ઉપયોગન ત ’છતો) પર્યટન કરે ! કેવી રીતે ઉપયોગવ ત નો પર્યટન કરે તે ગ્રથકાર જણાવે છે ૧૭૭.

दुमुहो कहरत्तो । हमिरो सद्दाइएसु रज्जतो ॥
ज्झाय चितंतो । रीइज्ज न चक्कवालेण ॥ ७८ ॥

ઉચે મુખ રાખી કથા (વાર્તા) કરતા, હાસ્ય કરતા, બ્દાદિક વિષયમા અનુરક્ત થઇ મનમા સ્વાધ્યાય કરતા તેમજ વાર્તા કહેવાદિક કારણે) કુડાળુ વગી ન ચાલવુ પણ નાના ાટાના ક્રમન જયણા સહિત ચાલવુ ૧૭૮

ह हुज्ज रियासमिओ । देहेवि अमुच्छिओ दयापरमो
ह मंथुओ सुरेहि वि । वरदत्तमुणी महाभागो ॥७९॥

જેમ મહાભાગ્ય વરદત્ત મુનિને દેવોએ સ્તવ્યા તેમ દ ામા પરમ તત્પર છતા શરીરમા પણ મૂર્છા રહિત મુનિ ઇર્યા મિતિવત હોય ૧૭૯

“ વરદત્ત મુનિ ચરિત્ર ”

કોઈક ગચ્છમા વરદત્તનામા મુનિ મહા ચારિત્રી, સ્વદે ામા પણ નિસ્પૃહ, પ્રશમ રસમા નિમગ્ન, અને વિશેષે ઇર્યા સમિતિવત છતા ઉપયોગ સહિત વિચરે છે પ્રાણાતે પણ ઉપયોગ જયણા) ચૂકતા નથી એકદા ઇન્દ્રે દેવ સમક્ષ તે મુનિના તીવ્ર ણાની પ્રશસા કરી કહ્યુ કે કોઇ દેવપણ તે મુનિને ક્ષોભાવી શકે તેમ નથી એ વાત સાભળી કોઇ મિથ્યા દૃષ્ટિને તે વાતની શ્રદ્ધા

નહિ આવવાથી તે મુનિને ચળાવવા આવ્યો મુનિ સ્થંડિલ ભૂમિ જતા હતા તે વખતે માર્ગમા માંખી માખી જેવડી નાની નાની મડૂકિઓ વિકૂર્વી અને પછાડી એક મદોન્મત્ત હાથી વિકૂર્વી મૂકયો, મુનિએ વિચાર્યું કે જો હુ દોડીશ તો મડૂકી (દેડકી) ઓની વિરાધના થશે માટે ધીમે ધીમે જયણાથી ચાલતા થવુ હોય તે થાઓ, એમ ધારી ધીમે ધીમે જયણાથી ચાલે છે એવામા એકા એક હાથીએ આવી મુનિને ઉછાળી આકાશમા ફેંક્યા ત્યાંથી તે મડૂકી ઉપર પડતા સ્વદેહથી થતી તે મડૂકીઓની વિરાધના માટે વારંવાર મિથ્યાદુષ્કૃત દેવા લાગ્યા મરણ સબધી ભયથી રહિત તે મુનિને જાણી દેવે પ્રગટ થઇ તેમની પ્રશસા કરી, પોતાના આ ગમનનુ કારણ જણાવી, તે મહાભાગ્ય મુનિને ખમાવી, દેવ સ્વસ્થા નકે ગયો તે દેવે એવી રીતે સ્તુતિ કર્યા છતા ગર્વ રહિત તે મુનિવર જયણાપૂર્વક વિચરી સુખી થયા ઇતિ વરદત્ત મુનિ કથાનક.

कोहाईहिं भएण व । हासेण व जो न भासए भास ॥
मोहर–विगहाहि तहा । भासासमिओ स विन्नेओ ८०

ક્રોધાદિક કષાયથી, ભયથી, કે હાસ્યથી તેમજ મુખરતા અને વિકથારૂપે જે બોલે નહિ તેમને ભાષા સમિતિવત જાણવા ૮૦

बहुय लाघव–जणय । सावज्ज निठ्ठर असबद्ध ॥
गारथ्थियजणउचियं । भासासमिओ न भासिज्जा ॥८१॥

અનિધણુ, લઘુતા ઉપજાવનારૂ, સદોષ, કઠોર, સબધ વિનાનુ તેમજ ગૃહસ્થજનોચિત (હે, હો, આવો, બેસો, જાઓ ઇત્યાદિક) વચન—ભાષા સમિતિવત બોલે નહિ ૧૮૧

न विरुज्झइ लोयर्द्धि । वाहिज्जइ जेण नेय परलोउ ॥
तह निउण वत्तव । जह सगयसाहुणा भणिय ॥८२॥

જેમ લોક મર્યાદાનો ભગ ન થાય, તેમજ પરલોક સબધી હિતને બાધા ન પહોચે, તેમ સગત સાધુની પેઠે નિપુણતાવાળુ (ડહાપણ ભરેલુ)વચન બોલવુ ૧૮૨

"સગત સાધુનુ ચરિત્ર"

કોઇક ગચ્છમા સિદ્ધાન્તમા સુનિપુણ મહાગુણવત સગત નામના સાધુ વર્તે છે, ગુરૂ મહારાજ સાથે વિચરતાં કોઇક નગરમા આવ્યા ત્યા પરચક્રનો ભય થવાનો નિમિત્તના બળથી જાણી ગુરૂએ ગ્લાન સાધુને નિમિત્તે સગત મુનિને તે નગરમા મૂકી બીજા બધાને અન્યત્ર વિહાર કરાવ્યો શત્રુઓએ આવી નગરને રૂધ્યુ. સગત સાધુ નિર્દોષ ઔષધ અને આહાર અર્થે બહાર નીકળ્યા સેનાનીએ તેમને પૂછ્યુ કે તમે ક્યાથી આવો છો? મુનિએ ક્ષોભ રહિત કહ્યુ કે નગર થકી, ત્યારે તે નગર સબધી બધી બાતમી મુનિને પૂછવા લાગ્યો પણ મુનિએ નીડરપણે કહ્યુ કે એવી વાત કહેવાનો મુનિનો આચાર નથી સેનાનીએ ઘણી ધમકી આપી જણાવ્યુ કે તમે હેરિક છો, મુનિએ કહ્યુ કે અમે હેરિક નથી પણ સાધુ છીએ પછી સ્પષ્ટ રીતે ક્ષોભ વગર મુનિનો આચાર જણાવવાથી સેનાની

પ્રસન્ન થઇ કહેવા લાગ્યો કે એ ધર્મ બહુ સુંદર છે, મને પણ મારે યોગ્ય ધર્મ બતાવો ! એમ કહેવાથી સંગત મુનિએ તેને ઉપદેશ દીધો તેથી તણે ગૃહસ્થ યોગ્ય ધર્મ અંગીકાર કર્યો. આવી રીતે સજ્જનોએ પણ ભાષા સમિતિવંત થવું ! એ પ્રમાણે સંગત સાધુનો વ્યતિકર કહ્યો.

आहारोवहिसिज्जं । उग्गमउप्पायणेसणासुद्धं ॥
गिन्हइ अदीणहिअओ । जो होइ स एसणासमिओ ८३

આહાર, ઉપધિ અને ઉપાશ્રય (પ્રમુખ) જે ઉદ્‌ગમ, ઉત્પાદના અને એષણા દોષને વર્જી નિર્દોષ અદીન મતિએ ગ્રહે એવો જે ખપ કરે તે એષણા સમિતિવંત સમજવો. ૧૮૩

आहार-मित्त-कज्जे । सह सन्निय जोवलघइ जिणाण॥
कह सेसगुणे धरिही । सुदुद्धरे सो जओ भणिय ॥८४॥

આહારમાત્ર પ્રયોજને જે જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે તો પછી તે કાયર સુદુર્ધર બ્રહ્મચર્યાદિ શેષ ગુણોને શી રીતે ધરી શકશે ? જે કારણ માટે કહ્યું છે કે– ૧૮૪

जिणसामणम्म मूल । भिक्खायरिया जिणेहिं पन्नत्ता॥
इत्थ परितप्पमाण । तं जाणसु मंदसद्धीअ ॥८५॥

જિન શાસનનું મૂળ (તત્વ) એ છે કે મુનિએ નિર્દોષ આહાર ગવેષી લેવો, એમ જિનેશ્વરોએ ફરમાવ્યું છે એ કાર્યમા

જે મુનિ ખેદ વદે છે તે નયમ માર્ગમા મદ શ્રદ્ધાનાન છે એમ સમજવુ ૧૮૫

जह नरवइणो आण । अइक्कमता पमायदोसेण ॥
पावति बधवहरो-हछिज्जमरणावसाणाइ ॥ ८६ ॥
तह जिणवराण आण । अइक्कमता पमायदोसेण ॥
पावति दुग्गइपहे । विणिवाय सहस्सकोडीओ ॥८७॥

જેમ નરપતિની આજ્ઞા અતિક્રમનાર લોકો પોતાના પ્રમાદ દોષથી બધ, વધ, રોધ (કેદ) અને અવયવાદિકના છેદ પ્રમુખ મરણાત કષ્ટને પામે છે, તેમ જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞા અતિક્રમનાર પ્રમાદ દોષથી દુર્ગતિના રસ્તે સહસ્ત્ર કોટિવાર વિનિપાત નેજ પામે છે ૧૮૬-૧૮૭

जो जहव तहव लध्दु । गिन्हइ आहारउवहिमाईय ॥
समणगुणविप्पमुक्को । ससारपवट्ठओ भणिओ ॥८८॥

આહાર, ઉપાધિપ્રમુખને જે જેમ તેમ (સ્વેચ્છાથી) પ્રાપ્ત કરી લે છે તે શ્રમણ (નિગ્રથ) માર્ગથી દૂર છતો સસારની વૃદ્ધિ કરનાર કહ્યો છે ૧૮૮

धणसम्म-धम्मरुइमाइयाण । साहूण ताण पणओह ॥
कठ्ठियजीएहि वि । न एसणा पिलिया जेहि ॥ ८९ ॥

તે ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ પ્રમુખ સાધુઓને હુ પ્રણામ

ત્ર છુ કે જેમણે મરણાંત કષ્ટ પ્રાપ્ત થયે છતે પણ એષણા સ-મિતિ વિરાધી નહિ ૧૮૯

" ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ ચરિત્ર. "

ધનશર્મ એ એક શ્રેષ્ઠિ પુત્ર વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહી ગ્રીષ્મ ઋતુમા ગુરૂ સાથે વિચરતો હતો તે વખતે અરણ્યમા અત્યત તૃ-ષાથી પિડીત થવાથી આગળ ચાલવાને અશક્ત થયો માર્ગમાં બહુજ ધીમી ગતિથી હીંડતા શીતળ જળથી ભરેલી નદી આવી પરંતુ પ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ તે સચેત જળ પોતે પીધુ નહિ શુભ ધ્યાનથી મરીને તે વૈમાનિક દેવ થયો અવધિજ્ઞાનથી પૂર્વભવને વ્યતિકર જાણી 'માર્ગ મરણથી મુનિઓને ખેદ ન થાઓ' એટલા માટે મુનિઓને વૈક્રિય રૂપથી મળીને તેમને સતોષિત કર્યા

ઇતિ ધનશર્મ કથા.

મહાતપસ્વી ધર્મરૂચિ અણગારને એકદા અઠ્ઠમ તપ કરી અરણ્યમા ચાલતા પારણે ક્ષુધા તૃષાથી પિડીત થયેલા વન-દેવતાએ દીઠા, તે વનદેવતાએ મનુષ્યનુ રૂપ ધારી તે મુનિને કાત્તિક આપવા માડ્યા છતા પોતાની વિચક્ષણતાથી દેવ માયા જાણીને તે ગ્રહણ કરી નહિ તેથી પ્રગટ થઇ વનદેવતાએ તે મુ-નિની ભારે પ્રશસા કરી તો પણ ગર્વરહિત રહેલા તે મુનિ સકળ કર્મને ખપાવી શિવ પદ પામ્યા **એ પ્રમાણે ધર્મરૂચિ અણ-ગારની સક્ષેપથી વાત કહી**

पडिलेहिऊण सम्म । सम्म च पमज्जिऊण वथ्थूणि ॥
गिन्हिज्ज निरकविज्ज व । समिओ आयाणसमिईए ९०

આદાન નિક્ષેપણ સમિતિવત (સાધુ–પુરૂષ) પ્રથમ સમ્યગ્ રીતે દૃષ્ટિ પડિલેહણા કરી પછી પૂજી પ્રમાર્જીને વસ્તુ ગ્રહણ કરે અથવા નીચે સ્થાપે ૧૯૦

जइ घोरतवचरण । असक्कणिज्ज न कीरए इन्हि ॥
कि सक्कावि न कीरइ । जयणा सुपमज्जणाईया ॥९१॥

ન બની શકે એવુ ઘોર તપ આચરણ જો ન કરી શકાય તો સુખે બની શકે એવી સુપ્રમાર્જનાદિક જયણા કરવામા કેમ ઉપેક્ષા કરવી ઘટે ? ૧૯૧

तम्हा उवउत्तेण । पडिलेहणपमज्जणासु जइयव्व ॥
इय दोसे सुगुणेसुवि । आहरण सो मिलज्ज मुणी ९२

તે માટે ઉપયોગ સહિત પ્રતિલેખન પ્રમાર્જન કરના કાળજી રાખવી આ સબધી ગુણ દોષમા આર્ય સોમિલમુનિનુ દૃષ્ટાત જાણવુ ૧૯૨

"આર્ય સોમિલમુનિનુ ચરિત્ર."

સોમિલ નામના એક મુનિ ગુરૂની આજ્ઞાથી પાત્ર પ્રતિલેખના કરી તે ઉચા રાખી કઈક કાર્ય માટે ગયા હતા કાર્ય પુરૂ થયે છતે ભિક્ષા માટે જતા તે સોમિલને પાત્રા પુન પ્રતિલેખનાનુ

સાધુએ કહેનાથી આ પાત્રા હમણાજ પડિલેહ્યાં છે એમ કહેવાથી તેના તેવા ઉપેક્ષા ભરેલાં વચનથી રૂષ્ટ થયેલા દેવતાએ પ્રગટ થઇ તેને ઉપાલભ દીધો, તેથી તે પ્રતિલેખન ક્રિયામાં અધિકાધિક સાવધાન રહેવા લાગ્યો ઇતિ સોમિલમુનિ દૃષ્ટાંત.

आवायाइ–विरहीए । देसे संपेहणाइ परिसुद्धे ॥
उच्चाराइ कुणंतो । पञ्चमसमियं समाणेइ ॥ ९३ ॥

આપાત, (લોકોનુ આવાગમન જ્યા થતુ હોય) તેમજ સલોક (લોકો દૂરથી દેખી શકે એવા સ્થળ) ટાળી શુદ્ધ નિર્દોષ સ્થંડિલ ભૂમિમા વડીનીતિ તથા લઘુનીતિ કરતો સાધુ પાચમી પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિને આરાધે છે ૧૮૩

धम्मरुइमाइणो इह । आहरण साहुणो गयपमाया ॥
जेहिं विसमावइसुवि । मणसावि न लंघिया एसा॥९४॥

ધર્મરૂચિ પ્રમુખ પ્રમાદરહિત સાધુઓનુ અત્ર ઉદાહરણ લેવુ કે જેમણે વિષમ આપત્તિયોગે મનથી પણ એ સમિતિનું ઉલ્લંઘન કર્યું નથી ૧૮૪

"ધર્મરૂચિ મુનિનું સક્ષિપ્ત ચરિત્ર."

કોઇક ગચ્છમા ધર્મરૂચિ નામના મુનિ પ્રતિલેખનક્રિયામા પ્રાણાન્તે પણ પ્રમાદ કરતા નથી અન્યદા સંધ્યા સમયે સ્થંડિલ પ્રતિલેખના કરવી ચૂકી જવાથી, રાત્રીમા લઘુનીતિની શકા થતાં પોતાના થયેલા પ્રમાદને લઇ જીવદયાની ખાતર

તેનો ગેન કરી રહ્યા છે અને પોતાના આત્માને હવે પછી વધારે સાવધાન રહેવા સમજાવે છે એવા તેના સત્ત્વથી તુષ્ટમાન થયેલા આમન્ન દેવતાએ પ્રભાત વિકુર્વ્યું એટલે સાધુએ સ્થંડિલ ભૂમિને પડીલેહી લઘુશંકા ટાળી પછી તરત અંધકાર પસરી જવાથી તે બધી દેવમાયા જાણી મુનિ સ્વપ્રમાદને નિંદતા અને દેવ આનિ'યથી પણ ગર્વ નહિ ધરતા સંયમમાં વધારે સાવધાનપણે વર્તી અનુક્રમે સકળ કર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધિ પદને પ્રાપ્ત થયા ઇતિ ધર્મરૂચિ મુનિ દૃષ્ટાંત

अकुसलमणो निरोहो । कुसलस्स उईरण तहेगत्त ॥
इय निहिअमणपसरा । मणगुत्ति विति महरिसिणो ॥९५॥

અકુશળ (સાવદ્ય) મનનો નિરોધ અને કુશળ(શુભ) મનનું ઉદીરણ તથા ચિત્તની એકાગ્રતા થાય તેમ પ્રવર્તવું એ મનો-ગુપ્તિ છે એમ સકલ વિકલ્પાતીત–નિર્વિકલ્પ સમાધિવંત જિ નેશ્વરો કહે છે ૧૯૫

अवि जलहीवि निरुज्झइ । पवणोवि खलिज्जए उवाएणं ॥
मन्ने न निम्मिओ च्चिय । कोवि उवाओ मणनिरोहे ९६

ઉપાયવડે સમુદ્રનો રોધ કરી શકાય છે અને પવનને પણ ખાળી (રોકી) શકાય છે, પણ મન નિરોધ કરવાનો કોઇ અદ્ભૂત ઉપાય કોઈએ નિર્માણ કર્યો જણાતો નથી ૧૯૬

चिंतइ अचिंतणिज्ज । वच्चइ दूर वि लघइ गुरूपि ॥
गुरूआणवि जेण मणो । भमइ दुरायारमहिलव्व ९७

जिणवयणमहाविज्ञा। सहाइणो अहव केइ सप्पुरिसा
रूमंति तंपि विसमिव। पडिमापडिवन्न–सड्ढव्व ॥९८॥

કેમકે મન નહિ ચિંતનના યોગ્ય (પરસ્ત્રી પ્રમુખ) વસ્તુને ચિંતવે છે, દૂર જાય છે, સમુદ્ર અને ડુંગરને ઓળંગી જાય છે, અરે મહાન પુરૂષોના પણ મન દુરાચારી સ્ત્રીની પેરે ભમ્યા કરે છે અથવા કેટલાક સત્પુરૂષો જિનવચન રૂપ મહાવિદ્યાની સહાયથી (વિપર્યયના) વિષની જેમ મનને પણ પ્રતિમા પ્રતિપન્ન (જિનદાસ) શ્રાવકની પેરે નિરૂધે છે ૧૯૭–૧૯૮

"જિનદાસ શ્રાવક ચરિત્ર."

જિનદાસ શ્રાવક એકદા પોષધ ગ્રહી શૂન્ય ઘરમા કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યો હતો તેવામા ત્યા તેની સ્ત્રી કોઈ અન્ય પુરૂષની સાથે રમવા માટે આવી, અંધારામા તેણીએ સ્વભર્તાને જાણ્યો નહિ, ખીલાયુક્ત પાયાવાળો પલંગ ઢાળી યથેષ્ઠ રમવા લાગી એક તીક્ષ્ણ ખીલો જિનદાસનાજ પગ ઉપર આવ્યો ને પગને ચીરી ભૂમિમા પેસી ગયો, તેથી તીવ્ર વેદના થઇ, તે વેદના અદીનપણાથી સહી, પવિત્ર જિનવચનનું અવલંબન કરી શુદ્ધ અધ્યવસાય સહીત કાળ કરી વૈમાનિક દેવપણે ઉત્પન્ન થયો જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમમા રહેવા શ્રાવક પણ મનનો આવી રીતે જય કરે તો સાધુ જનોએ એથી અધિક મનોજય કરવો ઘટે છે ઇતિ જિનદાસ શ્રાવક કથા

अकुसलवयणनिरोहो । कुसलस्स उईरण तहेगत्त ॥
भासाविसारएहि । वइगुत्ती वन्निया एमा ॥ ९९ ॥

અકુશળ વચનનો નિરોધ, કુશળ વચનનુ ઉદીરણ તેમજ વચનની એકાગ્રતા (નિર્ગાપાગતારૂપ) ને ભાષા સમિતિમા કુશળ પુરૂષો ભાષાસમિતિ કહે છે ૧૯૯

दमति तुरगा विहु । कमलेहि गयावि सजमिज्जति ॥
वयवग्घि सजमिउ । निउणाणवि दुक्कर मन्ने ॥२००॥

કુશળ પુરૂષો (ઉદ્ધત) ઘોડાને તેમજ (મદોન્મત્ત) હાથીને પણ દમી જાણે છે, પણ વાણી રૂપ વાઘણને વશ કરવી એ તો નિપુણ જનોને પણ દુષ્કર છે એમ માનુ છુ ૨૦૦

सिद्धतनीइकुसलो । कइ निगिन्हति त महासत्ता ॥
सन्नायग–चोरग्गह–जाणग गुणदत्तमाहुव्व ॥ १ ॥

સિદ્ધાન્ત (આગમ) નીતિમા કુશળ કેટક મહાસત્ત્વશાળી સાધુ પુરૂષો તેનો પણ નિગ્રહ કરે છે અને સ્વજનોને ચોર પકડી લેશે એવુ જાણનાર ગુણદત્તસાધુની પેરે દૃષ્ટાન્તરૂપ બને છે ૨૦૧

"ગુણદત્ત સાધુ દષ્ટાન્ત"

ગુણદત્ત સાધુને એકદા ગુરુ આજ્ઞાથી એકાકી વિચરતા અરણ્યમા ચોરો મળ્યા, "અમારી વાત કોઈને કહીશ નહિ" એમ જણાવી તેમણે મુનિને જવા દીધા માર્ગમા આગળ જતા

મુનિને (પોતાના સંસાર પક્ષી) માતા પિતાદિક મળ્યા તેમણે વંદનાદિક કર્યા બાદ આગ્રહ કરી મુનિને પાછા વાળ્યા, માર્ગમા ચોરોએ તેમને પકડી લુંટી લીધા ત્યારે પલ્લીપતિને મુનિરાજની માતાએ કહ્યુ કે મને છરી આપ કે જેથી સ્તનોને કાપી નાખુ પલ્લીપતિએ તેનુ કારણ પૂછવાથી તે વૃદ્ધાએ કહ્યુ કે મે જાતે સ્તન પાન કરાવેલા આ સાધુએ તમને જાણ્યા જોયા છતા મને પ્રથમથી નિવેદન કર્યું નહિ મુનિને તેનુ કારણ પૂછતા મુનિએ કહ્યુ કે થોડી પણ ગૃહી પ્રસંગ વાર્તા શ્રીજિનેશ્વરોએ નિષેધી છે તો તે જિન વચનનો અનાદર કરી હુ સ્વજનનુ કાર્ય શી રીતે કરૂ ? આ વાતથી પ્રસન્ન થઇ પલ્લીપતિએ સહુને છોડી મૂક્યાં મુનિ પણ સહુને સદુપદેશ દઇ અન્ય સ્થળે વિહાર કરીગયા એવી રીતે અન્ય મુમુક્ષુઓએ પણ વચનગુપ્તિ આદરવી

"ઇતિ ગુણદત્ત સાધુ દૃષ્ટાન્ત"

जो दुट्ठगइंदो इव । देहो असंजमेसु वट्टंतो ॥
नाणंकुसेण रुंभइ । सो भन्नइ कायगुत्तत्ति ॥ २ ॥

દુષ્ટ ગજેન્દ્રની પેરે અસંયમ માર્ગમા પ્રવર્તતા દેહને જ્ઞાન રૂપ અંકુશ વડે દમવામા આવે તે કાયગુપ્તિ કહેવાય છે ૨૦૦

कुम्मुव्व सया अंगे । अंगोवगाइं गोविउ धीरा ॥
चिट्ठंति दयाहेउं । जह मग्गपवन्नओ साहू ॥ ३ ॥

કૂર્મ (કાચબા) ની પેરે સદા સ્વદેહમા અંગોપાંગને

ગોપવી રાખ્યા ધીર પુરૂષો દયાને માટે માર્ગ પ્રપન્ન સાધુની પેઠે પ્રવર્તે છે ૨૦૩

"માર્ગ પ્રપન્ન સાધુ ચરિત્ર"

કોઇએક મુનિરાજ સાર્થની સાથે વિચરતા હતા, તે સાર્થે ઘાસવાળા સ્થાનમા પડાવ નાખી રહ્યો, સાધુને પોતાને રહેવા યોગ્ય સ્થાનક નહિ હોવાથી કષ્ટથી એક પગ રહી શકે એવા નિર્દોષ સ્થળમા એક પગે ધ્યાનમા લીન થઇ ઉભા રહ્યા પણ તિલ તુષ માત્ર પણ બીજી ભૂમિ વાપરી નહિ તેમના સત્વથી તુષ્ટમાન થયેલા ઈંદ્રે પ્રશસા કરી, તે સાભળી કોઈક દેવ ચળાવવા આવ્યો, વ્યાઘ્રનુ રૂપ ધારી કાળ સારી મુનિ ઉપર ધસ્યો પણ મુનિ લગારે ક્ષોભ પામ્યા વગર ત્યાજ ઉભા રહ્યા, તેથી દેવ પ્રગટ થઈ સ્તુતિ કરી ખમાવી સ્વસ્થાનકે ગયો તો પણ ગર્વ રહિત તે મહામુનિ ધર્મધ્યાનમા સમાહિત રહી સકળ કર્મ ખપાવી મોક્ષપદ પામ્યા ઇતિ માર્ગ પ્રતિપન્ન સાધુ દૃષ્ટાત

इय निम्मलवयकलिओ । समिई-गुत्तीसु उज्जुओ साहू
तो सुत्त अत्थ पोरिसि । कमेण सुत्त अहिज्जिज्जा ॥४॥

એ પ્રમાણે નિર્મળ વ્રત સહિત સમિતિ ગુપ્તિ પાળવામા ઉદ્યુક્ત (ઉજમાળ થયેલો) સાધુ સૂત્ર પોરસી અને અર્થ પોરસીના અનુક્રમ પ્રમાણે શાસ્ત્ર સિદ્ધાન્તનો અભ્યાસ કરે ૨૦૪

तम्मि अहीए विहिणा । विसेसकयउज्जमो तवविहाणे ॥
दव्वाइअपडिबद्धो । नाणादेसेसु विहरिज्जा ॥ ५ ॥

વિધિ પૂર્વક શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યે છતે વિવિધ તપો વિધાનમા વિશેષે ઉદ્યમવત બની દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવમા પ્રતિબધ રહિતપણે જૂદા જૂદા દેશોમા મુનિએ વિચરવુ ' તે પ્રતિબ ધ દ્રવ્યથી શ્રાવકાદિકમા, ક્ષેત્રથી નિર્વાત (પવન વગરના) સ્થાનાદિકમા, કાળથી શરદાદિક ૠતુમા, અને ભાવથી શરીર અવયવાદિકમા જેમકે આ ગ્રીષ્મ ૠતુમા અહિ જ રહીયે તો શરીરને સુખ રહેશે મુનિનો એવો આચાર છે કે સર્વત્ર સમભાવ રાખી પ્રતિબધ રહિત વિચરવુ ૨૦૫

पडिवधो लहुअत्त । न जणुवयारो न देसविन्नाण ॥
नाणाईण अवुड्ढी । दोसा अविहारपरकमि ॥ ६ ॥

(પ્રતિબધ રહિત પણે) વિહાર નહિ કરવાથી (એકત્ર રહેતા) રાગદ્વેષાદિક દોષોની ઉત્પત્તિ થાય, સ્વલઘુતા થાય, તેમ જ લોકોપકાર, દેશ વિજ્ઞાન, તથા જ્ઞાન વૃદ્ધિ થઇ શકે નહિ ૨૦૬

गयणव निरालबो । हुज्ज धरामडल व सव्वसहो ॥
मेरुव्व निप्पकपो । गभीरो नीरनाहुव्व ॥ ७ ॥
चदुव्व सोमलेसो । सूरुव्व फुरंतउग्गतवतेओ ॥
सीहुव्व असखोभो । सुसीयलो चदणवण व ॥ ८ ॥

(આત્મવેદી મુનિ) ગગનની જેમ નિરાલબી, પૃથ્વીની પેરે સહનશીલ, મેરૂની જેવા નિષ્પ્રકપ, સમુદ્રની ~ । ગભી

ચદ્રની જેવા સૌમ્ય લેશ્યાવત, સૂર્યની જેવા સ્ફુરાયમાન ઉગ્રતપ તેજવાળા, સિંહની પેરે અક્ષોભ્ય અને ચદનના વનની જેમ સુશીતળ પ્રકૃતિવત હોય ૨૦૭–૨૦૮

पवणुव्व अपडिवद्धो । भारुडविहगसुव्व अपमत्तो ॥
सुद्धवहुव्व वयारो । सारयसलिल व सुद्धमणो ॥९॥

તેમજ મુનિ પવનની પેરે પ્રતિબધ રહિત વિચરનાર, ભારડ પખીની પેરે પ્રમાદ રહિત, મુગ્ધ વધુની પેરે વિકાર વર્જિત, અને શરદ જળની પેરે શુદ્ધ હૃદયવાળા હોય ૨૦૯

वज्जिज्ज मच्छर परगुणेसु । तह नियगुणेसु उक्करिस ॥
दूरेण परिवज्जसु । सुहसीलस्स ससग्गि ॥ १० ॥

પરગુણમા મત્સર, તેમજ નિજગુણમા ઉત્કર્ષ કરવો નહિ, અને સુખ શીલ જનોનો સસર્ગ (પરિચય) દૂરથીજ ત્યજવો, મતલબ કે તે કદાપિ લગાર કરવો નહિ ૨૧૦

पासत्थो ओसन्नो । कुसील ससत्तनीअ अहाछदो ॥
एएहि समाइन्न । न आयरिज्जा न ससिज्जा ॥ ११ ॥

પાસસ્થા, ઉસન્ના, કુશીળ, નસક્ત અને યથાછદી સાધુએ જિનાજ્ઞાને ઉલ્લઘી સમાચરેલુ કાર્ય આત્માર્થિ સાધુએ પોતે આદરવુ નહિ, તેમજ તેને પ્રશસવુ નહિ। પાસસ્થાદિકનુ સ્વરૂપ **પ્રવચન સારોદ્ધાર** પ્રમુખ અન્ય ગ્રથો વડી જાણી લેવુ। જાણીને પોતે તેવે પ્રસગે વિવેકથી વર્તવુ ૨૧૧

पिज्जं भय पओसो । पेसुन्नं मच्छरो रईहासो ॥
अरईकलहो सोगो । जिणेहि साहूण पडिकुट्ठो ॥१२॥

પ્રેમ, (સ્વજનાદિકમા) ભય, પ્રદ્વેષ, પૈશન્ય (ચાડી) મગ્છર, રતિ (ઇષ્ટ સયોગે હર્ષ) હાસ્ય, અરતિ (અનિષ્ટ સયોગે ખેદ) કલહ, શોક એ સર્વવાના સાધુઓને શ્રીજિનેશ્વરોએ નિષે'યા છે મતલબ કે તે દોષો સાધુઓએ સેવના નહિ ૧૨

वदिज्जंतो हरिस । निदिज्जतो करिज्ज न विसाय ॥
न हि नमिअनिदिआण । सुगइं कुगय च विंति जिणा

મુનિજન વદાતા હર્ષ ન કરે, અને નિદા કરાતા ખેદ ન વરે, કેમકે નમાયેલાની સુગતિ અને નિદા કરાએલાની દુર્ગતિ થાય એવો નિયમ નથી એમ કહેવાની મતલબ એ કે મુનિએ નિદા, સ્તુતિ કરનાર, માન અપમાન આપનાર તેમજ સ્વજન અને અન્ય જનો એ સહુ ઉપર સદાય સમદૃષ્ટિ રાખી વિચરવુ, નિરતર અતરવૃત્તિ—અતરલક્ષ્ય ઉપયોગ રાખીને સયમ પાળવુ । ૧૩

अप्पा सुगइ साहइ । सुपउत्तो दुग्गइ च दुपउत्तो ॥
तुट्ठो रुट्ठो अपरो । न साहओ सुगईकुगईण ॥ १४ ॥

આત્માને સન્માર્ગમા પ્રવર્તાવ્યાથી તે સદ્ગતિ આપે છે અને ઉન્માર્ગમા વર્તાવ્યાથી દુર્ગતિ આપે છે બાકી બીજા તુઠ્યા છતા રુઇ સદ્ગતિ કે દુર્ગતિ આપી શકતા નથી, માટે

બીજે બહાર નહિ જોતા અંતરમાંજ જોઇ પોતાનીજ ભૂલો સુધારી શુદ્ધ નિર્મળ થવું એજ ખરૂં નિજ કર્તવ્ય છે ૨૧૪

लहुकम्मो चरमतणू । अणतविरिओ सुरिंद पणओवि
सव्वोवायविहिन्नू । तियलोयगुरू महावीरो ॥ १५ ॥
गोआलमाईएहिं । अहमेहिं उईरिए महाघोरे ॥
जइ सहइ तहा सम्म । उवसग्गपरीसहे सव्वे ॥१६॥
अम्हारिसा कह पुण । न सहंति विसोहिअव्व घणकमा
इअ भावतो सम्म । उवसग्गपरीसहे महसु ॥ १७ ॥

લઘુકર્મા, ચરમશરીરી, અનંતવીર્યવંત, સુરેન્દ્રપ્રણમિત તેમજ સર્વ ઉપાય અને વિધિના જાણ છતા ત્રિલોકી ગુરૂશ્રી મહાવીર દેવે પણ જ્યારે ગોવાળીયા પ્રમુખ અધમ લોકોએ ઉદીરેલા મહાઘોર સર્વ ઉપસર્ગ અને પરિસહો સમ્યગ રીતે (દીનતા વગર—અદીનભાવે) સહન કર્યા તો પછી જેને હજુ ઘણા કર્મ ખપાવવાનાં રહેલા છે એવા અમારી જેવાઓએ તે કેમ ન સહન કરવા ? એમ વિચાર કરી ઉપસર્ગ પરિસહને સમભાવે સહન કર ! ૨૧૫–૨૧૬–૨૧૭

एवपि कम्मवसओ । अरई चरणमि हुज्ज जई कहवि ॥
तो भावणाइ सम्म । इमाई सिग्घ निअत्तिज्जा ॥१८॥

એમ છતા કર્મયોગે કદાચ ચારિત્રમાં અરતિ થઇ જાય

તો આ ભાવનાવડે તે યતી અરતિને શીઘ્ર ટાળી દેવી ! ૨૧૮

सयलदुहाणावासो । गिहिवासो तथ्थ जीव मा रमसु ॥
ज दूसमाइ गिहिणो । उयरपि दुहेण पूरिंति ॥ १९ ॥

હે જીવ ! સકળ દુખના નિવાસ રૂપ ગૃહવાસમા તુ રતિ ન મા કેમકે આ દુષમા કાળમા ગૃહસ્થો પોતાના ઉદરને પણ દુખે ભરે છે ૨૧૯

जलल्वतरल जीय । अथिरा लच्छि विभगुरो देहो ॥
तुच्छा य कामभोगा । निबंधणं दुरकलरकाण ॥२०॥

ડાભના અગ્ર ઉપર રહેલા જળબિંદુની જેવુ જીવિત જોતજોતામા પૂરૂ થઇ જાય છે, તેમજ લક્ષ્મી ચપળ—અસ્થિર છે, દેહ ક્ષણભગુર છે અને લાખો ગમે દુખોને દેનાર વિષય ભોગો તુચ્છ—અસાર છે ૨૨૦

को चक्कवट्टिरिद्धि । चइउ दासत्तण समहिलसइ ॥
को वररयणाइ मुत्तु । परिगिन्हइ उवलखडाइ ॥२१॥

ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ મૂકીને દાસપણુ કોણ (મૂર્ખ) માગી લે ? અને શ્રેષ્ઠ રત્નોનો ત્યાગ કરીને કોણ પથ્થરના કટકાઓનુ ગ્રહણ કરે ? ૨૨૧

नेरइआणवि दुरक । जिज्झइ कालेण कि पुण नराण ॥
ता न चिर तुह होही । दुरकमिण मा समुव्वियसु ॥२२॥

નારકીઓના (દીર્ઘ) દુ ખ પણ કાળે કરીને ક્ષીણ થઇ જાય છે તો પછી મનુષ્યના દુ ખ કઇ ગણત્રીમા છે ? તેથી આ દુ ખ તને લાબા વખત નહિ રહે, એમ વિચારી હે જીવ ! તુ ખેદ (ઉદ્વેગ) ન કર, પણ ધીરો થા ! ૨૨૨

इय भावतो सम । खंतो दंतो जिइदिओ होउ ॥
हथ्थिव्व अकुसेण । मग्गमि ठवेसु नियचित्त ॥२३॥

આવી રીતે સમ્યગ્ વિચાર કરતો હે ભદ્ર ! તુ ક્ષાન્ત, દાન્ત અને જીતેન્દ્રિય થઇ અ કુશનડે હાથીની જેમ પોતાના ચિત્તને માર્ગમા સ્થાપન કર ! ૨૨૩

जम्हा न कज्जसिद्धी । जीवाण मणमि अट्ठिए ठाणे ॥
इथ्थ पुण आहरण । पसन्नचंदाइणो भणिया ॥ २४ ॥

કેમકે શુભ પરિણામાદિકમા મન અસ્થિર છતે જીવોના ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, આ પ્રસગે પ્રસન્નચદ્ર પ્રમુખના ઉદાહરણ શાસ્ત્રમા ભાખ્યા છે, પ્રસન્નચદ્ર રાજર્ષિ તેમજ ભરત મહારાજના ઉદાહરણ ઉપદેશમાળાદિકમા સુપ્રસિદ્ધ છે ૨૨૪

अहर–गइ–पडियाण । किलिट्ठचित्ताण नियडि बहुलाण
सिरितुडमुडणेण । न वेसमित्तेण साहारो ॥२५॥

નરકાદિક નીચી ગતિ તરફ જેમણે પ્રસ્થાન કરેલુ છે

એવા ક્લિષ્ટ ચિત્તવાળા અતિ કપટી જનોનુ શિર મુડન કરવા પૂર્વક વેષ આપવા માત્રથી કલ્યાણ થતુ નથી, ગુણ વિકળ અને અનેક દોષ દુષિત જનોનુ વેષ માત્રથી હિત થતુ નથી ૨૨૫

वेलवगाईएसु वि । दीसइ लिंगं न कज्जसिद्धी ॥
पत्ताइ च भवोहे । अणंतसो दव्वलिंगाइं ॥ २६ ॥

વેષ વિડબક વિદૃષકાદિકની પાસે લિગ (વેષ) તો હોય છે છતા તેથી કઈ કાર્ય સિદ્ધિ થતી નથી તેવા દ્રવ્ય લિગ તો સસાર ચક્રમા ભમતા જીવે અનતિવાર પ્રાપ્ત કરેલા છે, પણ ગુણના ખપ વિના કશુ વળ્યુ નથી તેટલા માટે કેવળ દ્રવ્ય લિગમાજ આગ્રહ નહિ ધરતા સાથે સદ્ગુણનો અધિક ખપ કરવા શાસ્ત્રકાર જણાવે છે ૨૨૬

तम्हा परिणामुच्चिय । साहइ कज्ज विणिच्छिओ एसो ॥
ववहारनयमएण । लिंगग्गहणंपि निद्दिट्ठ ॥ २७ ॥

તેથી આત્માનો (શુદ્ધ) પરિણામજ (સ્વઇષ્ટ) કાર્ય સાધી આપે છે એવો નિશ્ચય-સિદ્ધાન્ત છે તેમજ વ્યવહાર નયના અભિપ્રાયે લિગ ગ્રહણ કરવાનુ પણ કહેલુ છે તેથી ઉભયની અપેક્ષા સિદ્ધ થાય છે ૨૨૭

जइ जिणमय पवज्जह । ता मा ववहारनिच्छए मुयह ॥
ववहारनओच्छेए । तित्थुच्छेओ जओ भणिओ ॥२८॥

उस्सग्गेण निसिद्ध । अववायपयमि सेवए असढो ॥
अप्पेण बहू इच्छइ । विसुद्ध-मालंबणो समणो ॥३९॥

ઉત્સર્ગે સામાન્ય વિધિરૂપ માર્ગે જેનો નિષેધ કર્યો હોય તે અપવાદ પદે (ગાઢ રોગાદિક કારણે) અશઠ ભાવે વિશુદ્ધ આલંબનવંત સાધુ આચરે, એમ કરીને તે અલ્પ માત્ર સંયમ વ્યયથી અધિક સંયમ લાભનો ઇચ્છક હોય ૨૩૯

पडिसिद्धंपि कुणंतो । आणाए दव्व-खित्त-कालन्नू ॥
सुज्झइ विसुद्धभावो । कालयसूरिव्व जं भणियं ॥४०॥

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળનો જાણ પ્રભુ આજ્ઞાએ નિષિદ્ધ કાર્યને કરતો છતો વિશુદ્ધ ભાવથી કાલિક સૂરિની પેરે કર્મ નિર્જરાવડે શુદ્ધ થાય કેમકે કહ્યું છે કે "સાધુ ચૈત્ય અને પ્રવચનના પ્રત્યનિક તથા નિંદકને સર્વ શક્તિથી નિવારે, સંઘાદિકના કાર્યે (લબ્ધિપાત્ર સાધુ) ચક્રવર્તીની સેનાને પણ ચૂરી નાખે" તે કાલિકાચાર્યની કથાનો વિસ્તાર નિશીથ સૂત્રથકી જાણી લેવો બાકી પોતાની બ્હેન સાધ્વી (સરસ્વતી)ના વ્રતને ભંગ કરનાર રાજા (ગર્દભિલ્લ) ને ઉપાયોથી પદભ્રષ્ટ કર્યા છતાં જેમ તે આચાર્યવર શુદ્ધિને પામ્યા તેમ અન્ય સમજી લેવું ૨૪૦

जा जयमाणस्स भवे । विराहणा सुत्तविहि-समग्गस्स ॥
सा होइ निज्जरफला । अज्झत्थ विसोहि जुत्तस्स ॥४१॥

જયણા (યતના) વન અને શાસ્ત્ર વિધિ સયુક્ત ગીતાર્થવડે અશક્ય પરિહારે જે જીન વિરાધના થઇ જાય તે અ યાત્મ વિશુદ્ધિ યુક્ત હોનાથી તેમને અશુભકર્મની નિર્જરાને માટે થાય ! મતવળકે તેવી વિરાધનાથી લાગેલુ યતિ ચિત કર્મ શીઘ્ર નષ્ટ થઈ જાય જેમકે પ્રથમ સમયે બાધે બીજે સમયે નિર્જરે અને ત્રીજે સમયે કર્મ રહિત બને પ્રખર અધ્યાત્મ વિશુદ્ધવત માટે એવી શાસ્ત્ર મર્યાદા છે ૨૪૧

जे जत्तिआ य हेऊ । भवस्स ते चेव तत्तिआ मुक्के ॥
गणणाईया लोगा । दुण्हवि पुन्ना भवे तुल्ला ॥४२॥

રાગદ્વેષ અને અજ્ઞાન યુક્ત જીવોને જે ભવવૃદ્ધિના હેતુઓ છે તેજ હેતુઓ સમતા ભાવી જ્ઞાન–વિવેકી જનોને મોક્ષને માટે થાય છે અને તે ભવમોક્ષ સબધી હેતુઓની ગણના કરતા અસખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશવડે (અન્યૂનાધિક) પૂર્ણ અને પરસ્પર તુલ્ય થાય છે જીન અનત છના હેતુ અસખ્ય કહ્યા તે અધ્યવસાય સ્થાનની અપેક્ષાએ સમજવા ૨૪૨

इरियावहियाईया । जे चेव हवति कमबंधाय ॥
अजयाण ते चेव ओ । जयाण निव्वाणगमणाय ॥४३॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયન પ્રમુખ જે (ક્રિયા) અજયણાવતને કર્મ બધ ભણી થાય છે તેજ ક્રિયા જયણાવતને કર્મ નિર્જરાવડે મોક્ષને માટે થાય છે ૨૪૩

एगतेण निसेहो । जोगेसु न देसिओ विही वा वि ॥
दलिय पप्प निसेहो । हुज्ज विही वा जहा रोगे ॥४४॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયનાદિક વ્યાપારોમા જિનોએ એકાત નિષેધ કે એકાત આદેશ કર્યો નથી પણ જેમ રોગમા જીવ દ્રવ્યને પામીને વિધિ નિષેધ કરવામા આવે છે, એટલે અમુકને અમુક પ્રકારના જ્વરમાં સંદૈધ અમુક વસ્તુની છૂટ આપે છે ત્યારે અન્યને જૂદાજ પ્રકારના સયોગોને લઈ તેવાજ જ્વરમા તે વસ્તુનો નિષેધ કરે છે, તેમ અત્ર પણ જિનો તથાવિધ સઘયણ વિનાના છતા શાસ્ત્ર અભ્યાસમા પ્રવૃત્ત થયેલા સાધુને અતિ આકરા તપનો નિષેધ કરે છે, અને સ્નિગ્ધ આહારાદિકની આજ્ઞા આપે છે, ત્યારે દૃઢ સઘયણ વાળા સાધુને આશ્રી તેજ કર્મરોગની ચિકીત્સામા તેથી જૂદુજ બતાવે છે અથવાતો એકજ જીવ દ્રવ્ય આશ્રી દેશ કાલાદિકના ભેદથી કાર્ય ભેદ બતાવે છે ૨૪૪

अणुमित्तोवि न कस्सइ । बंधो परवथ्थुपच्चया भणिओ ॥
तहवि य जयति जइणो । परिणामविसोहिमिच्छता

કોઈને પરવસ્તુ પ્રત્યય (બાહ્ય અર્થ કારણે) કશો બધ કે મોક્ષ થતો નથી પણ પોતાના પરિણામથીજ બધ કે મોક્ષ થાય છે તોપણ પરિણામ વિશુદ્ધિને ઇચ્છતા મુનીશ્વરો પ્રાણાતિપાત વિરમણાદિક વિષયોમા યત્ન કરે છે, તે યુક્તજ છે ૨૪૫

जो पुण हिसाययणे–सु वट्टई तस्स नणु परीणामो ॥
दुट्ठो न य त लिग । होइ विसुद्धस्स जोगस्स ॥४६॥

અને જે (આપમતિથી) હિંસાદિક કાર્યમા પ્રવર્તે છે તેનો પરિણામતો દુષ્ટજ સમજવો હિંસાદિક સ્થાનકોમા વર્તવુ એ વિશુદ્ધ પરિણામવતનુ લક્ષણ નથી ૨૪૬

पडिसेहो अ अणुन्ना । एगतेण न वन्निया समए ॥
एमा जिणाण आणा । कज्जे मच्चेण होअव्व ॥ ४७ ॥

(જોકે) સિદ્ધાન્તમા એકાત વિધિ કે નિષેધ ઉપદિશ્યા નથી પણ જે સમયે કરવા યોગ્ય હોય તે કરતા નિર્દંભ—દભરહિત વર્તવુ એ તો ખાસ જિન આજ્ઞા છે ૨૪૭

दोसा जेण निरुज्झति । जेण खिज्जति पुव्वकमाइ ॥
मो सो मुक्खोवाओ । रोगावत्थासु समणं व ॥४८॥

જેનાથી દોષોનો નિગ્રહ થાય એટલે કે દોષોનુ શમન થાય, તેમજ પૂર્વકર્મનો ક્ષય (નિર્જરા) થાય, તેને રોગાવસ્થામા ઔષધ સમાન મોક્ષોપાય સમજવો ૨૪૮

बहु--विथ्थर--मुस्सग्ग । बहुयर--मुववाय--विथ्थर नाउ ।
जेण न संजमहाणी । तह जयसु निज्जरा जह य ४९

બહુ વિસ્તારયુક્ત ઉત્સર્ગ (વિધિમાર્ગ) ને તથા અતિ બહુ વિસ્તારયુક્ત અપવાદ (નિષેધમાર્ગ) ને જાણી, જેમ સયમની હાનિ ન થાય, તેમજ જેમ કર્મ નિર્જરા થાય, તેમ હે ભદ્ર ! તુ પ્રયત્ન કર ! ૨૪૯

અનિપુણ બુદ્ધિવાળાથી બહુ કષ્ટે જાણી શકાય એવા જિન વચન ગંભીર છે તેથી રાગદ્વેષ કદાગ્રહાદિ રહિત થઈ આ જિન વચન પ્રયત્નથી વિચારવા ૨૫૪

उस्सग्गववाय–विऊ। गीयत्थो निस्सिओ अ जो तस्स ॥
अनिगूहतो विरियं । असढो सव्वत्थ चारित्ती ॥ ५५ ॥

ઉત્સર્ગ અને અપવાદના જાણ એવા ગીતાર્થ અને જે તેવા ગીતાર્થની નિશ્રાયે રહેતા હોય તે સાધુ કપટ રહિત સર્વત્ર સ્વશક્તિ ફોરવીને તપ, સ્વાધ્યાય અને વૈયાવચ્ચને કરતો છતો ચારિત્રવંત લેખી શકાય ૨૫૫

रागाइदोसरहिओ । मयण–मयठ्ठाण–मच्छर–विमुक्को ॥
ज लहइ सुह साहू । चिताविमवेयणारहिओ ॥ ५६ ॥
त चितासयसलिय–हियएहि कसायकामनडिएहि ॥
कह उवमिज्जइ लोए । सुरवरपहुचक्कवट्टीहिं ॥ ५७ ॥

રાગાદિ દોષ રહિત, મદન (કામવિકાર), અષ્ટવિધ મદ સ્થાન અને મચ્છર રહિત સાધુ, ચિંતા રૂપ વિષ વેદનાથી મુક્ત છતો જે (અનુપમ) સુખ મેળવે છે તે સુખ સેંકડો ચિંતારૂપ શલ્યથી ભરેલા અને કામ કષાયથી વિડંબિત થયેલા ઇંદ્રો અને ચક્રવર્તી (ના સુખ) સાથે શી રીતે સરખાવી શકાય? મતલબ કે નિર્વિકાર પ્રશાન્ત મુનિના સુખ પાસે વિષય કષાયને વશ વર્તનારા ઇંદ્રાદિકના સુખ બિલકુલ નજીવા જણાય છે ૨૫૬–૨૫૭

ज लहइ वीयराओ । सुक्खं तं मुणइ सुच्चिय न अन्नो ॥
न हि गत्तासूयरओ । जाणइ सुरलोइयं सुक्खं ॥५८॥

રાગાદિક વિકાર વર્જિત—વીતરાગ જે સુખ અનુભવે છે તે તેજ જાણે છે, બીજો કોઇ જાણી શકતો નથી વિષ્ટાની ખાડમા રમનારૂ ભૂંડ સુરલોકના સુખ શુ જાણે ? મુનિના સ્વાભાવિક—સ્વાધીન સુખ પાસે લોકોના કૃત્રિમ અને પરાધીન પૌદ્‌ગલિક સુખ શા હિસાબમા છે ? ૫૮

इय सुहफलय चरण । जायइ इत्थेव तग्गयमणाण ॥
परलोय–फलाइ पुण । सुरनरवर–सिद्धि–सुक्खाइं ५९

જેમનુ મન ચારિત્રથી ભાવિત છે તેમને યથોક્ત ચારિત્ર આ લોકમાજ પ્રગટ (અતર્ શાન્તિ—પ્રશમાદિ રૂપ) સુખદાયી થાય છે અને પરલોકમા ઇન્દ્ર, ચક્રવર્તી સબ ધી સુખ તેમજ મોક્ષ સુખ પણ અર્પે છે ૫૯

अव्वत्तेण वि सामा–इएण तह एगदिणपवन्नेण ॥
सपइराया रिद्धि । पत्तो किं पुण समग्गेण ॥६०॥

એક દિવસ માત્ર અવ્યક્ત સામાયક પણ પાળવાથી સપ્રતિરાજા ત્રણ ખડની (અર્ધ ભરત ક્ષેત્રની) ઋદ્ધિ પામ્યો, તો સમગ્ર—પૂર્ણ સામાયકનુ તો કહેવુ જ શુ ? આર્ય સુહસ્તિ સૂરિએ પ્રતિબોધિત શ્રી સપ્રતિરાજાનુ ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે ૬૦

એ પ્રમાણે ચારિત્ર શુદ્ધિ અધિકાર પૂર્ણ થયો

इद्रिय जयद्वार

अजिइदिएहिँ चरण । कठ्ठ व घुणेहि कीरइ असार ॥
तो चरणथीहिं दढ । जइयव्व इंदियजयमि ॥६१॥

ક્રિયા કષ્ટને કરના છના રસ લોલુપતાદિકથી ઇન્દ્રિય જય વગરના નાંધુ જેમ ઘુણ નામનો જીવડો કાષ્ટને પોલુ-નિસાર કરી મૂકે છે તેમ વિષય સુખની લાલસાથી ચારિત્રનો વિનાશ કરી નાખે છે, તેથી ચરણના અર્થી સાધુએ ઇન્દ્રિય જય કરવા દૃઢ પ્રયત્ન કરો ' ૨૬૧

मेओ सामित्त चिय । सठाण पमाण तहय विसओ य ॥
इंदियगिद्धाण तहा । होइ विवागो अ भणियव्वो ६२

ને ઇન્દ્રિયોના ભેદ, પ્રકાર, તેનુ સ્વામિત્વ (કયા જીવને કેટલી ઇન્દ્રિયો હોય તે) સસ્થાન (ઇન્દ્રિયોનો આકાર), પ્રમાણ (માન), વિષય (ગ્રહણશક્તિ) તેમજ તે તે ઇન્દ્રિયોના વિષયમા ગૃદ્ધ-આસક્ત થયેલાને જે જે ફળ થાય તે કહેવાશે ૨૬૨

पचेव इदियाइ । लोयपसिद्धाइ सोयमाईणि ॥
दव्विदिअ भाविंदिअ । भेयविभिन्न पुणिक्किक ॥६३॥

શ્રોત્ર (કાન) આદિક પાચજ ઇન્દ્રિયો લોક પ્રસિદ્ધ છે, તે પ્રત્યેકના પુન દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિય એવા બે ભેદ થાય છે ૨૬૩

अतो-वहि-निव्वत्ती । तस्सत्ति-सरुवय च उवगरण ॥
दव्विंदियमियर पुण । लद्धुवओगेहि नायव्व ॥६४॥

તે ઇંદ્રિયની અંદર અને બહારની રચના તે નિવૃત્તિ અને તેની શક્તિસ્વરૂપ જે ઉપકરણ તે બન્ને દ્રવ્યેન્દ્રિય જાણવી. અને લબ્ધિ તથા ઉપયોગ વડે ભાવેન્દ્રિય જાણવી તેમા જ્ઞાનાવરણી આદિ કર્મના ક્ષયોપશમથી જીવને શબ્દાદિક ગ્રહણ કરવાની શક્તિ ઉપજે તે લબ્ધિ, અને તે શબ્દાદિકનો ગ્રહણ પરિણામ એ ઉપયોગ સમજવો તે બન્ને ભાવેન્દ્રિય છે ૨૦૪

पुढवि-जल-अग्गि-वाया । रुक्खा एगिंदिया विणिद्दिट्ठा
किमि-सख-जलुगा-लस--माईवाहाइ य वेइंदि ॥६५॥

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાચ એકેન્દ્રિય કહ્યા છે, તેમને એકજ સ્પર્શ ઇંદ્રિય હોય છે કૃમિ, શખ, જળો, અળશિયા અને માતૃવાહ (ચુડેલ) પ્રમુખ બે ઇંદ્રિય જાણવા તેમને સ્પર્શ ઇંદ્રિય અને રસના ઇંદ્રિય એ બે ઇંદ્રિયો હોય છે ૨૦૫

कुंथु पिवीलिय पमुया । जूया उद्देहिया य तेइंदी ॥
विच्छु-भमर-पयगा । मच्छिय-मसगाइं चउरिंदि॥६६॥

કુથુ, કીડી, પમુયા, જૂ, અને ઉદ્દેહી પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ અને ઘ્રાણ એ ત્રણ ઇન્દ્રિયો છે વીછી, ભ્રમર, પતગ, માખી, મચ્છર (ડાસ) પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ (નાસિકા) અને ચક્ષુ એ ચાર ઇંદ્રિયો હોય છે ૨૦૬

मूसग सप्प गिलोइ य । बभणीया सरड परिकणो मच्छा ॥
गो महिस ससय सूयर । हरिण मणुस्सा य पचिंदी ६७

મૂષક (ઉદર), સાપ, ગિરોળી, બાભણી, સરડા, પખી, મચ્છ, ગાય, ભેશ, સસના, સૂકર, (ભૂડ) હરિણ, મનુષ્યો, દેવતા અને નારકી એ સહુને સ્પર્શ, રસ, ઘાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એ પાચ ઇદ્રિયો હોય છે ૨૭

कायवपुप्फगोलय । मसूर अइमुत्तयस्स पुप्फ व ॥
सोय चरक घाण । खुरप्पपरिम्मिठिय रमण ॥ ६८ ॥

શ્રોત્ર, ચક્ષુ, નાક અને રસના અનુક્રમે કદબ પુષ્પ ગોલક, મસૂર, અતિમુક્તકના પુષ્પ અને ક્ષુરપ્ર (અસ્રો) જેવા સસ્થાન વાળા હોય છે, મતલબ કે શ્રોત્રાદિક ઇદ્રિયોનો આકાર તથા પ્રકારનો હોય છે ૨૮

नाणागार फासिदिय तु । बाहल्लओ य सव्वाइ ॥
अगुलमसखभाग । एमेव पहुत्तओ नवर ॥ ६९ ॥
अगुलपहुत्त रसण । फरिस तु सरीरविथ्थड भणिय ॥
बारसहि जोयणेहि । सोय परिगिन्हए सद्द ॥ ७० ॥
रूव गिन्हइ चरकु । जोयण लरवाओ साइरेगाओ ॥
गधं रस च फास । जोयण नवगाओ सेसाइ ॥७१॥

સ્પર્શન ઇન્દ્રિય તો અનેક પ્રકારની હોય છે પ્રમાણમા શ્રોત્રાદિક સર્વે ઇન્દ્રિયો પ્રત્યેકે અતર રચના આશ્રી લાંબી, પહોળી અને જાડી અગુળના અસખ્યાતમા ભાગની હોય છે, તેમા એટલો વિશેષ છે કે રસનેન્દ્રિય અગુલ પૃથકત્વ (૨ થી ૯ અગુલ) અને સ્પર્શનેન્દ્રિય શરીર પ્રમાણ વિસ્તારવાળી હોય છે વિષય ગ્રહણ પ્રમાણ આશ્રી શ્રોત્ર ઇન્દ્રિય (ઉત્કૃષ્ટ) બાર યોજન સુધીથી શબ્દ ગ્રહણ કરે છે, ચક્ષુ ઇન્દ્રિય કઇક અધિક લાખ જોજનથી રૂપ ગ્રહણ કરી શકે છે, અને બાકીની ઇન્દ્રિયો ઉત્કૃષ્ટ નવ જોજન અતરિત ગધ, રસ, અને સ્પર્શ ગ્રહણ કરે છે ઉત્કૃષ્ટત તેટલા દૂર રહેલા ઉત્કટ ગધ રસાદિકને ગ્રહણ કરી શકે છે ૨૬૯-૨૭૦-૨૭૧

अगुलअमखभागो । मुणति विमय जहन्नओ मुत्तु ॥
चरकुं त पुण जाणइ । अगुलमखिज्जभागाओ ॥७२॥

ચક્ષુ ઇન્દ્રિય સિવાય બીજી બધી ઇન્દ્રિયો જઘન્યત અગુળના અસખ્યાતમા ભાગના આતરે રહેલ વિષયને જાણે છે, અને ચક્ષુ પણ અગુળના અસખ્યાતમા ભાગના આતરે રહેલ વિષયને ગ્રહી શકે છે ૨૭૨

इय नाय तस्सरूवो । इंदियतुरए सएसु विसएसु ॥
अणवरयधायमाणे । निगिन्हए नाणरज्जूहि ॥ ७३ ॥

આની રીતે ઇન્દ્રિયોના વિષયનુ સ્વરૂપ જાણીને સ્વે

વિષયોમા સદાય દોડ કરતા રહેતા ઇન્દ્રિય તુરંગો (અશ્વો)નો જ્ઞાન લગામથી નિગ્રહ કરવો ઘટે છે ૨૭૩

तहमूरो तहमाणी । तहविरकाओ जयमि तहकुसलो ॥
अजियदियत्तणेण । लंकाहिवई गओ निहण ॥७४॥

લંકાધિપતિ (રાવણ) જગતમા તેવો શૂરો, માની, વિખ્યાત તેમજ કુશળ ગણાતા છતા ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ નહિ કરી શકવાથી વિનાશ પામ્યો (તો બીજા પામર પ્રાણીઓનુ તો કહેવુજ શુ ?) રાવણની કથા સુપ્રસિદ્ધ છે ૨૭૪

देहट्ठिएहि पचहि । खडिज्जइ इदिएहि माहप्प ॥
जस्स म लरकपि बहि । विणिज्जिणतो कह सूरो ॥७५॥
सुच्चिय सूरो सो चेव । पडिओ त पससिमो निच्च ॥
इदियचोरेहि सया । न लुटिय जस्स चरणधण ॥७६॥

(૨૫) દેહ સ્થિત પાચ ઇન્દ્રિયો વડે જેનુ સામર્થ્ય ખડાયુ છે તે ગમે તો બહાર લાખો માણસોને જીતતો હોય તોપણ તે તત્ત્વથી શૂરો કેમ કહેવાય ? ઇન્દ્રિય ચોરોએ જેનુ ચરિત્ર ધન લૂટયુ નથી તેજ ખરો શૂરવીર, તેજ ખરો પડિત છે અને અમે તેનીજ સદા પ્રશસા કરીય છીયે મતલબ જે ઇન્દ્રિયોને વશ નહિ થતા તેમનેજ સ્વપુરૂષાર્થથી વશ કરે છે તેજ ખરા પુરૂષાર્થી પડિત અને પ્રશસાપાત્ર છે, તેવા જિતેન્દ્રિય સાધુ ધન્ય કૃત પુન્ય છે ૨૭૫–૨૭૬

सोएण सुभद्दाई । निहया तह चक्खुणा वणिसुयाई ॥
घाणेण कुमाराई । रसणेण हया नरिंदाई ॥ ७७ ॥

फासिंदिएण वसण । पत्ता सोमालिया नरेसाई ॥
इक्किकेण वि निहया । जीवा किं पुण समग्गेहिं॥७८॥

શ્રોત્ર ઇંદ્રિયથી સુભદ્રાદિક, તેમજ ચક્ષુવિકારથી વણિક સુતાદિક, ઘ્રાણ ઇંદ્રિયથી કુમારાદિક અને રસનાઇંદ્રિયથી નરેંદ્રાદિક વિનાશ પામ્યા, તેમજ સ્પર્શ ઇંદ્રિયથી સુકુમાલિકા સંબંધી નરેશાદિકે દુઃખ પામ્યા જ્યારે એક એક ઇંદ્રિયની પરવશતાથી જીવો એવી રીતે વિનાશ પામ્યા તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને સમકાળે પરવશ થઇ રહેનાર પામર પ્રાણિઓનું કહેવુંજ શું ? ૨૭૭–૨૭૮

"દૃષ્ટાંત ૧ લું"

સુભદ્રા પોતાની એક દાસી કદાચિત્ કોઇ ચતુર ગવૈયાના ગાનના રંગમાં નિમગ્ન થઇ મોડી આવવાથી તે દાસી ઉપર ચીડાણી, સત્ય હકિકત કહેવાથી પોતે પણ તે ગાયન સાંભળવા આતુર થઇ એકદા તે પ્રમાણે પોતે તક મેળવી તેનું મનોહર ગાન સાંભળ્યું, પણ તેને કદ્રૂપ જાણી પાછળથી તેની નિંદા કરવા લાગી, તે વાત ગવૈયાએ જાણી જ્યારે સુભદ્રાનો પતિ પરદેશ ગયો હતો ત્યારે પોતાનું વૈર વાળવા માટે તેના ગૃહ સમીપે જઇ વિરહાનલથી દગ્ધ થયેલી તેણીને એવું ગાન સંભળાવ્યું કે જેથી ઉન્મત્ત પ્રાય બની બે બાકળી થઇ પ્રમાદથી નીચે પડીને તે મરણ

પામી એવી રીતે ઘ્રાન ઈંદ્રિયની પરવશતાથી સુભદ્રાનુ મરણ થયુ

"દ્રષ્ટાત ૨ જુ"

કાચનપુરમા વસતા એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર જન્મતી વેળાએ સુદર લક્ષણ લક્ષિત છતા ચપળ નેત્ર વાળો હોવાથી તે સ્ત્રી લોલુપી થશે, એમ કોઈ સામુદ્રિકે કહ્યુ હતુ, તે પ્રમાણેજ યૌવન વયમા તે વેલાક્ષ અત્યત સ્ત્રી લોલુપી બન્યો, તેથી ઘણે ઠેકાણે ફટાનો છેવટે રાજાની રાણીને જોઇ તેની સાથે વ્યભિચાર સેવના ઉપાય કરવા લાગ્યો, માર્ગમા જતાજ બહુ વિટબના પામ્યો, છેવટે ભૂડા હાલે કમોતે મરી ત્રીજી નરકે ગયો, એ પ્રમાણે ચક્ષુઇદ્રિયની પરવશતાથી વણિકસુત પોતાના બન્ને ભવ હારી ગયો

"દ્રષ્ટાત ૩ જુ"

એક રાજપુત્ર અત્યત ગુણવત છતા ઘ્રાણ ઇદ્રિયના વિષયમા અતિ લોલુપ હતો એકદા તેની ઓરમાન માતાએ પોતાના પુત્રને રાજ્ય પ્રાપ્તિ થાય તે માટે કપટથી વિષમય એક ગધ પુટી તૈયાર કરી, તેને એવી યુક્તિથી ગોઠવી રાખીકે તે રાજપુત્રના હાથમાં આવતા તરતજ સુઘીને તે પ્રાણમુક્ત થયો તે ઘ્રાણ લોલુપતાનુ ફળ જાણવુ

"દ્રષ્ટાત ૪ થુ"

મિથિલા નગરીમા વિમળયશા નામે રાજા છે તે અન્યદા કેવળી ભગવાનને વાદવા ગયો, ત્યારે કેવળી મહારાજે દેશના

દીધી કે "સર્વ ઇદ્રિયોમા રસના ઇદ્રય જીતવી, સર્વ કર્મમા મોહનીય કર્મ જીતવુ, સર્વ વ્રતમા બ્રહ્મવ્રત પાળવુ, અને સર્વ ગુપ્તિમાં મનગુપ્તિ પાળવી એ અતિ કઠિન છે" એ પ્રમાણે દેશના સાભળીને નૃપતિએ પ્રભુ પ્રત્યે પૃછયુ કે મહારાજ ' રસનેન્દ્રિય જીતવાથી કેવા ફાયદા છે ' અને તેનુ દુર્જય પણુ શી રીતે છે ' ગુરૂમહારાજ કહે છે કે હે નૃપતિ રસનેન્દ્રિયને જીતવાથી બીજી બધી ઇદ્રિયો સહજે જીતાઇ જાય છે અને તેને વિવિધ રસ વડે પોષવાથી શેષ ઇદ્રિયોને પુષ્ટિ મળ્યા કરે છે જેમ વૃક્ષના મુળમા જળનુ સિચન કરવાથી તે જળ ઠેઠ ટોચ સુધી પહોચી ફળ પ્રસૂતિ કરે છે, અને જળ વિના મૂળ શોક થવાથી આખુ વૃક્ષ સૂકાઇ જાય છે; તેમ અત્ર સમજી લેવુ તે ઉપર એક દષ્ટાન્ત કહુ છુ આ ભૂવલય (નગર)મા કર્મ વિપાક રાજા રાજ્ય કરે છે તેને શુભ સુદરી અને અશુભ સુદરી નામે બે રાણીઓ છે પહેલીથી વિબુધ નામનો પુત્ર દક્ષ, કૃતજ્ઞ, સરળ અને બુદ્ધિમાન થયો ત્યારે બીજીથી મતિવિકળ બાળ નામનો પુત્ર વિપરીત ગુણવાળો થયો, તેમા પણ વિશેષત રસલોલુપી થયો તેથી તે રસલોલ નામે વિખ્યાત થયો ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય ઇચ્છા મુજબ વાપરવાથી રોગગ્રસ્ત થયો વૈદ્યોએ લઘન કરવા કહ્યા છતા તે કરતો નથી ભાઈએ બહુ કહેવાથી લઘન કર્યું પણ ભાઇ પ્રમુખને ભિન ભિન ભોજન કરતાં જોઇ પ્રદ્વેષથી પ્રજ્વલિત થઈ ભાઇને મારવા દોડયો, તે ધાને નચી વૈરાગ્ય વડે વિબુધ ભાઇએ દીક્ષા ગ્રહી આત્મ કલ્યાણ સાધ્યુ.

પિતાએ પણ એજ પવિત્ર માર્ગ આદર્યો અને તે રસનોલુપી બાળ ગજ્યપદ પામી માન લોલુપી બની, રૌદ્ર ધ્યાનથી મરી, સાતમી નરકે ગયો ત્યાંથી અનંત સંસાર પરિભ્રમણ કરશે એવી રીતે રસનોલુપતા વડે તે પાપી બાળ બહુ દુઃખી થયો

"દૃષ્ટાંત પ મું"

વસંતપુરમાં જીતશત્રુરાજા પોતાની રાણી સુકુમાલિકાના કોમળ સ્પર્શમાં અતિ આસક્ત થયો છતો રાજ્ય કાજની ઉપેક્ષા કરી બેઠો તેથી મંત્રીએ તેને પદભ્રષ્ટ કરી તેના પુત્રને તખ્તનશીન કર્યો મહાટવીમાં ચાલતાં રાણી ભૂખી તરસી થઇ તેથી રાજાએ મોહવશાત્ સ્વજવા ચીરીને પોતાના માંસાદિ કવી તેણીને પરિતૃપ્ત કરી, તોપણ અંતે તેણીએ રાજાને છેહ દીધો રાણી પણ વિવિધ વિડંબનાપાત્ર થઇ, એવી રીતે સ્પર્શેન્દ્રિયને આધીન બની રાજા રાણી બન્ને દુઃખી થયા આ પ્રમાણે એક એક ઇન્દ્રિયને વશ પડનાર પ્રાણિઓના બહુ બુરા હાલ થાય છે પતંગ, ભ્રમર, મીન, મૃગ, હાથી અને હરણ પ્રમુખ પણ એકેક ઇન્દ્રિયને આધિન બની મરણાંત કષ્ટ પામે છે, તો સમકાળે સમગ્ર ઇન્દ્રિયોને વશ થનાર જીવોને થતી અને થનારી દુઃખ દશોનીનું કહેવુંજ શું? એમ સમજી ચતુર નરોએ ચેતી જવું અને સંતોષવૃત્તિ ધારી જ્ઞાન દોરીથી મન મર્કટને બાંધી સ્વવશ કરી ઇન્દ્રિય જય કરવો!

सेवति पर विसम । विसति दीण भणति गरुया वि॥
इंदियगिद्धा इहड । अहरगय जति परलोए ॥ ७९ ॥

ઇંદ્રિયજન્ય વિષયોમા ગૃદ્ધ બનેલા મોટા લોકો પણ અહિં બીજાની સેવા કરે છે, વિષમ સંગ્રામાદિકમાં ઉતરે છે, દીન વચન બોલે છે અને પરભવમા નરકાદિકની નીચી ગતિમા જાય છે મતલબ કે વિષય વિવશતાથી જીવ ઉભય–લોકમા પરાભવ પામે છે ૭૯

नारयतिरियाय भवे । इंदियविमगाण जाइ दुक्खाइ ॥
मन्ने मुणिज्ज नाणी । भणिउं पुण सो वि न समथ्थो८०

ઇંદ્રિયને વશ થયેલા જીવોને નરક તિર્યંચ ગતિમા જે જે દુઃખો સહવા પડે છે તે તે ફક્ત સર્વજ્ઞ–કેવળીજ જાણે છે, એમ હું માનુ છુ, છતા તેઓ પણ તે દુઃખ કહેવા સમર્થ નથી ૮૦

त्तो जिणसु इंदियाइ । हणसु कसाए य जइ सुह महसि
सकसायाण न जम्हा । फलसिद्धि इंदियजएवि ॥८१॥

તેથી જો તુ સુખ વાછતો હોય તો ઇંદ્રિયોનો જય કર અને કષાયોનો નાશ કર, કેમકે ઇંદ્રિયોનો જય કર્યા છતા પણ કષાયયુક્ત જીવને ફળ સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી ૮૧

कपायजय द्वार.

तेसिं सरूव भेओ । कालो गइमाइणो य भणियव्वा ॥
पत्तेयं च विवागो । रागद्दोसत्तभावो अ ॥ ८२ ॥

તે કષાયોનુ સ્વરૂપ, તેમના ભેદ, તેમનો સ્થિતિ–કાળ,

અને તેમની ગતિ પ્રમુખ, તેમજ પ્રત્યેકે તેમનો રૂળ વિપાક અને તેમનુ ગગદ્વેષપણે થતુ પરિણમન એ સર્વે વિષયો અત્ર ચર્ચવા યોગ્ય છે પ્રથમ કષાય શબ્દનો વ્યુત્પત્ત્યર્થ કરે છે ૨૮૨

कम्म कस भवो वा। कसमाओ सिं जओ कसायाओ॥
ससारकारणाण । मूल कोहाइणो अ ते अ ॥ ८३ ॥

કષ એટલે કર્મ અથવા ભવ—તે કર્મ અથવા ભવનો આય એટલે લાભ જેથી થાય તેનુ નામ કષાય છે તેથી તે ક્રોધાદિક કષાય અસયમાદિક સસારવૃદ્ધિજનક કારણોના મૂળ કારણરૂપ છે ૨૮૩

कोहो माणो माया। लोहो चउरो वि हुति चउ भेया॥
अण अप्पच्चरकाणा। पच्चरकाणा य सजलणा ॥८४॥

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એ ચાર કષાયો પણ અનતાનુબધિ, અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની અને સજ્વલન રૂપે ચાર ચાર પ્રકારના છે ૨૮૪

बधति भवमणत। तेण अणताणुबधिणो भणिया॥
एव सेसावि इम। तेसिं सरुव तु विन्नेयं ॥ ८५ ॥

કષાય ઉદય પામ્યા છતા અનત ભવ (સસાર) નો અનુબધ (વિસ્તાર) કરે તેથી તેને અનતાનુબધી કહ્યા છે, તેમજ બીજાનુ પણ આવી રીતે સ્વરૂપ કહેવામા આવ્યુ છે.

પચ્ચખ્ખાણ-નિયમમા પ્રતિબધ કરે તેથી અપ્રત્યાખ્યાની, સર્વ વિરતિની પ્રાપ્તિમાં પ્રતિબધ કરે તેથી પ્રત્યાખ્યાની અને ચારિત્રીને પણ ક્ષણવાર ઉદય ભાવ દેખાડે એવા મંદતાને પ્રાપ્ત થયેલા કષાયને સજ્વલનના નામથી ઓળખાવ્યા છે ૨૮૫

जल-रेणु-पुढवि-पव्वय-राईसरिसो चउव्विहो कोहो ॥
तिणिस लया कट्ठ-ट्ठिय-सेल-थंभोवमो माणो ॥८६॥

જળ, રેણુ (રજ) પૃથ્વી, અને પર્વતમા પડેલી રેખા (ફાટ) સમાન અનુક્રમે ચાર પ્રકારનો સજ્વલનાદિક ક્રોધ છે તેમજ માન, તૃણની શળી, કાષ્ટ, અસ્થિ (હાડ) અને પથ્થરના થભ જેવો છે મતલબ કે તે અનુક્રમે અધિક અધિક વધન રહેનાર હોનાથી દૃઢ છે ૨૮૦

मायावलेहि-गोमुत्ति-मिढसिग-घणवंसमूलसमा ॥
लोहो हलिद्द-खजण-कद्दम-किमिरागसामाणो ८७

અવલેહિ (વાસની છાલ), ગોમૂત્ર, મિંઢશૃંગ, (મેંઢાનું શીગડુ) અને ઘણા મજબૂત વાસના મૂળ સમાન માયા છે તેમજ લોભ હળદર, ખજન (કાજળ) કર્દમ (ગાડાનો મળ) અને કૃમિ રાગ (કિરમીજીયા રંગ) જેવો છે. ૨૮૭

परक-चउमासि-वच्छर-जावज्जीवाणुगामिणो भणिया
देव-नर-तिरिय-नारय-गइसाहणहेयवो नेया ॥८८॥

તેસ જવવનાદિક કષાય અનુક્રમે એક પક્ષ (પખવાડિયુ) ચાર માસ, એક વર્ષ, અને જીવિત પર્યંત ટકવાવાળા છે, અને દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નરક ગતિને આપવાવાળા છે ૨૮૮

चउसुविं गईसु सव्वे । नवर देवाण समहिओ लोहो॥
नेरइआणवि कोहो । माणो मणुयाण अहिअयरो ८९
माया तिरियाणहिया । मेहुण-आहार-मुच्छ-भय सन्ना
स भवे कमेणहिया । मणुस्स-तिरि-अमर-निरयाण ९०

જો કે સર્વ ગતિમા ચારે પ્રકારના કષાય તો હોય છેજ તો પણ દેવતાઓને લોભ વિશેષ હોય છે, નારકીઓને ક્રોધ અને મનુષ્યોને માન અધિકતર હોય છે, તથા તિર્યંચને માયા અધિક હોય છે તેમજ મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવ અને નારકીને ચાર સંજ્ઞા પૈકી મૈથુન, આહાર, પરિગ્રહ અને ભય સંજ્ઞા અનુક્રમે અધિક હોય છે ૨૮૯ ૨૯૦

मित्तपि कुणइ मत्तु । पच्छइ अहिय हियपि परिहरइ ॥
कज्जाकज्ज न मुणइ । कोवस्स पमगओ पुरिसो ९१

કોપને વશ થયેલો પુરૂષ મિત્રને શત્રુ લેખે છે, અહિત કરે છે હિતનો પણ ત્યાગ કરે છેઅને કાર્ય અકાર્યને જાણતો નથી ૨૯૧

वम्मत्थकामभोगा-ण हारण कारण दुहसयाण ॥
मा कुणसु कयभवोह । कोह जइ जिणमय मुणसि९२

એ તુ જિન મનને જાણતો હોય તો ધર્મ, અર્થ કામ (ભોગ) નો નાશ કરનાર સેકડો દુખને દેનાર અને સસારની પરપરા વધારનાર ક્રોધ કરીશ નહિ ! ૨૯૨

इह लोइ चिय कोवो । सरीरसंताव-कलह-वेराइ ॥
कुणइ पुणो परलोगे । नरगाइसु दारुण दुक्ख ॥९३॥

ક્રોધ આ લોકમા ખરેખર શરીર સતાપ, કલહ અને વૈરભાવ કરાવે છે, અને પરલોકમા નરકાદિક દારૂણ (અતિ આકરૂ) દુ ખ આપે છે ૨૯૩

खती सुहाण मूलं । मूल धम्मस्स उत्तमा खंती ॥
हरइ महाविज्जा इव । खंती दुरियाइ सयलाइ ॥ ९४ ॥

(ત્યારે ક્રોધના પ્રતિકાર રૂપ) ક્ષમા સુખનુ મૂળ છે જિનોક્ત ઉત્તમ ક્ષમા ધર્મનુ મૂળ છે, તેમજ તે મહા વિદ્યાની પેરે સકળ દુરિત પાપ-દોષ ને દૂર કરે છે ૨૯૪

कोवंमि खमाए वि य । चकारिय खुड्डओ अ आहरण॥
कोवेण दुह पत्तो । खमाइ नामिओ सुरेहिपि ॥९५॥

ક્રોધ કરવામા અને ક્ષમા ગુણ આદરવામા અચ્ચ કારિત ભટ્ટિકા (અચ્ચ કારી ભટ્ટા) તથા નાગદત્ત ક્ષુલ્લક (કુરગડુ) પ્રમુખના દૃષ્ટાંત છે તેઓ ક્રોધથી દુ ખ પામેલ છે, અને ક્ષમાથી દેવતાઓએ પણ તેમને પ્રણામ કરેલ છે ૨૯૫

" અચ્ચંકારી ભટ્ટાનુ ચરિત્ર. "

અચ્ચંકારી ભટ્ટા એ એક શ્રેષ્ઠિની પુત્રી હતી પોતાનું વચન ઉલ્લંઘન ન કરે એવા ગૃહસ્થ (પ્રધાન) સાથે પરણી, દિવસ અસ્ત થયા બાદ ગમે તેમ થાય તો પણ ઘર બહાર નહિ જવા પોતાના પતિને જણાવવાથી તે તે પ્રમાણેજ કરતો હતો છતાં એક દિવસે પ્રધાનને રાજાએ રોકી રાખવાથી તે વખતસર આવી શક્યો નહિ, તેથી બહુ કુપિત થઇ સ્વપતિનો ત્યાગ કરી પોતે ચાલી ગઇ, માર્ગમા ચોર પ્રમુખથી બહુ દુ ખ પામી, પછી પારસકુલ પ્રદેશમા વેચાઇ જ્યાં મનુષ્યના લોહીથી વસ્ત્ર રંગાતા ત્યા ક્વચિત્ કોઇ સ્વજન આની ચડનાથી તેણે તેણીને તે દુ ખમાથી કોઇ રીતે મુક્ત કરી આનાં કડવા અનુભવ પછી તેણીને બહુજ સમતા આવી ક્ષમાગુણ તેણીમા એટલો બધો વૃદ્ધિ પામ્યો કે ઇંદ્રે પણ તેણીની પ્રશસા કરી ઉત્તમ સમતા યોગે પોતાની જીંદગી સુધારી તે સુખી થઇ

" ક્ષુલ્લક સાધુ દ્રષ્ટાંત "

ક્ષુલ્લક સાધુ ક્વચિત્ ભિક્ષા નિમિત્તે ગયો હતો, ત્યા અનુપયોગથી એક મડુકી (દેડકી) તેના પગ નીચે કચરાઇ ગઇ તે વાત અન્ય સાધુએ પુન પુન જણાવ્યાથી કોપ પ્રજ્વલિત થઇ ક્ષુલ્લક તે સાધુને મારવા જતા વચમા રહેલા સ્તંભ સાથે ભટકાયો અને તેના મર્મ સ્થાને વાગવાથી મરણ પામી જ્યોતિષ્ક દેવ થયો પછી સર્પના કુળમા અવતર્યો, ત્યા જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી પોતાની ભૂલ સમજી, સુધારીને સમતા યુક્ત કાળ કરી નાગદત્ત નામે રાજપુત્ર થયો.

"કૂરગડૂ સાધુ દૃષ્ટાંત."

કૂરગડૂ સાધુ મહા વૈરાગ્યવંત છતા બહુ ક્ષુધા યોગે દિનમા બે ત્રણ વાર નિર્દોષ આહાર વાપરતા હતા, ઉપવાસ પ્રમુખ તપ કરી શકતા નહિ એકદા આહાર લાવી તપસ્વી સાધુને પોતે નિમત્રણ કર્યું, તે તેમણે નહિ સ્વીકારતા તે સાધુના પાત્રમા થૂક નાખ્યુ કૂરગડૂ મુનિ મનમા સમતા સહિત તે વાપરી ગયા ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમાને આદર કરતા નિર્મળ ધ્યાન યોગે તે કેવળ જ્ઞાન પામી સકળ કર્મ બ ધનથી મુક્ત થઇ મોક્ષે સધાવ્યા

जाइ-कुल-रूव-बल-सुअ—लाभ-तव-सिरिय-अट्टहा माणो
जाणिय परमत्थेहिं । मुक्को ससारभीरूहि ॥ ९६ ॥

પરમાર્થના જાણ, ભવ ભીરૂ જનો આઠ પ્રકારના મદ ત્યજે છે જાતિ, કુળ, બળ, શ્રુત, લાભ, તપ, અને લક્ષ્મી સબંધી અભિમાન—ગુમાન તેઓ કરતા નથી ૨૯૭

अन्नयरमओम्मत्तो । पावइ लहुअत्तण सुगुरूओवि ॥
विबुहाण सोयणिज्जो । बालाणवि होइ हसणिज्जो ॥९७॥

ઉક્ત મદ પૈકી કાઇ મદથી ઉન્મત્ત બનેલો જીન ગમે તેવો જબરો હોય તો પણ લઘુતાને પામે છે, પંડિતોને શોચના યોગ્ય અને બાળકોને પણ હસવા યોગ્ય બને છે ૨૯૮

जइ नाणाइ मओ वि हु । पडिसिद्धो अट्टमाणमहणेहिं
तो सेस मयट्ठाणा । परिहरियव्वा पयत्तेण ॥९८॥

જ્યારે આઠે મદના ક્ષય કરનાર જિનેશ્વરોએ જ્ઞાનાદિક ગુણોનો મદ કરવો પણ નિષેધ્યો છે, તો બાકીના (અનર્થ દાયક) મદ સ્થાનો તો અવશ્ય (આત્માર્થી-જનોએ) પ્રયત્ન વડે પરિહ રવાજ જોઇએ ૨૯૮

दप्पविसपरममत । नाण जो तेण गव्वमुव्वहइ ॥
सलिलाउ तस्स अग्गी । समुट्ठिओ मद पुन्नस्स ॥९९॥

જે જ્ઞાન અભિમાન રૂપ વિષને ટાળવા પરમ મંત્ર સમાન છે તેજ જ્ઞાનથી જે ગર્વ કરવામા આવે તો મ૦ પુન્યહીણાને જળમાથી અગ્નિ ઉઠ્યો સમજવો ૨૯૯

धम्मस्स दया मूल । मूल सती वयाण मयलाण ॥
विणओ गुणाण मूल । दप्पो मूल विणासस्स ॥३००॥

ધર્મનુ મૂળ દયા છે, સકળ વ્રતોનુ મૂળ ક્ષમા છે, અને સકળ ગુણોનુ મૂળ વિનય છે, તેમ (સકળ) વિનાશનુ મૂળ અભિમાન ગર્વ છે ૩૦૦

बहुदोससकुले गुणलवमि । को हुज्ज गव्विओ इहइ॥
सोऊण विगयदोस । गुणनिवह पुव्वपुरिसाण ॥१॥

પૂર્વ પુરૂષોના નિર્દોષ ગુણ સમુદાય (આશ્રી) સાભળીને બહુ દોષથી વ્યાપ્ત એવા લવ માત્ર ગુણમા કોણ (સહૃદય પુ૦૫) ગર્વ કરે ૩૦૧

सोहइ दोसाभावो । गुणव्व जइ होइ मच्छरत्तिन्नो ॥
विहवेसु तह गुणेसु अ । इमे इट्ठिओ अहंकारो ॥२॥

જો જીવમાથી મચ્છર દોષ દૂર થયો હોય તો તે દોષનો અભાવ ગુણની પેરે ગોભે છે શ્રીમત (લક્ષ્મીપાત્ર) અને ગુણવતને વિષે રહેલો અહકાર શિષ્ટ જનોના હૃદયને વધારે પીડા કરે છે મતલબ કે શ્રીમતે તેમજ ગુણવત જનોએ અહકાર નજ કરવો જોઇએ ૩૦૨

जाइ मएणिक्केणवि । पत्तो डुब्बत्तणं दिअवरोवि ॥
मव्वमएहि कह पुण । होहिति न सव्वगुणहीणा॥३॥

એક જાતિ મદ કરવા માત્રથી દ્વિજવર પણ ડુબ્બ પણુ પામ્યો તો સર્વ મદ કરવાથી પ્રાણીઓ સકળ ગુણ હીન કેમ ન થાય? અપિતુ થાયજ ૩૦૩

"બ્રહ્મદેવ દષ્ટાત"

સોમદત્ત નામના પુરોહિતનો પુત્ર બ્રહ્મદેવ સકળ વિદ્યાગ્રહ છતા જાતિ મદથી ઉન્મત્ત બની જવાથી તેના પિતાના મરણ બાદ રાજાએ અન્ય પુરોહિત થાપ્યો બ્રહ્મદેવની સહુકોઇ હાંસી કરવા લાગ્યા, તેથી કટાળીને તે અટવીમા ચાલ્યો ગયો, ત્યા અનેક ડુબોને જોતા તેમાના એકડુબે આવી તેને સ્પર્શ કર્યો તેથી તે કુપિત થઇ તેને શાપ દેવા લાગ્યો પરિણામ એ આવ્યુ કે ડુંબે તેને ઠાર માર્યો ત્યાથી મરીને તેજ ડુબનો દુર્ભગ પુત્ર થયો

અને બહુ પાપ કરી મરીને પાચમી નરકે ગયો ત્યાથી પણ નિક
ળી પ્રાય સર્વ હીન જાતિઓમા અવતરી મહા દુ ખી થયો

जे मुद्धजण परिवचयति । बहु-अलिय-कूड-कवडेहिं ।
अमरनरसिवसुहाण । अप्पा वि हु वचिओ तेहि ॥४॥

જે અસત્ય વચન રચના યુક્ત બહુ ફ્ડ કપટ કેળવીને
મુગ્ધ જનોને ઠગે છે તેઓ સુર નર અને મોક્ષ સુખથી પોતાના
આત્માને પણ વ ચે-ઠગે છે એમ ચોક્કસ સમજવુ આ ઉપ થી
સત્ય-સરળનીજ સિદ્ધિ થાય છે એ વાત પૂરવાર થાય છે ૩૦૪.

जइ वणिसुआइ दुरक । लद्ध इक्कसि कयाइ मायाए॥
तो ताण को विवाग । जाणइ जे माइणो निच्च ॥५॥

એક વાર માયા-કપટ કરવાથી જો વણિક પુત્રી દુ ખ
પામી તો જે સદાય માયા-પ્રપચ કર્યા કરે છે તેમને કેવુ ફળ
થશે ? તે કોણ જાણે છે ? ૩૦૫,

"વણિક પુત્રી વસુમતિ દૃષ્ટાન્ત"

એક શ્રેષ્ઠીની વસુમતિ નામની પુત્રીએ પોતાની માતાના
મરણ થયા બાદ ઓરમાન માતાની ઉપર ખોટુ આળ ચઢાવવા
એકદા યુક્તિ કરી, જેથી ના હક તેણીનો (શ્રેષ્ઠીએ) ત્યાગ કર્યો.
તેથી બાર પ્રહર સુધી તે બાપડી રૂદન કરતી રહી એવો દયા જ-
નક દેખાવ જોયાથી તેણીનુ હૃદય પીગળ્યુ, અને કલક ઉતારવા
માટે પોતાના પિતાને યુક્તિભર સમજાવવા લાગી, આથી પિતાએ

પુન તેણીનો સ્વીકાર કર્યો આવી રીતે બાંધેલા કર્મ વડે તેણી ભવાન્તરમા બાર વર્ષ પર્યંત પતિ વિરહના દુખને પામી છેવટ જ્ઞાનીના મુખથી તે હકીકત જાણી વૈરાગ્યથી દીક્ષા લઇ તે સુખી થઇ

को लोभेण न निहओ। कस्स न रमणीहि भोलियं हियय
को मच्चुणा न गसिओ । को गिद्धो नेव विसएसु॥६॥

લોભથી કોણ હણાયુ નથી ? સ્ત્રીઓએ કોનુ હૃદય ભો ળવ્યુ નથી ? મૃત્યુએ કોનો અત કર્યો નથી ? અને વિષય સુખમા કોણ ગૃદ્ધ બન્યુ નથી ? ૩૦૬

पियविरहाओ न दुसह । दारिद्दाउ पर दुहं नत्थि ॥
लोभ समो न कसाओ । मरण समा आवइ नत्थि॥७॥

પ્રિય વિરહ જેવુ કંઇ દુસહ નથી, દારિદ્ર જેવુ કોઇ દુખ નથી, લોભ સમાન કોઇ કષાય નથી અને મરણ સમાન કોઇ આપદા નથી ૩૦૭

थोवा माणकसाई । कोहकसाई तओ विसेसहिआ॥
मायाकसाइ विसेसहिया । लोभंमि तओ विसेसहिया

માન કષાયવત થોડા છે, (મતલબ કે માન કષાય સબધી ઉપયોગ થોડો વખત રહે છે) તે કરતા ક્રોધ કષાયવન્ત વિશેષ અધિક છે, તે કરતા માયા કષાયવન્ત વિશેષાધિક છે અને તે સર્વથી પણ લોભ કષાયવત વિશેષાધિક સમજવા ૩૦૮

इअ लोभस्सुवओगो । सुत्ते वि हु दीहकालिओ भणिओ॥
पच्छाय ज खविज्जइ । एसु च्चिय तेण गरुअयरो ॥९॥

કારણ કે એ લોભનો ઉપયોગ સૂત્રમા દીર્ઘ કાળનો કહ્યો છે, તેમ તેનો ક્ષય પણ સર્વ કષાયના ક્ષય પછી થાય છે, તેથી ફરીને એ લોભ ખરેખર બીજાથી વધારે બળવાન છે ૩૦૯

कोहाइणो य सव्वे । लोभाउ च्चिय जओ पयट्टति ॥
एसु च्चिय तो पढम । निग्गहिअव्वो पयत्तेण ॥१०॥

વળી ક્રોધાદિક સર્વ કષાય લોભ થકીજ પ્રવર્તે છે, તેથી ફરીને એ લોભનોજ પ્રથમ પ્રયત્નથી નિગ્રહ કરવો ઘટે છે ૩૧૦

न य विहवेणुवसमिओ । लोभो सुरमणुअचक्कवट्टीहि
संतोसु च्चिय तम्हा । लोभविसुच्छायणे मतो ॥११॥

સુરપતિઓ કે ચક્રવર્તીઓ વૈભવ વડે લોભને શાન્ત કરી શકતા નથી, માટે લોભ રૂપી વિષનો ઉચ્છેદ કરવાને ફક્ત સંતોષ રૂપી મંત્રજ સમર્થ છે ૩૧૧

जह जह वड्ढइ विहवो । तह तह लोभोवि वड्ढए अहिय
देवाइथ्थाहरण । कविले वा खुड्डओ वा वि ॥ १२ ॥

જેમ જેમ વિભવ વધતો જાય છે, તેમ તેમ લોભ પણ અધિક વધતો જાય છે, તેમા દેવતાઓ દૃષ્ટાંત રૂપ છે મતલબ કે

સર્વ જીવો કરતા દેવોને અધિક લોભ કહ્યો છે, મનુષ્યોમા પણ કપિલ અને ક્ષુલ્લકના દૃષ્ટાંત જાણવા ૩૧૭

" કપિલ દૃષ્ટાંત "

કપિલ એ એક પુરોહિતનો પુત્ર હતો, જે પોતાના પિતાના મરણ થયા બાદ માતાની પ્રેરણાથી પિતાના મિત્ર બ્રાહ્મણના ઘરે વિદ્યાભ્યાસ કરવા ગયો હતો, ત્યા દૈવયોગે દુર્વ્યસનમા લુબ્ધ થયો હતો દ્રવ્યની જરૂર જણાતા નૃપતિ પાસે દક્ષિણા માગવા ગયો ત્યા ખરી હકીકત કહેવાથી રાજાએ પ્રસન્ન થઈ ગમે તેટલુ ધન ભડારમાથી લેવા આજ્ઞા કરી, ત્યારે પોતે કેટલુ ધન માગવુ તેનો એકાંતમા વિચાર કરવા બેઠો, પરતુ લોભ વડે તે દ્રવ્યનુ કઇ માન–માપ રહ્યુ નહિ બે માસા સુવર્ણથી માડી ક્રોડ સોનૈયાથી પણ તેની તૃષ્ણા શાન્ત થઇ નહિ તેનુ કારણ શોધતા પોતાની ભૂલ પોતાને સમજાણી અને સર્વ લોભ તજી મ તોષ વૃત્તિ ધારી સાધુ–નિગ્રથ થયો અને કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત કર્યું

" આષાઢભૂતિ સ ક્ષિપ્ત ચરિત્ર "

ધર્મરૂચિ અણગારનો એક શિષ્ય આષાઢભૂતિ નામે હતો, તે ભિક્ષાર્થ ગયેલો તેને એક અતિ સુદર મોદક મળ્યો તેવા મોદકના લોભથી ભિન્ન ભિન્ન રૂપ ધારી તેના ઘરે જઇ પોતે મોદક મેળવ્યા આવા લોભથી ગૃહસ્થનો વધારે પરિચય થતા વિકારગ્રસ્ત બની તે ચારિત્ર હીન થયો, સ્ત્રીમા લુબ્ધ બની નટવત્ ચેષ્ટા કરવા લાગ્યો એકદા નિમિત્ત પામી વિરક્ત થઇ પૂર્વકૃત કર્મને મારે

પશ્ચાત્તાપ કરી પુન પ્રવજિત થઈ ભગત ભૂપતિનુ નાટક ભજવતા ને કેવળજ્ઞાન પામ્યો

मामन्नमणुचरतस्स । कमाया जस्म उक्कडा हुति ॥
मन्नामि उच्छुपुप्फ व । निप्फल तस्स सामन्न ॥१३॥

ચારિત્રને સેવન કરનાર જે સાધુના કષાય ઉત્કટ (પ્રબળ) વર્તતા હોય તેનુ ચારિત્ર શેલડીના ફલ જેવુ નિષ્ફળ છે એમ સમજવુ ૩૧૩

ज अज्जिय चरित्त । देसूणाए वि पुव्वकोडीए ॥
त पि कसाइय मित्तो । हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥ १४ ॥

કઇક ન્યૂન ક્રોડ પૂર્વ પર્યંત ચારિત્ર પાળી જે લાભ ઉપાર્જ્યા હોય તે પણ એક મુહૂર્ત (બે ઘડી) માત્ર કષાયિત પરિણામથી સાધુ હારી જાય છે ૩૧૪

जइ उवसतकसाओ । लहइ अणत पुणो वि पडिवाय
न हु भे वीससियव्वं । थोवेवि कसाय सेसमि ॥१५॥

જ્યારે એકાદશ ગુણસ્થાનવર્તી ઉપશાન્ત કષાયવ ત સાધુ પણ પુન અન ત ભવ ભ્રમણ રૂપ પ્રતિપાતને પામે છે, ત્યારે જેને સમસ્ત કષાય ઉપશાન્ત થયા નથી એવા તમારે તો થોડા પણ કષાય ઉદયમા જણાતા હોય, ત્યા સુધી તેનો વિશ્વાસજ ગ ખવો યોગ્ય નથી કેમકે તે કષાયનો નિગ્રહ નહિ કરવાથી તેને વધતા વાર લાગતી નથી ૩૧૫

पढमाणुदए जीवो । न लहइ भवसिद्धिओ वि संमत्तं ॥
बीआण देसविरइ । तइआणुदयंमि चारित्तं ॥ १६ ॥

પ્રથમના (અનંતાનુબંધી) કષાયનો ઉદય છતે ભવસિદ્ધિક (મોક્ષ ગામી થનાર) જીવ પણ સમ્યક્ત્વ પામતો નથી બીજા (અપ્રત્યાખ્યાની) કષાયનો ઉદય છતે દેશવિરતિ ચારિત્ર પામતો નથી અને ત્રીજા (પ્રત્યાખ્યાની) કષાયનો ઉદય છતે સર્વ વિરતિ ચારિત્ર પામી શકતો નથી ૩૧૬

सव्वेवि अ अइयारा । संजलणाण तु उदयओ हुंति ॥
मूलछिज्जं पुण होइ । बारसण्ह कसायाण ॥ १७ ॥

ચારિત્રમા સર્વે કોઇ અતિચાર સંજ્વલન કષાયના ઉદય થકીજ હોય છે અને બાકીના બાર (અનંતાનુબંધિ, અપ્રત્યા૦ પ્રત્યા૦) કષાયોના ઉદયે તો મૂળ છેદ (સર્વથા ચારિત્ર ઉચ્છેદક) દોષ લાગે છે ૩૧૭

जं पिच्छसि जियलोए । चउगइ-संसार-संभव दुक्ख ॥
तं जाण कसायफल । सुक्ख पुण तज्जयस्स फलं ॥१८॥

જીવ લોકમા (જગત્માં) ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરવાથી ઉત્પન્ન થતું જે જે દુઃખ તું દેખે છે તે તે ક્રોધાદિક કષાયનુંજ ફળ સમજ! તેમજ સમસ્ત જીવોમા તું જે જે સુખ દેખે છે તે તે કષાય નિગ્રહનું ફળ સમજ! ૩૧૮.

त वत्थु मुत्तव्व । ज पइ उप्पज्जए कसायग्गी ॥
त वत्थु घित्तव्व । ज्ज्योवसमो कसायाण ॥ १९ ॥

એમ સમજી જે વસ્તુ પ્રત્યે (જેને આશ્રી) કષાય અગ્નિ ઉપજે તે વસ્તુ તજી દેવી અને જ્યા અથવા જેથી કષાય શાન્ત ઉપશાન્ત થાય ત્યા અથવા તે વસ્તુનો જરૂર આશ્રય લેવો ૩૧૯.

एसो सो परमत्थो । एय तत्त तिलोयसारमिण ॥
सयलदुहकारणाण । विणिग्गहो ज कसायाण ॥२०॥

તેજ આ પરમાર્થ છે, આજ તત્ત્વ છે, તેમજ ત્રણલોકમાં સાર આજ છે, કે સકળ દુ ખના કારણ રૂપ કષાયોનો વિશેષે કરીને નિગ્રહ કરવો ૩૨૦

माया लोभो रागो । कोहो माणो अ वन्निओ दोसो ॥
निज्जिणसु इमे दुन्निवि । जइ इच्छसि त पय परम २१

માયા અને લોભ રાગ રૂપ છે તથા ક્રોધ અને માન દ્વેષ રૂપ છે, એમ શાસ્ત્રકારે કહેલુ છે, તેથી જો તુ પરમ પદને ઇચ્છતો હોય, તો તે રાગ અને દ્વેષ ઉભયને સમસ્ત પ્રકારે જીતી લે । ૩૨૧

ससुरासुरपि भुवण । निज्जिऊण वसीकय जेहि ॥
ते राग दोस-मल्ले । जयति जे ते जए सुहडा ॥२२॥

જેમણે (જે રાગ અને દ્વેષે) સુરાસુર સહિત આખા ભુવનને જીતી વશ કરી લીધુ છે, તે રાગ દ્વેષ રૂપ મલ્લોને જે જીતે છે, તેજ જગતમા ખરા સુભટ છે ૩૨૨

**रागो अ तत्थ तिविहो । दिट्ठिसिणेहाणुराय-विसएसु ॥
कुपवयणेसु पढमो । बीओ सुअ-बंधु-माईसु ॥ २२ ॥**

તેમા રાગ ત્રણ પ્રકારનો છે, ૧ દૃષ્ટિરાગ, ૨ સ્નેહરાગ, અને ૩ કામ રાગ પ્રથમ (દૃષ્ટિરાગ) શાક્યાદિ કુપ્રવચન (કુશાસ્ત્ર) વિષે, બીજો (સ્નેહ રાગ) પુત્ર બંધુઓ પ્રમુખમા સમજવો ૩૨૩

**विसयपडिबंधरूवो । तइओ दोसेण सह ओदाहरणा ।
लच्छीहर-सुंदर-अरिह-दत्त-नंदाइणो कमसो ॥ २४ ॥**

ત્રીજો (કામરાગ) વિષય પ્રતિબંધ (ગૃદ્ધતા) રૂપ જાણવો આની રીતના ત્રણ પ્રકારના રાગ તથા દ્વેષ ઉપર **લક્ષ્મીધર,** સુંદર, અર્હદ્દત્ત અને નંદાદિક અનુક્રમે ઉદાહરણ રૂપ સમજવા ૩૨૪

"લક્ષ્મીધરાદિક સંક્ષિપ્ત ઉદાહરણ"

કોઇ એક શ્રેષ્ટીને લક્ષ્મીધર પ્રમુખ ચાર પુત્રો હતા શ્રેષ્ટીનુ કુટુંબ ધર્મ વાસિત હતુ કિંતુ ઉક્ત ચારે પુત્રો મોહના અંગજ દૃષ્ટિરાગ, સ્નેહરાગ, કામરાગ તેમજ દ્વેષને વશ થઇ જવાથી

એવા તેમને ધર્મવિમુખ થયેલા જોઇ મનમાં દુખિત થઇ વૈરાગ્યથી કોઇ સુનાવુ પાસે ચારિત્ર લઇ સદ્ગતિ પામ્યા, અને તે ચારે પુત્રો ઉક્ત દોષોથી મરણાન્ત કષ્ટ પામી મરીને દુર્ગતિમાં ગયા, ત્યાંથી અનંત સંસાર ભ્રમણ કરીને તેમજ અનંત દુખના ભાગી થશે

सत्तू विस पिसाओ । वेयालो हुयवहोवि पज्जलिओ ॥
त न कुणइ ज कुविआ । कुणंति रागाइणो देहे ॥२५॥

શત્રુ, વિષ, પિશાચ, વેતાળ તેમજ પ્રજ્વલિત થયેલો અગ્નિ પણ તેવો અનર્થ કરીને ન કરી શકે કે જેવો અનર્થ કુપિત થયેલા રાગાદિ દોષો કરે છે ૨૫

जो रागाईण वसे । वसमि सो सयलदुक्खलक्खाण ॥
जस्स वसे रागाई । तस्स वसे सयलसुक्खाइ ॥ २६ ॥

જે રાગાદિક દોષોને પરવશ છે તે સકળ દુખોને પરવશ છે, અને તેજ રાગાદિક જેમને વશ છે તેમને સમસ્ત સુખ વશ છે, એમ સમજવુ ૨૬

पुव्वुत्तगुणा सव्वे । दसणचारित्तसुद्धिमाईया ॥
हुंति गुरुसेवणच्चिय । गुरुकुलवास अओ वुच्छ २७

પુર્વોક્ત દર્શન શુદ્ધિ, તથા ચારિત્ર શુદ્ધિ પ્રમુખ સમસ્ત ગુણો ગુરૂ મહારાજની સેવાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે માટે હવે ગુરૂ કુલ-

गुरुकुलवास द्वार

को य गुरू को सीसो । के य गुणा गुरुकुले वसंतस्स ॥
तप्पडिवक्खे दोसा । भणामि लेसेण तथ्थ गुरू ॥२८॥

(તેમાં) ગુરૂ કેવા ગુણવંત હોય ? શિષ્ય કેવા ગુણપાત્ર જોઇયે ? ગુરૂકુળમાં વસતાં કયા કયા ગુણ સંભવે ? તેમજ ગુરૂકુળવાસમાં નહિ વસતા આપમતિએ એકલા ફરવાથી કયા કયા દોષ સંભવે ? તે લેશમાત્ર કહું છું તેમાં પણ ગુરૂ મહારાજ કેવા ગુણવંત હોય તેનો ખુલાસો આ પ્રમાણે છે ૩૨૮

विहिपडिवन्नचरित्तो । गीयथ्थो वच्छलो सुसीलो य॥
सेवि य गुरुकुलवासो । अणुअत्तिपरो गुरू भणिओ

યથાવિધ ચારિત્ર પ્રતિપન્ન, ગીતાર્થ, વાત્સલ્યવંત, સુશીળ, ગુરૂકુળવાસ સેવી, અને શિષ્યાદિકના આશયને સમજી હિત ચાહનારા ગુરૂ મહારાજ હોય ૩૨૯

देस-कुल-जाइ-रूवी । मघयण-धिई-जुओ अणासंसी ॥
अविकत्थणो अमाई । थिर परिवाडी गहिअवक्को ३०
जियपरिसो जियनिद्दो । मज्झथ्थो देसकालभावन्नू ॥
आसन्नलद्धपइभो । नाणाविहदेसभासन्नू ॥ ३१ ॥
पंचविहे आयारे । जुत्तो सुत्तथ्थ-तदुभयविहन्नू ॥
आहरण-हेउ-उवणय—नय-निउणो गाहणा कुसलो ॥३२॥

ससमयपरसमयविऊ । गभीरो दित्तिम सिवो सोमो ॥
गुणसयकलिओ एसो । पवयणउवएसओ अ गुरु ३३

વળી આર્ય દેશમા ઉત્પન્ન થયેન ઉત્તમ કુળ તથા જાતિમા જન્મેલ, પ્રતિરૂપ (દેદીપ્યમાન દેહનત) દૃઢ સઘયણ (શરીર બાધો) અને સ્થિરતા યુક્ત, સ્પૃહા રહિત, આત્મશ્લાઘા રહિત, નિર્માયી, સ્મૃતિ શીલ, આદેય વચન (જેનુ વચન સર્વ કોઇ માન્ય કરે) સહન શીલ, અલ્પ નિદ્રાવત, મધ્ય-સ્થ, દેશજ્ઞ, કાળજ્ઞ, ભાવજ્ઞ, આસન્ન પ્રતિભાશાળી (શીઘ્ર નિરૂપણ શક્તિનત) તેમજ અનેક દેશોની ભાષાનાજાણુ, પચ વિધ આચાર યુક્ત, સૂત્ર અર્થ તદુભયના જાણ, દૃષ્ટાત, હેતુ, ઉપનય જોડવામા તથા નૈગમાદિક નયોમા નિપુણ, સ્વ સમય તેમજ પર સમયના જાણુ, ગભીર, પ્રતાપી, ઉપદ્રવ શામક, શીતળ પ્રકૃતિ અને પ્રવચન (શાસ્ત્ર) ઉપદેશક એની રીતે સેકડો ગમે ગુણોથી ગુરૂ મહારાજ સયુક્ત હોય ૩૩૦–૩૩૧–૩૩૨–૩૩૩

अट्ठविहा गणिसपय । आयाराई चउव्विहिक्किा ॥
चउहा विणयपवित्ती । छत्तीस गुणा इमे गुरुणो ॥३४॥

પ્રત્યેક ચાર ચાર પ્રકારની એવી આચારાદિક આઠ પ્રકારની આચાર્ય સપદા તથા ચાર પ્રકારની વિનય પ્રવૃત્તિ એવી રીતે ગુરૂ મહારાજના ૩૬ ગુણો છે ૧ આચાર સપત્, ૨ શરી-

सपत, ३ श्रुत सपत, ४ वचन सपत, ५ वाचना सपत, ६ मति सपत, ७ प्रयोग मति सपत, अने सग्रह परिज्ञा सपत एम आठ सपदा छे ते प्रत्येकना चार चार भेद आवी रीते छे ३३४

(१) नित्य चारित्रमा उजमाळता, मद रहितता, अनियत विहार स्वरूपता, अने निर्विकारता

(२) लक्षण प्रमाणोपेतता, सपूर्ण अहीन सर्वांगता, परिपूर्ण इद्रियता, अने स्थिर सहननता

(३) बहुश्रुतता, परिचितसूत्रता, घोषविशुद्धिकरणता, अने उदात्तादि स्वर विशुद्धि विधायिता

(४) आदेय वचनता, मधुर वचनता, रागादि अनिश्रित वचनता, अने परिस्फुट असंदिग्ध वचनता

(५) शिष्योने यथायोग्य सूत्र उद्देशन, समुद्देशन, पूर्व आलापक परिणमन पूर्वक अपर आलापक प्रदान, पूर्वापर सगतिथी विचारता के प्ररूपता सूत्र अभिधेयनु सम्यग् निर्वहन करवु

(६) अवग्रह (अर्थावग्रह), ईहा, (विचारणा) अपाय (निश्चय) अने धारणा

(७) वादादिक अवसरे अमुक वादीने हु जीतवा समर्थ छु के नहि एवी पर्यालोचना, आ वादी साख्य, सौगत के कोण छे? अथवा ते प्रतिभावत छे के रहित छे? एम विचारवु, आ

ક્ષેત્ર સાધુ ભાવિત છે કે અભાવિત છે, ઇત્યાદિક ચિંતનનુ, આ આહારાદિ વસ્તુ મને હિતકર છે કે નહિ, ઇત્યાદિ વિચારવુ

(૮) બાળ, ગ્લાન, બહુશ્રુતાદિના નિર્વાહ યોગ્ય ક્ષેત્ર ગ્રહણ, વર્ષા ઋતુમા જંતુઘાતાદિ નિવારણાર્થે પીઠ ફલકાદિ ગ્રહણ, યથા સમયેજ સ્વાધ્યાય, પ્રતિલેખન, ભિક્ષાચર્યા તથા ઉપધિ યાચના-ગ્રહણ, વડિલ સાધુ પ્રત્યે યથાયોગ્ય વિનય બહુમાન પ્રમુખ કરવુ **એવી રીતે પ્રત્યેકે ચાર ચાર પ્રકારે આચાર્ય સંપદાના આઠ ચોક બત્રીસ ભેદ કહ્યા.**

હવે ચાર પ્રકારની વિનય પ્રતિપત્તિ જણાવે છે

૧ તપ સંયમ પ્રમુખ કરવા, કરાવવા અને અનુમોદવા રૂપ આચાર વિનય ૨ સૂત્રવાચના વ્યાખ્યાનાદિ રૂપ શ્રુત વિનય, ૩ મિથ્યા દ્રષ્ટિ જનોને સમ્યક્ત્વ ધર્માદિ પમાડવા રૂપ વિક્ષેપણા વિનય [illegible] કષાયથી દોષિત [illegible] ને દોષથી નિવર્ત [illegible] ય નિ ઘાતનાને [illegible]

દો [illegible]

ગુણ [illegible]

जीहाए वि लिहतो । न भद्दओ जथ्थ सारणा नथ्थि ॥
दडेणवि ताडतो । स भद्दओ सारणा जथ्थ ॥ ३६ ॥

જે ગુરૂ સ્વશિષ્ય વર્ગને જીભથી ચાટતો છતો સારણાદિક કરતો નથી તે ગુરૂ કલ્યાણકારી (રૂડો) નથી, અને જે સારણાદિક કરે છે તે દંડવડે શિષ્યને શિક્ષા કરતો હોય તો પણ તે રૂડો છે ૩૩૬

जह सीसाइ निकितइ । कोइ सरणागयाण जतूण ॥
तह गच्छमसारतो । गुरू वि सुत्ते जओ भणिय ॥३७॥

જેમ કોઇ મહા પાપી શરણાગત જીવોના મસ્તક કાપી નાખે તેમ ભવ ભયથી શરણે આવેલા સાધુઓને જે સારણાદિક કરતો નથી તે પણ સૂત્રમા તેવોજ કહ્યો છે જેવી રીતે કહ્યુ છે કે—૩૩૭

जणणीए अनिसिद्धो । निहओ तिलहारओ पसंगेण ॥
जणणी वि थणच्छेय । पत्ता अनिवारयतीओ ॥३८॥

માતાએ નહિ નિષેધેલો તિલ ચોરનાર પુત્ર વિનાશ પામ્યો, તેમજ તેનાજ કાર્યથી પુત્રને નહિ નિવારનારી માતાના પણ સ્તન કપાયા ૩૩૮

" વિધવાપુત્ર ઉદાહરણ "

એક વિધવા માતાનો પુત્ર બાલ્યવયમા સ્નાન કરી ભીને શરીરે વસ્ત્ર રહિત ઘર બહાર જતા માર્ગમાં કોઈ વણિગની દુકાન

પાસે તલના ઢગલામાં અકળાઈ પડયો, તેથી ઘણા તલ તેના શરીરે ચોટી ગયા, તે લઇને ઘરે આવી પોતાની માતાને તે વાત જણાવતાં તેણીએ એ વાતમાં ટેકો આપ્યો, પણ નિષેધ કર્યો નહિ, તેથી તે નિરંતર ચોરી કરતાં શીખ્યો છેવટે તેમાં પકડાઇ જવાથી તેને મોતની શિક્ષા થઇ, તે પહેલાં પોતાની માતાને મળવા ઇચ્છા જણાવવાથી ભૂપના હુકમથી તેને તેની માતા પાસે લઇ જવામાં આવ્યો માતાની પાસે પોતે છરી માગી કે તરત તે તેણીએ આપી, એટલે તેજ છરીથી તેણીના બન્ને સ્તન તેણે કાપી નાખ્યા લોકોએ તેનું કારણ પુછતાં તેણે જણાવ્યું કે આ માતા મારી વેરણ થઇ છે, કેમકે એ તેણીએ મને ચોરી કરતાં નિવાર્યો હોત તો મારી આવી દશા થાત નહિ અવળી શિખામણથીજ મારા બેહાલ થયા છે

इय अनिवारयदोसा । सीसा ससारसागरमुविंति ॥
विणयत्तपसगा पुण । कुणति ससारवुच्छेय ॥ ३९॥

એવીરીતે જો શિષ્યોના દોષો નિવારવામાં આવે નહિ તો તે બાપડા સંસાર સાગરમાં ડૂબે છે, અને તેમના દોષોનું નિવારણ કરવાથી તેઓ સંસારનો અંત કરે છે, એટલે ભવ ભ્રમણ નિવારીને અક્ષય સુખ પામે છે ૩૯

जहि नथ्थि मारणा वा—रणा य पडिचोयणा व गच्छमि ॥
सो अ अगच्छो गच्छो । सजमकामीहि मुत्तव्वो॥४०॥

માટે જે ગચ્છમાં સન્માર્ગનું સ્મરણ કરવા રૂપ સારણા,

અસદ્ માર્ગથી નિવારવા રૂપ વારણા, મિષ્ટ વચનથી સંયમ માર્ગમા પ્રેરણા રૂપ ચોયણા અને છેવટે તેમ છતા ન માને તો કટુક વચનથી પણ હિત માર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરવા પુન પુન કહેવા રૂપ પડિ ચોયણા કરવામા આવે નહિ તે ગચ્છને અગચ્છ રૂપ નિ સાર સમજી સંયમના અર્થી સાધુઓએ તજી દેવો અને બીજા માન સુવિહિત ગચ્છમા જઇ વગી નિર્મળ રીતિ સંયમનુ પરિપાલન કરવુ ૩૪૦

अणभिओगेण तम्हा । अभिओगेण च विणीय इयरे य॥
जच्चियर तुरगा इव । वारेअब्वा अकज्जेसु ॥ ४१ ॥

ગુરુ મહારાજાએ અતિવત અશ્વની જેમ વિનીત શિષ્યોને કોમળ વચનથી અને દુષ્ટ અશ્વની જેમ અવિનીત શિષ્યોને કટુક વચન વડે પણ અસદ્ માર્ગથી નિવારવા યોગ્ય છે ૩૪૧

गच्छतु उवेहंतो । कुव्वइ दीह भव विहीए उ ॥
पालतो पुण सिज्झइ । तइय भवे भगवई सिद्ध॥४२॥

ગચ્છની ઉપેક્ષા કરતો ગુરૂ દીર્ઘ કાળ સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે અને વિધિવત્ સારણાદિકથી ગચ્છનુ પાલન કરતા તે ત્રીજે ભવે સિદ્ધિ પદને પામે છે એમ ભગવતી સૂત્રમા કહ્યુ છે ૩૪૨.

" હવે શિષ્યનુ સ્વરૂપ કહે છે "

गुरुचित्तविऊ दक्खा । उवसता असुइणो कुलवहुव्व ॥
विणयरया य कुलाणी । हुतिसुसीसा गुरुजणस्स ४३

સુશિષ્યો ગુરૂ મહારાજના આશયના જાણ, ચકોર, ઉપ-
શાન્ત અને કુળવધુની પેરે કોઇ રીતે ગુરૂ મહારાજને નહિ છોડ
નારા, વિનય કરવામા રક્ત તથા કુલીન (જાતવંત) હોય ૩૪૩

आगारिंगिय-कुसल । जइ मेयं वायस वए पुज्जा ।
तहवि अ सि नवि कूडे । विरहमि अ कारण पुच्छे ४४

આકાર તથા ઇંગિત જાણવામા કુશળ, કદાચ (પરીક્ષા
નિમિત્તે) ગુરૂ મહારાજ કાળા કાગડા ને શ્વેત (ધોળો) કહે તો
પણ તે વચનને ખોટુ ન પાડે, પણ એકાંત સ્થળે અવસર પામીને
તેનુ રહસ્ય પૂછે, એવા સુવિનીત શિષ્યો હોય ૩૪૪

निवपुच्छिएण गुरुणा । भणिओ गंगा कओमुही वहइ॥
संपइ एवं सीसो । जह तह सव्वत्थ कायव्व॥ ४५ ॥

રાજાવડે પૂછાયેલા ગુરૂએ જ્યારે શિષ્યને કહ્યુ કે ' ગંગા
કઇ દિશાએ વહે છે ? ' ત્યારે તે શિષ્યે જેમ વિનયપૂર્વક ગુરૂ-
મહારાજના કહેણ પ્રમાણે તે બાબતનો નિશ્ચય કરીને જણાવ્યુ
તેમ સુશિષ્યોએ સર્વત્ર વર્તવુ ૩૪૫

એક વખત રાજા અને ગુરૂ વચ્ચે એવો સવાદ થયો કે
વિનય ગુણ રાજપુત્રમા અધિક છે કે સાધુઓમા અધિક છે ?
ગુરૂ મહારાજે કહ્યુ કે તમે તમારા પાટવી કુવરને ' ગંગા કઈ
મુખી વહે છે ? ' તેની તપાસ કરી જણાવવા ફરમાવો અને હુ
એક તરત દીક્ષિત થયેલા શિષ્યને એવીજ રીતે ફરમાવુ. ઉભયની

પરીક્ષા કરવા એમ નક્કી કરીને રાજપુત્રને અને નવદીક્ષિત શિષ્યને પૃથક્ પૃથક્ એવી ફરમાશ કરી, તેનો તેઓ કેવો અમલ કરે છે તે તપાસવા કોઇ વિશ્વાસુ માણસની યોજના કરી, તો માલૂમ પડયું કે રાજપુત્રે તો રાજાના હુકમને હસી કાઢયો હતો, અને સાધુએ તેની પૂરેપૂરી તપાસ કરી ઉભયને સંતોષ પમાડયો હતો મતલબ કે રાજપુત્ર કરતા અધિક અને સાચો વિનય સાધુમાંજ નક્કી થયો એવી રીતે વિનય પ્રયુંજવા સદા સાવધાન રહેવું એ દરેક સુશિષ્યોની ખાસ ફરજ છે યત "વિનયવૃત્તિમાંજ શિષ્યની ખરી શોભા છે"

नियगुणगोरवमत्तो । थद्धो विणय न कुव्वइ गुरूण॥
तुच्छो अवन्नवाई । गुरुपडिणीओ न सो सीसो ॥२६॥

હું ગુણવાન છું એવી રીતે નિજગુણ ગૌરવવડે મત્ત હોવાથી સ્તબ્ધ–અભિમાની છતો ગુરૂ મહારાજનો વિનય ન કરે તથા જે તુચ્છમતિ અવર્ણવાદી અને ગુરૂ પ્રત્યનીક હોય તે શિષ્ય નહિ પણ શલ્ય રૂપ જાણવો ૩૮૬

निच्छइ य मारणाई । सारिज्जतो अ कुप्पइ स पावो ॥
उवएसंपि न अरिहइ । दूरे सीसत्तण तस्स ॥ २७ ॥

સારણા, વારણાદિક જેને પ્રિય નથી અને ગુરૂ મહારાજ સારણાદિક કરે તો જે તેમના ઉપર કોપે છે તે પાપી ઉપદેશને પણ યોગ્ય નથી તો પછી શિષ્યપણાનું તો કહેવુંજ શું ? મતલબ કે તે કેવળ કંટક તુલ્ય સમજવો ૩૪૭

छंदेण गओ छंदे-ण आगओ चिट्ठिउ य छंदेण ॥
छंदेण वट्टमाणो । सीसो छंदेण मुत्तव्वो ॥ ४८ ॥

જે શિષ્ય આપ છંદે જાય, આપછંદે આવે અને આપ છંદે રહે એવા આપછંદે વર્તનાર કુશિષ્યને ગુરૂ મહારાજાએ સ્વાભિપ્રાયથીજ તજી દેવો એટલે તેને ગચ્છ બહાર કરવો. નહિ તો તે આપછંદી સાધુ બીજા સાધુઓને પણ બગાડે ૪૮

नाणस्स होइ भागी । थिरय रओ दसणे चरित्ते य ॥
धन्ना आवकहाए । गुरुकुलवास न मुचति ॥ ४९ ॥

જે ભાગ્યવંત શિષ્યો યાવત્ જીવિત ગુરૂકુળવાસને તજતાજ નથી તેમને અભિનવ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમજ સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્રમાં વધારે દૃઢ થાય છે

पढम चिय गुरुवयण । मुम्मुरजलणव्व दहइ भन्नत ॥
परिणामे पुण त चिय । मुणालदल सीयल होइ ॥५०॥

પ્રથમ તો શિષ્યના હિત માટે પ્રયોજાએલું ગુરૂ વચન મુર્મુર—અગ્નિ સમાન તીખું લાગે છે, પરંતુ પરિણામે તો તેજ વચન મૃણાલદળ (કમળદંડ) ની જેવું શિતળ લાગે છે ૫૦

तह सेवति सपुन्ना । गुरु कुलवासं जहा गुरूणपि ॥
निथारकारण चिय । पथगसाहुव्व जायति ॥ ५१ ॥

પુણ્યવંત શિષ્યો ગુરૂકુળવાસને એવી રીતે સેવે છે કે

તેઓ પંથક મુનિની પેરે ગુરૂ મહારાજને પણ કલ્યાણકારીજ થાય છે પરમ વિનીત પંથક મુનિનુ પવિત્ર ચરિત્ર ઉપદેશમાળાદિકમા સુપ્રસિદ્ધજ છે. ૩૫૧

सिरिगोअमाइणो गणहराविं । नीसेस-अइसय-समग्गा
तब्भवसिद्धीआ वि हु । गुरुकुलवास चिय पवन्ना ५२

સમસ્ત અતિશય (લબ્ધિ) સપન્ન અને તદ્દભવ મોક્ષગામી એવા શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રમુખ ગણધરો પણ ગુરૂકુળવાસમાજ રહેલા છે ૩૫૨

उज्झिय गुरुकुलवासो । इक्को सेवइ अकज्जमविसको ॥
तो कूलवालउ इव । भट्ठवओ भमइ भवगहणे ॥५३॥

ગુરૂ કુળવાસ તજીને એકલા સાધુ કુલવાલક સાધુની પેરે નિ શકપણે અકાર્ય સેવે છે અને વ્રતથી ભ્રષ્ટ થઇ ભવઅટવીમા ભમે છે ૩૫૩

तो सेविज्ज गुरुं चिय । मुरकथ्थी मुरककारण पढमं ॥
आलोइज्ज सुसम्म । पमायखलियं च तस्सते ॥ ५४ ॥

તેટલા માટે મુમુક્ષુએ મોક્ષના પ્રથમ કારણ રૂપ સદ્ગુરૂનેજ સેવવા, તેમજ તેમની સમીપે પોતાથી જે જે પ્રમાદાચરણ થયુ હોય તે તે સમ્યગ્ આલોચવુ ઇતિ ગુરૂકુળવાસઅધિકાર. ૩૫૪

"अथ आलोचना अधिकार '

कस्सालोयण आलो–अओ य आलोइयव्वय चेव ॥
आलोयणविहिमुवरिं । तद्दोस गुणे अ वुच्छामि ॥५५॥

કેના ગુરૂની પાસે આલોચના કરવી ? આલોચના કરનાર શિષ્ય કેવો જોઇએ ? કઇ બાબત ગુરૂ પાસે આલોચવી ? તદુપરાંત આલોચના કરવા સબંધી વિધિ તથા તેના ગુણ દોષ આશ્રી (હવે) હું કહીશ ૩૫૫

आयरव माहारव । ववहारव वीलए पकुव्वी अ ॥
अपरिस्सावी निज्जव । अवायदसी गुरू भणिओ ॥५६

જ્ઞાનાદિક પંચવિધ આચારવાન, આલોચિત અપરાધો અવધારી શકે તેવો, આગળ કહેવાતા આગમ, શ્રુતાદિક પંચવિધ વ્યવહારવાન્, આલોચના લેનાર શરમાતો હોય તો યુક્તિથી તેની શરમ તોડનાર, સમ્યક્ પ્રાયશ્ચિત દેવાથી સામાની વિશુદ્ધિ કરવા સમર્થ, ગંભીર, સામાની શક્તિ વિચારી આલોચના દઇ નિર્વાહ લેનાર, અને નિઃશલ્યપણે આલોચના નહિ કરનારને પરભવને ડર દેખાડનાર એવા ગુરૂ આલોચના દેનાર હોય ૩૫૬

'હવે પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર જણાવે છે. '

आगम सुअ आणा धा–रणा य जीय च होइ ववहारो
केवल मणो हि चऊदस । दस नव पुव्वाइ पढमत्था ५७

આગમ, શ્રુત, આજ્ઞા, ધારણા અને જીત એ પાચ પ્રકા-
ના વ્યવહાર છે, તેમા કેવળજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન,
ાદપૂર્વ, દશપૂર્વ અને નવપૂર્વી એ પ્રથમ **આગમ વ્યવહાર**
ણવો, તેમા પણ કેવળીનો યોગ મળે તો તેમની પાસે આલો-
ના કરવી કેવળીનો યોગ ન મળે તો મન પર્યાયજ્ઞાની પાસે
ેવી મર્યાદાથી આલોચના કરવી ૩૫૭

कहेहि सव्व जो वुत्तो । जाणमाणोवि गूहई ॥
न तस्स दिंति पच्छित्त । बिंति अन्नथ्थ सोहया ॥५८॥

સર્વે દોષો પ્રકાશી દે (કહી દે) એમ કેવળી ભગવાને
કહે છતે જે જાણતા છતા, પોતાના દોષને ગોપવે તે કપટીને કેવ-
ળી પ્રાયશ્ચિત આપે નહિ, પણ એમજ કહે કે અન્ય સ્થળે આલો-
ચી શુદ્ધ થજે ! જે સરલ ભાવથીજ આલોચના કરે છે તેને કેવળ-
જ્ઞાની મહારાજ તેનુ હિત થાય તેમ પ્રાયશ્ચિત આપે છે ૩૫૮

न सभरइ जो दोसे । सप्भावा न य मायओ ॥
पच्चरकी साहए तेउ । माईणो उ न साहई ॥ ५९ ॥

જેને સ્વભાવેજ દોષ સાભરતા નથી તેથી કપટ રહિત
જેટલા દોષ સાભરે છે તેટલા આલોચે છે, તેને કેવળી ભગવાન્ તે
દોષ પોતેજ જણાવે છે, પરતુ જે કપટ વૃત્તિ કેળવે છે તેને તેના
છુપા દોષો જણાવતા નથી. ૩૫૯

आयारपकप्पाई । सेस सव्व सुय विणिद्दिट्ठ ॥
देसतरट्ठियाण । गूढपयालोअणा आणा ॥६०॥

આચાર પ્રકલ્પ (નિશીથ સૂત્ર) તેમજ કલ્પ વ્યવહાર, દશાશ્રુતસ્કંધ પ્રમુખ શ્રુત તે શ્રુત વ્યવહાર જાણવો, ગુરૂ મહારાજ સમીપે આવવા અસમર્થ એવા દેશાતર રહેલા શિષ્ય ગૂઢ સમસ્યા વડે પોતાના અપરાધ પત્રે લખીને મોકલે તેના પ્રત્યુત્તર તરીકે ગૂઢ પદોવડેજ ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત લખી મોકલે તે આજ્ઞા વ્યવહાર છે ૩૬૦

गीयथ्थेण दिन्न । सुद्धि अवधारिऊण तह चेव ॥
दितस्स धारणा सा । उद्धिअ पय धरण-रूवा वा ॥६१॥

સવિજ્ઞ ગીતાર્થે દીધેલી શુદ્ધિ અવધારીને તેજ પ્રમાણે તથા પ્રકારના અપરાધ પ્રસંગે અન્યત્ર દેતા તે ધારણા વ્યવહાર કહેવાય છે અથવા કોઇક છેદ સૂત્ર યોગ્ય શિષ્યને ગુરૂ મહારાજ પ્રસન્ન થઇ કેટલાક પ્રાયશ્ચિત પદો ઉદ્ધરી બતાવે તે શિષ્ય ધારી રાખે એ પણ ધારણા વ્યવહાર જાણવો ૩૬૧

दव्वाइ चिंतिऊण । सघयणाईण हाणिमासज्जा ॥
पायच्छित्त जीय । रूढं वा ज जहि गच्छे ॥ ६२ ॥

સાપ્રતકાળે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનો વિચાર કરી અને

અધયયણ બળ પ્રમુખની હાનિ (નિર્બળતા) સમજાયાથી આવા અયોગોને અનુસરી જે પ્રાયશ્ચિત દેવામા આવે તે, અથવા જે ગચ્છમા સૂત્રાતિરિક્ત પ્રાયશ્ચિત કારણથી પ્રવર્તાવ્યુ હોય તે શાસ્ત્ર આપાથી જીત વ્યવહારના નામથી ઓળખાય છે ૬૨

अग्गीओ न वियाणई । सोहिं चरणस्स देइ ऊणहियं ॥
तो अप्पाण आलो-यगं च पाडेइ समारे ॥ ६३ ॥

સૂત્રાર્થ ઉભયના અજાણ અગીતાર્થ ચારિત્રની શુદ્ધિ સમ્યગ્જાણતા નથી તેથી તે પ્રાયશ્ચિત ન્યૂનાધિક આપે છે અને એવી રીતે ન્યૂનાધિક પ્રાયશ્ચિત આપવાથી તે પોતાને અને આલોચના કરનારને મસારમા પાડે છે ૬૩

तम्हा उक्कोसेण । खित्तंमि उ सत्तजोयणसयाइं ॥
काले वारसवरिसा । गीअथ्थ गवेसण कुज्जा ॥ ६४ ॥

તેટલા માટે ઉત્કૃષ્ટપણે ક્ષેત્રથી ૭૦૦ જોજન સુધી અને કાળથી બાર વર્ષ પર્યંત ગીતાર્થ ગુરૂની ગવેષણા કરી તેમની પાસે આલોયણા લેવી ૬૪

आलोयणा परिणओ । सम्म सपट्ठिओ गुरुसगासे ॥
जइ अतरावि काल । करिज्ज आगहओ तहवि ॥ ६५ ॥

આલોચના કરવા નિશ્ચયવાળો થઈ, આલોચના માટેજ

ગુરૂ સમીપે જવા નીકળેલો (ભવ્યાત્મા) કદાચ માર્ગમાજ કાળ કરી જાય, તોપણ તે આરાધક જાણવો. ૩૬૫

जाइकुलविणयउवसम–इंदियजयनाणदसणसमग्गा
अणणुतावि अमाई । चरणजुयालोयगा भणिया ॥६६॥

ઉત્તમ જાતિ, કુળ, વિનય, ઉપશમ, ઇંદ્રિય જય, જ્ઞાન અને દર્શન સંપન્ન, કોઇને પણ પીડા નહિ કરનાર, નિર્માયી અને ચારિત્રયુક્ત આલોચક કહ્યા છે, મતલબ કે આલોચક એવા ગુણવાળો હોવો જોઇએ ૩૬૬

मूलुत्तरगुणविसय । निसेविय जमिह रागदोसेहिं ॥
दप्पेण पमाएण व । विहिणा लोइज्ज त सव्व ॥६७॥

મૂળગુણમાં કે ઉત્તરગુણમાં રાગદ્વેષવડે, દર્પ, પ્રમાદ કે અનાભોગથી જે જે દોષ સેવ્યા હોય, તે તે સર્વે દોષ વિધિવત્ આલોચવા ૩૬૭

चाउम्मासिय वरिसय । दायव्वा-लोयणा चउछकना ॥
संविग्गभाविएणं । सव्व विहिणा कहेअव्व ॥ ६८ ॥

ત્રણ ચોમાસી અને સંવત્સરી સમયે જરૂર સ્ત્રી પુરૂષોએ ગુરૂ,મહારાજ સમીપે આલોચના કરવી ! તેમા પુરૂષ વર્ગે ચાર કાને સાંભળે તેમ અને સ્ત્રી વર્ગે છ કાને સાંભળે તેમ, વધતા વૈરાગ્યથી પોતાના સકળ દોષો વિવિવત્ જાહેર કરવા ! ૩૬૮

जह वालो जंपंतो । कज्जमकज्जं च उज्जुअं भणइ ॥
त तह आलोइज्जा । मायामयविप्पमुक्को अ ॥ ६९ ॥

જેમ માબાપ સમીપે બોલતુ બાળક કાર્યા કાર્ય સરળ-પણે કહી દે છે, તેમ માયા મદનો સર્વથા ત્યાગ કરીને ગુરૂ સમીપે આલોચના કરવી જોઇએ ૩૬૯

छत्तीसगुणसमन्ना—गएण तेणवि अवस्स कायव्वा ॥
परसरिकया विसोही । सुट्ठुवि ववहारकुसलेण ॥७०॥

છત્રીશ ગુણે કરી સયુક્ત એના ગુરૂએ પણ પૂર્વોક્ત આગમાદિક વ્યવહારમા ઘણા કુશળ હોય તોપણ અન્ય ગીતાર્થની સમીપે અવશ્ય આલોચના કરવી ' ૩૭૦

जह सुकुसलो वि विज्झो । अन्नस्स कहेइ अप्पणो वाहि
एव जाणंतस्सवि । सल्लुद्धरण गुरुसगासे ॥ ७१ ॥

સુકુશળ વૈદ્ય પણ પોતાનો વ્યાધિ અન્ય વૈદ્યને જણાવી તેનો ઉપચાર કરે છે તેમ જાણકારે પણ ગુરૂ સમીપે સ્વશલ્ય ઉદ્ધરવુ, એટલે ગમે તેવા ગીતાર્થે પણ સ્વદોષ અન્ય ગીતાર્થ પાસે આલોચી શુદ્ધ થવુ તો બીજાનુ તો કહેવુ જ શુ ' ૩૭૧

अप्पपि भावसल । अणुद्धरियं रायवणिअतणएहि ॥
जाय कडुयविवाग । किं पुण वहुयाइं पावाइं ॥७२॥

થોડુ ક પણ ભાવશલ્ય નહિ ઉદ્ધરવાથી રાજપુત્ર—આર્દ્ર-

કુમાર અને વણિક પુત્ર ઇલાચી પુત્રને કટુક વિપાક (ફળ) રૂપ થયુ, તો પછી બહુ પાપનુ તો કહેવુજ શુ ? મતલબ કે પ્રચ્છન્ન પણે કે જાહેરપણે સેવેલુ ગ્રાગુ કે થોડુ પાપ પશ્ચાતાપપૂર્વક ગુરૂ મહારાજ સમીપે સમ્યગ્ આલોચીને નિ શલ્ય થવુ જોઈએ, નહિ તો તે ભવિષ્યમા મહા અનર્થ રૂપ થાય છે ૩૭૨

આર્દ્રકુમારનો જીવ પોતાના પૂર્વ ભવમા વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા બાદ પોતે ગીતાર્થ છતાએકદા પોતાની બધુમતી સ્રી કે જેણીએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી તેણીને દેખી કામાતુર થયો, તે વાત પોતે કોઇ સાધુ દ્વારા જણાવી, તેથી તેણીએ ઉભયનુ હિત વિચારી અનશન ગ્રહણ કર્યું તે વાત સાભળી પોતે પણ ખિન્ન થઇ અનશન ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગયો પરતુ ત્યાથી ચ્યવી અનાર્ય દેશમા ઉત્પન્ન થયો બાકીની હકીકત ઉપદેશમાળા દિકમા સુપ્રસિદ્ધ છે

વસતપુરમા વસતો અગ્નિશર્મા નામનો વિપ્ર એકદા વૈરાગ્યથી ભાર્યા સહિત પ્રવ્રજિત થયો તે બન્ને ચારિત્રમા એક નિષ્ઠાવાળા છતા સાધુ પૂર્વ અભ્યાસથી ભાર્યા ઉપર રાગ રાખે છે અને સાધ્વી જાતિ મદ કરે છે, છેવટે તે બન્ને સ્વ પાપને આલોચ્યા નિદ્યા વગર કાળ કરીને સ્વર્ગે ગયા સાધુનો જીવ ઇભ્ય પુત્ર ઇલાસુત થયો અને સાધ્વીનો જીવ અદ્ભૂત રૂપવાળી નટપુત્રી થઇ એકદા તે નટડીને દેખી પૂર્વ સ્નેહવશથી કામપરતત્ર બની સ્વકુળનો ત્યાગ કરી પોતે પણ નટ થયો બાકીની હકીકત સુપ્રસિદ્ધ છે, એમ સમજી સુજ્ઞ જનોએ નિ શલ્ય થવુ !

लज्जाइ गारवेण य । बहुस्सुअमएण वा वि दुच्चरियं ॥
जे न कहंति गुरूण । न हु ते आराहगा हुंति ॥७३॥

લજ્જાથી, ગારવથી, કે બહુશ્રુત (જ્ઞાન) ના મદથી પણ જે પોતે કરેલા પાપ ગુરૂ મહારાજ પાસે પ્રકાશતા નથી તે આરાધક થતા નથી પણ વિરાધક બને છે ૩૭૩

नवि त सत्थं व विस । व दुप्पउत्तुव्व कुणइ वेयालो ॥
जं कुणइ भावसल्ल । अणुद्धियं सव्वदुहमूलं ॥७४॥

દુષ્પ્રયુક્ત વિષ કે શસ્ત્ર તેમજ પ્રકુપિત થયેલો વેતાળ એવો અનર્થ ઉપજાવી શકતા નથી જેવો અનર્થ સર્વ દુ:ખના મૂળ રૂપ અણ ઉદ્ધરેલુ ભાવ શલ્ય (અણ પ્રકાશેલુ નિજ પાપ—દુષ્કૃત) ઉપજાવે છે ૩૭૪

आकंपइत्ता अणुमाणइत्ता । ज दिट्ठ बायर च सुहम वा ॥
छन्न सद्दाउलय । बहुजण अव्वत्त तस्सेवी ॥ ७५ ॥

સ્વદોષ આલોચનાર્થે આલોચના વખતે નીચેની વાત લક્ષ્યમા રાખવાની છે ભક્તિ કે વિનયથી ગુરૂને વશ કરવાથી ગુરૂ થોડુ પ્રાયશ્ચિત આપશે એમ સમજી ગુરૂને વિનયથી વશ કરી લેવા, આ ગુરૂ ઠીક પ્રાયશ્ચિત આપે છે તેથી તેમની પાસેજ લેવુ, ગુરૂ મહારાજએ જે નાનો કે મોટા દોષ સેવતા દેખ્યો હોય તેજ આલોચવો, લજ્જાદિક કારણથી કે છાનો માનો અવ્યક્ત શબ્દથી સ્વદોષ આલોચવો અથવા શબ્દાકુળપણે ઘોઘાટ કરીને આલોચવો,

એકજ વાત બહુની પાસે જણાવી આલોચવી, અવ્યક્ત–અગીતાર્થની પાસે આલોચવી (તે પણ અવ્યક્તપણે) અથવા તો જે દોષ પોતાને આલોચવો છે તેજ દોષ સેવનાર ગુરૂ પાસે આલોચના કરવી એ બધા દોષ આલોચના કરવા ઇચ્છનારે અવશ્ય પરિહરવા યોગ્ય છે ૩૭૫

एअ-दोस-विमुक्क । पइ-समय-वड्ढमाण-सवेगो ॥
आलोइज्ज अकज्ज । न पुणो काहति निच्छयओ॥७६॥

ઉપર જણાવેલા સકળ દોષોને ત્યજી, પ્રતિ સમય વધતા વૈરાગ્ય યુક્ત પોતે કરેલા અકાર્યને સદ્‌ગુરૂ સમીપે આલોચવા, નહિ તો તે આલોચના નિષ્ફળ થાય છે ૩૭૬

जो भणइ नत्थि इन्हि । पच्छित्त तस्स दायगा वा वि॥
सो कुव्वइ ससार । जम्हा सुत्ते विणिद्दिट्ठ ॥ ७७ ॥
सव्वपि य पच्छित्त । नवमे पुव्वमि तइअ वथ्थुमि ॥
तत्तु चिय निज्जूढा । कप्पपकप्पोय ववहारो ॥७८ ॥

જે (મુગ્ધ–અજ્ઞજનો) એમ બોલે કે વર્તમાન કાળે પ્રાયશ્ચિત નથી, તેમજ પ્રાયશ્ચિત દેનારા ગુરૂ પણ નથી, તે સસાર વૃદ્ધિ કરે છે કેમકે સૂત્રમા કહ્યુ છે કે સર્વ પ્રકારનુ પ્રાયશ્ચિત નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુમા ગણધરોએ નિરૂપિત કરેલુ તેમાથીજ ઉદ્ધરીને પૂજ્ય વરોએ કલ્પ, નિશીથ અને વ્યહાર સૂત્રની રચના કરેલી છે ૩૭૭–૩૭૮

ते वि अ धरंति अज्जवि । तेसु धरतेसु कह तुमं भणसि॥
वुच्छिन्नं पच्छित्तं । तद्दायारो य जा तित्थ ॥७९॥

તે કલ્પાદિક ગ્રંથો અદ્યાપિ વિદ્યમાન છે અને તે વિદ્યમાન છતા પ્રાયશ્ચિત વ્યુચ્છિન્ન થયેલુ તુ કેમ કહે છે ? વળી તે પ્રાયશ્ચિતદાતા ગુરૂઓ પણ પ્રભુના શાસનના અંત સુધી એટલે દુપ્પસહ આચાર્ય પર્યંત વર્તશે, એમ આગમમા અનેકશ કહ્યુ છે ૩૭૯

कयपावोवि मणुस्सो । आलोइय निंदिय गुरुसगासे ॥
होइ अइरेग लहुओ । ओहरिय भरुव्व भारवहो ॥८०॥

પાપકારી પણ મનુષ્ય સદ્ગુરૂ સમીપે સમ્યગ્ આલોચના નિંદા કર્યે છતે જેમ ભારવહ (મજૂર) ભાર ઉતાર્યા બાદ હળવો થાય છે તેમ અત્યંત હળવો (નિષ્પાપ) થાય છે ૩૮૦

निठ्ठविय-पावपंका । सम आलोइय गुरुसगासे ॥
पत्ता अणतसत्ता । सासयसुक्खं अणाबाह ॥ ८१ ॥

ગુરૂ મહારાજ સમીપે સમ્યગ્ આલોચના કરી પાપ પંકથી રહિત થયેલા અનંતા આત્માઓ શાશ્વત અનાબાધ સુખને પ્રાપ્ત થયેલા છે. ૩૮૧

एव विसुद्धचरणो । सम्म विरमिज्ज भवसरूवाओ ॥
नरगाइ-भेय-भिन्ने । नथ्थि सुह जेण संसारे ॥ ८२ ॥

होऊण वि कहवि निर–तराइ दूरंतराइ जायति ॥
उम्मोइय-रसणतो–वमाइ पिम्माइ लोयस्स ॥ ८९ ॥

ઉન્મોચિત (છોડેવા) કટિબધન (કદોરા)ના છેડાની પેરે લોકોના પ્રેમ ક્વચિત્ પ્રયોજન વશાત્ નિરતર ગાઢ બન્યા છતા પુન કઇ નિમિત્તને પામીને દૂરતર–છૂટી જાય છે ૩૮૯

माय-पिय-बधु-भज्जा–सुएसु पिम्म जणमि सविसेस ॥
चुलणी कहाइ त पुण । कणगरह-विचिट्ठिएण च ॥९०॥
तह भरहनिवइ भज्जा । असोग चदाइ चरिअ सवणेण ॥
अइ विरस चिय नज्जइ । विचिट्ठिय मूढ हियआण॥९१॥

માતા, પિતા, બધુ, ભાર્યા અને પુત્ર વિષે પ્રેમ લોકોમા અધિક જણાય છે પણ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની માતા ૧ ચુલણીની કથાથી માતાનો પ્રેમ, ૨ કથકરથ રાજાના વર્તનથી પિતાનો પ્રેમ, ૩ ભરત નૃપતિના ચરિત્રથી બધુનો પ્રેમ, ૪ પ્રદેશી રાજાની ભાર્યા (સૂરિકતા)નુ ચરિત્ર સાભળનાથી ભાર્યાનો પ્રેમ, ૫ અશોક ચદ્ર (કૂણિક) રાજાના ચરિત્રથી પુત્રનો પ્રેમ, તેમજ તેવાજ શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અન્ય ચરિત્રોથી મૂઢ હૃદયવાળા જીવોનુ વર્તન અતિ વિરસ લાગે છે, મતલબ તેમનો પ્રેમ પ્રાય કૃત્રિમજ જણાય છે ૩૯૦–૩૯૧

"૧ ચુલણી સ ક્ષિપ્ત ચરિત્ર "

ચુલણીએ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર સ્વપુત્ર બ્રહ્મદત્તને લાક્ષાગૃહમા બાળી નાખવા પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરતુ તે વાત વરદત્ત મ ત્રીદ્વારા જાણી તે સુરગ દ્વારા સહિસલામત નીકળી ગયો હતો

"૨ કનકરથ સ ક્ષિપ્ત ચરિત્ર."

કનકરથ રાજા રાજ્યના લોભથી પોતાના પુત્રોને જન્મતાંજ અગ હીન કરી નાખતો હતો તેથી છેવટ રાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપી મ ત્રીના ઘેર છૂપો ગખ્યો હતો

" ૩ ભરત ચક્રીનુ સ ક્ષિપ્ત ઉદાહરણ "

ભરત ચક્રવર્તીએ પોતાના બ ધુ બાહુબલી ઉપર તેને મારવા ચક્રરત્ન મુક્યુ હતુ પણ સ્વ ગોત્રી હોવાથી તેને પ્રદક્ષિણા દઈ ચક્ર પુન સ્વ સ્થાને આવ્યુ હતુ

" ૪ સૂરિક તાનુ સ ક્ષિપ્ત દૃષ્ટાત "

સૂરિક તાએ સ્વાર્થથી સ્વ ભરતારને મારવા ઝેર આપ્યુ હતુ.

" ૫ કૂણિકનુ ટુકુ ચરિત્ર "

કૂણિક રાજાએ પોતાના પિતા શ્રેણિક રાજાને કેદમા નાખી ભારે કદર્થના કરી હતી ઉપદેશમાળામા ઉક્ત સર્વ ચરિત્રો સુ પ્રસિદ્ધ છે એ બધા દૃષ્ટાંતો દુનીયામા દેખાતા સ્નેહની કૃત્રિમતા સિદ્ધ કરે છે, તે જાણી સજ્ઞોએ પરમાર્થ પરાયણ થવુ ઘટે છે.

"વિષય સ્વરૂપ"

हुति मुहु चिय महुरा । विसया किंपाग-मूरुह-फल व ॥
परिणामे पुण तिचिय । नारयजलणिंधण मुणसु ॥९२॥

વિષય (સુખ) શરૂઆતમા કિંપાક વૃક્ષના ફળની પેરે મધુર (મીઠા) લાગે છે, પણ પરિણામે તો તે નારકીઓ ને બાળવા ઇંધન રૂપ જાણવા, મતલબ કે તે કટ્ટા શત્રુની પેરે મુખે મીઠા પણ દીલમા જૂઠા, પ્રાણીઓને પ્રાણ લેનાગ છે ૩૯૨

विसयाविरत्तो निवडइ । निरविरत्तो तरइ दुत्तरभवोह ॥
जिण-वीर-विणिद्दिट्ठो । दिट्ठतो बधु-जुअलेण ॥ ९३ ॥

વિષય સુખની વાછા કરનાર નર્કાદિકમા જઈ પડે છે, અને વિષયને પૂઠ દેનાર દુરતર ભવ સમુદ્રને તરી જાય છે તે ઉપર શ્રીવીર પ્રભુએ બતાવેલુ બધુ યુગળનુ દૃષ્ટાન્ત સમજવુ । ૩૯૩

"બધુ યુગળનુ દૃષ્ટાન્ત"

કોઇ એક સાર્થવાહના બે પુત્રો વ્યાપારાર્થે જળ માર્ગે જતા ઝાઝ ભાગી જવાથી ફલક વડે રત્નદ્વીપમા જઇ ચડયા, ત્યા તે દ્વીપની સ્વામિની એવી કોઈ દેવીનુ રત્નમય ભુવન દેખી તેઓ ત્યા જેવા માટે ગયા તે બન્ને બધુને જોઇ કામ પરવશ થયેલી દેવીએ તેમનો સત્કાર કર્યો, કવચિત્ કાર્યાતરે દેવી અન્યત્ર ગઇ ત્યારે તે દેવીની કપટ રચના તેમના જાણવામા આ

વી તે દેવી પ્રાતે સહુ કોઇ ભક્ત ભોગીની ભારે વિડબના કર-તી હતી આ વાત જાણી તેમને પણ બહુ ત્રાસ થવાથી કોઈ ઉ-ત્તમ યક્ષની સહાયથી તે સમુદ્રની પાર જવા નીકળ્યા પાછળથી તે દેવીએ આવી તેમને બહુજ આજીજી કરી તેથી એક ભાઇ ચલાયમાન થઇ ગયો, તેના તો બહુજ બુરા હાલ થયા અને બીજો સુદૃઢ રહ્યો, તે ક્ષેમ કુશળ સમુદ્ર પાર પહોચી શક્યો ઉ-ક્ત કથાનો ઉપનય એવો છે કે આ મનુષ્ય અવતાર રત્નદ્વીપ તુલ્ય છે, તેમા ભાગ્ય યોગે જીવનુ પ્રયાણ થાય છે, તેમા વિ-ષય તૃષ્ણારૂપ રત્નાદેવી છે, જે જીવોને વિવિધ રીતે લોભાવે છે, જે લોભાઇ વિષયમા લુબ્ધ બને છે, તેના બહુ બૂરા હાલ થાય છે. સદ્ગુરૂરૂપ યક્ષ સમજવો, તેમની સહાયથી જે વિષયથી વિમુખ રહી શીલાદિકમા સુદૃઢ રહે છે તે સસાર સમુદ્રમા નહિ ડૂબતા સુખે તેનો પાર પામી શકે છે

"હવે દેહની અસારતા બતાવે છે."

आहारगंघमल्ला—इएहिं सुयलंकिओ सुपुट्ठोवि ॥
देहो न सूई न थिरो । विहडइ सहसा कुमित्तुव्व ॥९४॥

ભોજન, ગ ધ, (સુગ ધ) અને પુષ્પમાલાદિક વડે દેહને સુ અલકૃત અને સુસેવિત કર્યો છતો તે શુચિ (પવિત્ર) થતો નથી અને સ્થિર ટકતો નથી પરતુ કુમિત્રની પેરે એકાએક વિ-છડી જાય છે ૩૯૪

तम्हा दारिद्द-जरा-परपरिभव-रोअ-सोअ-तविआण ॥
मणुआणवि नथ्थि सुह । दविण पिवासाइ नडियाण॥९५॥

તે માટે દારિદ્ર, ઘડપણ, તેમજ પરપરાભવ, રોગ અને શોકથી દુખિત અને ધનની તૃષ્ણાથી પીડીત એવા મનુષ્યોને પણ સુખ નથી ૩૯૫

सव्व सुराण विभवो । अणुत्तरो रयण-रइय-भवणेसु ॥
दिव्वाभरण-विलेवण-वरकामिणि-नाडय-रयाण ॥९६॥
कितु मय-माण-मच्छर-विसाय-ईसा-नलेण संतत्ता ॥
ते वि चविऊण तत्तो । भमति केई भवमणत ॥ ९७ ॥

રત્ન રચિત ભુવનોમા વસતા, દિવ્ય આભરણ, વિલેપન તેમજ દેવાગનાઓના નાટકમા રક્ત થયેલા દેવતાઓને સર્વ વિભવ અનુત્તર (પ્રધાન) છે, મનુષ્યોની અપેક્ષાએ તેમની સાહેબી અતુલ છે, તોપણ મદ, માન, મચ્છર, વિષાદ, (ખેદ–શોક) અને ઇર્ષ્યા રૂપ અગ્નિથી સતપ્ત થયેલા તે પણ કેટલાક ત્યાથી ચ્યવીને અનત–અપાર સસારમા ભ્રમણ કરે છે ૩૯૬–૩૯૭

तम्हा सुह सुराणवि । न कि पि अहवा इमाइ सुरकाइ॥
अवसाण दारुणाइ । अणतसो पत्त-पुव्वाइ ॥ ९८ ॥

તેથી દેવતાઓને પણ પરમાર્થથી જોતા કઇ સુખ નથી અથવા તો એ બધા સુખ પરિણામે દુખદાયી છે અને તે પૂર્વે અનતિવાર પ્રાપ્ત થયેલા છે ૩૯૮

त नथ्थि किं पि ठाणं । लोए वालग्ग-कोडिमित्तंपि ॥
जथ्थ न जीवा वहुसो । सुहदुरकपरपरं पत्ता ॥९९॥

લોકમા વાળના અગ્ર ભાગ માત્ર એવુ સ્થાન નથી કે જ્યા જીવો બહુવાર સુખ અને દુખની પરપરા પામ્યા ન હોય મતલબ સર્વત્ર–લોક માત્રમા જીવો બહુવખત સુખ દુખને અનુભવ કરી ચૂક્યા છે, અત્યારે પ્રાપ્ત થતા સુખ દુખ કઈ નવાં નથી ૩૯૯

सव्वाओ रिद्धीओ । पत्ता सव्वेवि सयणसवधा ॥
ससारे तो विरमसु । तत्तो जइ मुणसि अप्पाण॥४००॥

સર્વ રિદ્ધિ સિદ્ધિઓ અને સર્વે સ્વજન સબધો પૂર્વે પ્રાપ્ત થઇ ચૂકેલા છે એમ સમજીને હવે જો આત્માને તેમનાથી ભિન્ન ઓળખી શકે તો તેવા અનિત્ય–અસાર–ખોટા કલ્પિત સબધથી તુ વિરમ ! ૪૦૦

विनयद्वार.

इय भव-विरत्त-चित्तो वि । सुद्ध-चरणाइ-गुण-जुओ निच्चं
विणए रमिज्ज सव्वे । जेण गुणा निम्मला हुति ॥१॥

એવી રીતે સસારથી વિરક્ત ચિત્ત છતા શુદ્ધ સયમાદિક ગુણ યુક્ત બની નિરતર વિનયમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જેથી નિજગુણો નિર્મળ થશે ૪૦૧

जम्हा विणयइ कम्म । अठ्ठविह चाउरत-मुरकाए ॥
तम्हा उ वयंति विऊ । विणउत्ति विलीण-ससारा ॥२॥

જેમણે સસાર સતતિનો સર્વથા અત કર્યો છે, એવા તીર્થંકર ગણધરો એમ કહે છે કે જેથી ચઉ ગતિના બધનથકી મુક્ત થવા આઠ પ્રકારના કર્મનો અત કરી શકાય છે તેથી તે વિનય કહેવાય છે ૪૦૨

लोगोवयार-विणओ । अथ्थे कामे भयमि मुरके अ ॥
विणओ पत्र विगप्पो । अहिगारो मुरक-विणएण ॥३॥

તે વિનય પાચ પ્રકારનો છે (૧) લોકોપચાર વિનય (વ્યવહારમા રૂઢ–રૂઢિ મુજબ) (૨) અર્થ વિનય (દ્રવ્ય ઉપાર્જન માટે રાજા પ્રમુખના છદે ચાલવા રૂપ) (૩) કામ વિનય, (વેશ્યાદિકને આશ્રી) (૪) ભય વિનય, (ભયથકી સેવકો સ્વામી પ્રતિ વર્તન રાખે તે) અને પાચમો મોક્ષ વિનય (કેવળ આત્મ કલ્યાણાર્થે) તેમા અત્ર મોક્ષ અર્થેજ પ્રયુજાતા વિનયનો અધિકાર કહેવામા આવશે ૪૦૩

दसण-नाण-चरित्ते । तवे य तह ओवयारिए चेव ॥
मुरक-विणओ वि एसो । पचविंहो होइ नायव्वो ॥४॥

દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ સબધે અને ઔપચારિક એવી રીતે મોક્ષ વિનય પણ પાચ પ્રકારનો સમજવો ૪૦૪

दव्वाइ सद्दहते । नाणेण कुणंतयमि किच्चाइं ॥
चरण तव च सम्म । कुणमाणे होइ तव्विणओ ॥५॥

દ્રવ્ય તથા તેના ગુણ પર્યાયની (ષડ્ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાયની) શ્રદ્ધા કરતા દર્શન વિનય, જ્ઞાનવડે સમજ પૂર્વક સયમ આચરણ કરતા જ્ઞાન વિનય, તેવીજ રીતે સમતા સહીત ચારિત્ર પાળતા ચારિત્ર વિનય, અને પ્રભુ આજ્ઞા પ્રમાણે તપ કરતા થકાં તપ વિનય કહેવાય છે ૪૦૫

अह ओवयारिओ पुण । दुविहो विणओ समासओ होइ ॥
पडिरूव-जोग-जुजण । तह य अणासायणा विणओ ६

ઔપચારિક વિનય પણ સક્ષેપથી બે પ્રકારનો છે, પ્રથમ પ્રતિરૂપ એટલે ઉચિત રીતે મન, વચન કાયાને પ્રવર્તાવવા રૂપ તેમજ બીજો અનાશાતના એટલે આશાતના–વિરાધના પરિહરવા રૂપ વિનય જાણવો ૪૦૬

पडिरूवो खलु विणओ । काइय जोगे य वाय माणसिओ
अट्ठ चउव्विह दुविहो । परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ७ ॥

પ્રતિરૂપ વિનય ખરેખર મન, વચન અને કાયા સબધી ત્રણ પ્રકારનો છે તેનો અનુક્રમે આઠ, ચાર અને બે પ્રકાર કહ્યા છે. તેનુ સ્વરૂપ આવી રીતનુ છે ૪૦૭

अब्भुट्ठाण अजलि । आसणदाण अभिग्गह किईय ॥
सुस्सूसण अणुगच्छण । संसाहण काय अट्ठविहो ॥८॥

અભ્યુત્થાન (ઉભા થવુ) અ જલિ (હાથ જોડવા), આ-મન દેવુ, ગુરૂ મહારાજનો આદેશ પાળવાનો નિશ્ચય અને તેમજ વર્તન, કૃતિકર્મ (દ્વાદશાવર્ત વ દન), ગુરૂ સેવા, ગુરુ આવતા દેખી સન્મુખ જવુ, તેમજ જતા હોય તો વળાવવા જવુ એમ કાય સ-બધી વિનય આઠ પ્રકારનો છે ૪૦૮

हिअमिअ अफुरस वाई । अणुवाई भासि वाईओ विणओ
अकुसलमणो निरोहो । कुसलमणो-दीरण चेव ॥ ९ ॥

હિતકારિ વચન, મિત—પરિમિત વચન, અપરૂપ અકઠો-ર મધુર વચન તથા પ્રથમ વિચાર કરી વચન વદવુ એવી રીતે વચન સ બધી વિનય ત્રણ પ્રકારનો સમજવો. અકુશળ(મલીન) (અશુભ) મનનો નિરોધ તથા શુભ મનનુ ઉદીરણ એમ મન સ બધી વિનય બે પ્રકારનો કહ્યો છે ૪૦૯

पडिरूवो खलु विणओ । पराणवित्ति-मइओ मुणेयव्वो
अप्पडिरूवो विणओ । नायव्वो केवलीण तु ॥ १० ॥

પ્રતિરૂપ ઉચિત વિનય ખરેખર પરાનુવૃત્તિ સામાના ચિ ત્તવૃત્તિને અનુસરવા રૂપ સમજવો, અને અપ્રતિરૂપ વિનય તો ફક્ત કેવળજ્ઞાનીનેજ હોય છે ૪૧૦

एसो मे परिकहिओ । विणओ पडिरूवलक्खणो तिविहो
बावन्न-विहि-विहाण । विंति अणासायणा विणय ॥११॥

એ પ્રમાણે ત્રિવિધ પ્રતિરૂપ વિનય તમને કહ્યો અને અનાશાતના વિનય તો શાસ્ત્રમા ૫૨ (બાવન) પ્રકારનો કહ્યો છે ૪૧૧.

तित्थयर-सिद्ध-कुल-गण—सघ-किरिय-धम्म-नाण-नाणीणं
आयरिय-थेरु-वज्झाय । गणीण तेरसपयाणि ॥ १२ ॥
अणासायणा य भत्ती। बहुमाणो तह य वन्नसंजणणा॥
तित्थयराई तेरस । चउगगुणा हुति बावन्ना ॥ १३ ॥

તીર્થંકર, સિદ્ધ, કુળ (નાગેન્દ્રાદિ) ગણ, (કોટિકાદિ) સઘ, ક્રિયા (અસ્તિવાદ રૂપ), ધર્મ (યતિધર્માદિ), જ્ઞાન, (મતિ શ્રુતાદિ) જ્ઞાની, આચાર્ય, સ્થવીર (શિષ્યોને ધર્મમા સ્થિર કરનાર વૃદ્ધ સાધુ) ઉપાધ્યાય (પાઠક) અને ગણી (ગીતાર્થ) એ તેર પદ થયા, તે દરેકની ૧ આશાતનાથી દૂર રહેવુ, ૨ ભક્તિ કરવી, ૩ બહુમાન સાચવવુ, તથા ૪ તેમનો ગુણાનુવાદ કરવો, એવી રીતે તેરને ચાર ગુણા કરતા (૫૨) બાવન ભેદો થાય એવી રીતે અનાશાતના વિનય કહ્યો ૪૧૨ ૪૧૩

अमय समो नथ्थि रसो । न तरू कप्पद्दुमेण परितुल्लो॥
विणय समो नथ्थि गुणो। न मणी चितामणि सरिच्छो

જેમ અમૃત સમાન કોઇ રસ નથી, કલ્પ વૃક્ષ સમાન કોઇ વૃક્ષ નથી, અને ચિંતામણિ સદૃશ કોઇ મણિ નથી તેમ વિનય સમાન કોઇ ગુણ નથી

चदण तरूण गधो । जुण्हा ससिणो सिअत्तणं सखे ॥
सह-निम्मियाइ विहिणा । विणओ अ कुलप्पसूयाणं१५

જેમ ચદનના વૃક્ષનો ગધ, ચદ્રની ચાદણી અને શખમા શ્વેતતા એ સર્વે વિધિએ સાથેજ સર્જેલા છે, તેમજ કુળ પ્રસૂત (કુલીન) જનોમા પણ વિનયગુણ જન્મથી માડીને સાથેજ પેદા થાય છે ૪૧૫

हुज्ज असज्झ मन्ने । मणिमतोसहि सुराणवि जयमि ॥
नथ्यि असज्झ कज्ज । किंपि विणीआण पुरिसाण १६

હુ માનુ છુ કે કદાચ જગતમા મણિ, મત્ર, ઔષધિ અને દેવતા વડે પણ કોઇ વસ્તુ અસાધ્ય હોય, પરતુ વિનીત પુરૂષોને કઇ પણ વસ્તુ અસાધ્ય નથી ૪૧૬

इहलोय च्चिय विणओ । कुणइ विणीयाण इच्छिअ लच्छि
जह सीहरहाईण । सुगइनिमित्त च परलोए ॥१७॥

આ લોકમાજ વિનય વડે વિનીત જનોને ઇચ્છીત લક્ષ્મી મળે છે અને સિહરથાદિકની પેઠે પરલોકમા પણ સદ્ગતિ નીપજે છે ૪૧૭,

" સિહરથ સક્ષિપ્ત ચરિત્ર "

પુડરીક રાજાનો પુત્ર સિહરથ નામે હતો તે દુર્વિનીત હોવાથી સહુ કોઇને અનિષ્ટ થઇ પડયો, રાજાએ તેનો ત્યાગ કર્યો

એકદા ભમતો ભમતો માર્ગમા એક ઘોડાને પૂજાતો તથા બીજા ઘોડાને કુટાતો દેખી કુમારે તેનુ કારણ કોઇને પૂછવાથી તેને જણાયુ કે આ ઘોડો અતિ વિનીત સ્વામીના આશય અનુસારે ચાલનાર હોવાથી પૂજાય છે અને બીજો દુર્વિનીત–ઉદ્ધત હોવાથી કૂટાય છે તે દુર્વિનયનુ ફળ સાંભળી કુમાર ચમક્યો અને એવો તો વિનીત બની ગયો કે તેણે થોડા વખતમા રાજાપ્રમુખ સર્વ દેશને રજિત કરી દીધા, તેથી સિહરથને રાજ સોપી પુડરીક નૃપે દીક્ષા લીધી સિહરથ પણ વિનય ગુણથી પ્રૌઢ પ્રતિષ્ઠા પામી અતે દીક્ષા ગ્રહી સર્વાર્થ સિદ્ધિ વિમાનમા દેવ થયો ત્યાથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા અવતરી મોક્ષે જશે

किं बहुणा विणओ चिय । अम्मूलमतं जए वसीकरणं ॥
इहलोय परलोइ य । सुहाण मणवछिय-फलाण ॥१८॥

કિ બહુના ! વિનયજ જગતમા આ લોક સબધી તથા પરલોક સબધી મન વાછિત ફળદાયી સર્વ સુખનુ મત્ર તથા મુળિકા વગરનુ કોઇક અપૂર્વ વશીકરણ છે ૪૧૮

वेयावच्चद्वार.

विणय विसेसो य तहा । आयरिअ गिलाण सेहमाईणं॥
दसविह वेयावच्च । करिज्ज समए जओ भणियं ॥१९॥
भरहे-रवय-विदेहे । पन्नरसावि कम्मभूमिया साहू ॥
इक्कमि पूईयमी । सव्वे ते पूईया हुंति ॥२०॥

જેમ વિનય કરવો તેમ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવીર, તપસ્વી, ગ્લાન, નવદીક્ષિત શિષ્ય, સાધર્મિક, કુળ, ગણ અને સ ઘ એ દશનુ વૈયાવચ્ચ કરવુ કેમકે શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે, ભરત, ઐરવત અને મહાવિદેહ મધ્યે પનર કર્મ ભૂમિમા વિચરનારા જેટલા સાધુઓ છે તેમા એક પણ સાધુની પૂજા સેવા કર્યે છતે તે સર્વે સાધુઓની પૂજા સેવા કરી જાણવી, એમ બહુ લાભ સમજી ચારિત્રપાત્ર સાધુનુ ભક્ત પાનાદિક વડે વૈયાવચ્ચ કરવા ચૂકવુ નહિ ૪૧૯-૨૦

इक्कमि हीलयमी । सव्वे ते हीलिया मुणेअव्वा ॥
नाणाईण गुणाण । सव्वथ्थ वि तुल्लभावाओ ॥ २१॥

તેવીજ રીતે એક પણ ચારિત્રવ ત-મુનિની હીલના કર-વાથી તે સર્વે સાધુઓની હીલના કરી સમજવી કેમકે જ્ઞાનાદિક ગુણોનુ સર્વત્ર તુલ્યપણુ હોય છે ૪૨૧

तम्हा जइ एस गुणो । साहूण भत्तपाणगाईहिं ॥
कुज्जा वेयावच्च । धणयसुओ रायतणउव्व ॥ २२ ॥

જ્યારે ગુરૂ ભક્તિમા આટલો બધો લાભ અને અભક્તિ-આશાતનામા આટલુ બધુ નુકશાન છે ત્યારે સજ્જનોએ **ધન-દરાજપુત્રની** પેઠે આહાર પાણી વિગેરે વડે સાધુ જનોનુ વૈયા-વચ્ચ (અવશ્ય) કરવુ ૪૨૨

" ધનદરાજપુત્ર દૃષ્ટાંત "

ધનદ નૃપતિની રાણી પદ્માવતીથી ઉત્પન્ન થયેલ ભુવનતિલક નામનો પુત્ર મહા સૌભાગ્યશાળી હતો યશોમતિ નામની રાજ્યકન્યાને પરણવા જતા માર્ગમા રોગાક્રાન્ત થવાથી અનેક ઉપચાર કરતાં છતા તે સજ્જ નહિ થયો એટલામા ત્યા કેવળજ્ઞાની પધાર્યા, વિનયપૂર્વક તેમની પાસે રોગનુ કારણ સાભળતા જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી વૈરાગ્યથી તે દીક્ષિત થયો પછી પૂર્વે પોતે કરેલી સાધુ વિરાધના સભારી સભારી સાધુઓની દશ વિધ ભક્તિ કરતો છતો, દેવતાએ અનેક રીતે ચળાવવા પ્રયત્ન કર્યા છતા, સ્વપ્રતિજ્ઞામા દૃઢ રહી, વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષગતિ પામ્યો

वेयावच्च नियय । करेह उत्तम गुणे धरताण ॥
सव्व किर पडिवाई । वेयावच्च अपडिवाई ॥ २३ ॥

ઉત્તમ ગુણવત સાધુઓનુ જરૂર વૈયાવચ્ચ કરવુ કેમકે બીજા શ્રુત ચારિત્રાદિક ગુણો પ્રતિપાતી છે પણ વૈયાવચ્ચ અપ્રતિપાતી ગુણ છે ૪૨૩

पडिभग्गस्स मयस्स व । नासइ चरणं सुअ अगुणणाए
न हु वेयावच्च कय । सुहोदय नासए कम्मं ॥ २४ ॥

ભગ્ન પરિણામી થઇને મરણ પામેલા યા વ્રતહીન થયેલાનુ ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે અને ભણેલુ નહિ સભારનાર (ગણનાર)

નુ જ્ઞાન નષ્ટ થઇ જાય છે પરતુ વેયાવચ્ચથી પ્રાપ્ત થયેલુ શુભ વિપાકવાળુ પુન્ય નષ્ટ થતુ નથી ૪૨૪

गिहिणो वेआवडिए । साहूण वनिया बहूदोसा ॥
जह साहुणी सुभद्दा । इ तेण य विसए तय कुज्जा॥२५॥

સુભદ્રા સા'વીની પેરે ગૃહસ્થ (સસારી લોકો) નુ વેયાવચ્ચ કરવામા સાધુઓને બહુ દોષો શાસ્ત્રમા કહ્યા છે, તેથી વેયાવચ્ચ શાસ્ત્ર નીતિથી કરવુ પણ સ્વછદપણે નહિ ૪૨૫

" સુભદ્રા દ્દષ્ટાત. "

એક સાર્થવાહની સુભદ્રા નામે ભાર્યા સતાન વગરની હોવાથી તેવા દુખથી દીક્ષિત થઈ, ત્યાર બાદ મહા આકરો તપ કરવા લાગી, પરતુ ગૃહસ્થના બાળકો ઉપાશ્રયે આવે છે તેને અનેક રીતે ઉત્સગ (ખોળા) આદિકમા સ્થાપી લાડ લડાવે છે, સાધ્વીઓએ વાર્યા છતા તેથી નિવર્તતી નથી, છેવટ જૂદા ઉપાશ્રયમા રહી તેવીજ પ્રવૃત્તિથી કાળ વિર્ગમન કરી છેવટે તે પાપને આલોચ્યા નિ વા વગર અનશન કરી દેવાગના થઇ જો તે કાર્યથી ઓસરી કેવળ શાસ્ત્ર નીતિથીજ વર્તી હોત તો તે સાધ્વી મોક્ષે જાઇ શક્ત આ વાત સાધુ જનોને ગૃહસ્થ પરિચયથી દૂર રહેવા ખાસ સૂચવે છે

इच्छिज्ज न इच्छिज्ज व । तहवि य पयओ निमतए साहू॥
परिणामविसुद्धीए । निज्जरा होइ अगहिए वि ॥२६॥

વૈયાવચ્ચકારી સાધુએ સાધુઓને સાવધાનપણે નિમંત્રણા કરવી! પછી તે સ્વીકાર કરે અથવા ન કરે પણ પોતાના પરિણામની વિશુદ્ધિથી તો તે ભક્ત, પાનાદિક સાધુજનો ન સ્વીકારે તો પણ પોતાને નિર્જરા (કર્મક્ષય)જ થાય છે ૪૨૬.

" स्वाध्याय द्वार "

वेयावच्चे अब्भुज्ज-एण तो वायणाइ पंचविहो ॥
विचमि य सज्झाओ । कायव्वो परम-पय-हेऊ ॥२७॥

વૈયાવચ્ચ કરવાને અભ્યુધત-ઉજમાળ સાધુએ વિચમાં વિચમા વાચના, પૃચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મ કથા રૂપ પંચવિધ સ્વાધ્યાય પરમ પદ-મોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે કરવો ! ૪૨૭

इत्तो सव्वन्नूत्तं । तित्थयरत्त च जायइ कमेण ॥
इय परम सुरकंग । सज्झाओ तेण विन्नेओ ॥ २८ ॥

સ્વાધ્યાયથી અનુક્રમે સર્વજ્ઞપણું અને તીર્થંકરપણું પણ પ્રાપ્ત થાય છે, એવી રીતે તે મોક્ષનુ પરમ અંગ છે એમ સમજી તેનો અવશ્ય ખપ કરવો ! ૪૨૮

तं नत्थि ज न पासइ । सज्झाय-विऊ पयत्थ-परमत्थं ॥
गच्छइ य सुगइमूल । खणे खणे परमसवेगं ॥ २९ ॥

સ્વાધ્યાયવિદ્ (પંચવિધ સ્વાધ્યાયમા કુશળ) સાધુ આગ-

મના સમસ્ત ભાવને જાણી શકે છે, તેનાથી કશુ અજાણ્યુ રહેતુ નથી, અને સદ્ગતિ દાયક પરમ વૈરાગ્યને તે ક્ષણે ક્ષણે પ્રાપ્ત થાય છે ૪૨૯

कम्ममसखिज्जभव । खवेइ अणुसमयमेव आउत्तो ॥
अनयरंमि वि जोगे । सज्झायति विसेसेण ॥३०॥

ગમે તે સયમયોગમા સાવધાનપણે પ્રવૃત્તિ કરનાર સાધુ સમયે સમયે અસખ્ય ભવથી સચિત કરેલા કર્મને ખપાવે છે, પરતુ સ્વાધ્યાય ધ્યાનમા ઉપયોગ સહિત વર્તતો સાધુ વિશેષે કર્મ નિર્જરા કરી શકે છે ૪૩૦

उक्कोसो सज्झाओ । चउदसपुव्वीण वारसगाइ ॥
तत्तो परिहाणीए । जाव तयथ्थो नमुक्कारो ॥ ३१ ॥

ચૌદ પૂર્વધર સાધુને ઉત્કૃષ્ટ સ્વાધ્યાય દ્વાદશાગરૂપ હોય છે, (મહા પ્રણિધાનાદિક સામર્થ્યથી તે અતર્મુહૂર્તમા ચૌદે પૂર્વનુ પરાવર્તન કરી શકે છે) પછી ઉતરોત્તર ન્યૂનતાએ છેવટ દ્વાદશાગના સારભૂત નવકાર મત્ર રૂપ સમજવો ૪૩૧

जलणाइ भए सेस । मुत्तु इक्कपि जह महारयण ॥
घिप्पइ सगामे वा । अमोह-सथ्थ जह तहेह ॥३२॥
मुत्तुपि वारसग । स एव मरणमि कीरए जम्हा ॥
अरहत-नमुकारो । तम्हा सो वारसगथ्थो ॥ ३३ ॥

જેમ અગ્નિ પ્રમુખનો ભય પ્રાપ્ત થયે છતે શેષ સર્વ વસ્તુને ત્યજી દઈ સારભૂત એક મહારત્ન ગ્રહણ કરી લેવામા આવે છે, અથવા તો જેમ સંગ્રામ સમયે અમોઘ શસ્ત્ર અંગીકાર કરી લેવામા આવે છે, તેમ મરણ સમયે (અવસાન વખતે) પ્રાપ્ત થયે છતે દ્વાદશાગને પણ ત્યજી (કેમકે તે વખતે દ્વાદશાગનુ પરાવર્તન કરવુ અશક્ય થઈ પડે છે) નવકાર મહામંત્રનુ જ શરણુ-સ્મરણ કરવામા આવે છે તેથી તે દ્વાદશાગના સાર-નિચોળ રૂપ છે ૪૩૨ ૪૩૩

सव्वपि बारसंग । परिणाम-विसुद्धि-हेउ-मित्तागं ॥
तक्कारण-मित्ताओ । किह न तयथ्थो नमुक्कारो ॥३४॥

સમગ્ર દ્વાદશાગ પરિણામ વિશુદ્ધિને માટેજ છે, એવીજ રીતે પરિણામ વિશુદ્ધિના કારણ રૂપ હોવાથી નવકાર મંત્ર તે દ્વાદશાગના અર્થ રૂપ કેમ ન કહેવાય ? મતલબ કે પરિણામ વિશુદ્ધિકારક હોવાથી નવકાર મંત્ર દ્વાદશાગના સાર રૂપજ છે ૪૩૪

न हु तंमि देसकाले । सक्का बारसविहो सुअक्खंधो ॥
सव्वो अणुचिंतेउं । धतंपि समथ्थचित्तेण ॥ ३५ ॥

તથાપ્રકારના દેશ કાળમા સમગ્ર દ્વાદશવિધ શ્રુતસ્કંધનુ અનુચિંતન ગમે તેવા સમર્થ ચિત્તવાળા સાધુ પણ કરી શ-

કતા નથી, તેથી તેને પ્રસગે દ્વાદશાગના સાર રૂપ નવકારમત્ર નુ જ સ્મરણ કરવુ યુક્ત છે ૪૩૫,

"નવકાર મત્ર માહાત્મ્ય"

नामाइ मगलाण । पढम चिय मगल नमुकारो ॥
अवणेइ वाहि-तक्कर-जलणाइ भयाइ सव्वाइ ॥ ३६ ॥

નામ, સ્થાપનાદિક મગળોમા નવકારમત્ર પ્રથમ-પ્રધાન મગળ રૂપ છે, તે વ્યાધિ, તસ્કર, (ચોર) અને અગ્નિ પ્રમુખ સર્વે ભયનો વિનાશ કરે છે ૪૩૬

हरइ दुह कुणइ सुह । जणइ जस सोसए भवसमुद्द ॥
इहलोय पारलोइअ । सुहाण मूल नमुकारो ॥ ३७ ॥

દુખ માત્રને હરે છે, સમસ્ત સુખ કરે છે, યશ આપે છે (વધારે છે) સસાર સમુદ્રને શોષવી નાખે છે, જન્મમરણનો અત કરે છે વધારે શુ કહીયે? એ નવકાર મત્ર આલોક સબધી અને પરલોક સબધી સમસ્ત સુખનુ મૂળ છે ૪૩૭

इह लोगमि तिदडी । सादिव्व माउलिंग वणमेव ॥
परलोइ चड पिंगल । हुडिय जरको अ दिट्ठंता ॥३८॥

આ લોક સબધી સુખ સબધે ત્રિદડીનો ઉત્તર સાધક થયેલ શિવકુમારનુ દષ્ટાત, જેમા નવકાર મત્રના પ્રભાવથી પોતાનો બચાવ કરી સુવર્ણ પુરૂષ પોતાને પ્રાપ્ત થયો

બીજુ શ્રીમતીનુ દૃષ્ટાન્ત—જેને મારવા પતિએ પ્રપચ કર્યો છતા નવકારના પ્રભાવથી દેવતાએ સાનિધ્ય કરી, સર્પને બદલે ફૂલની માળ થઇ ગઇ તેવા ચમત્કારથી પછી પતિ પણ જૈન ધર્મમા રક્ત બની ગયો

ત્રીજુ દૃષ્ટાત બીજોરાના વનનુ છે, એકદા કોઇ એક પુરૂષે રાજા પ્રત્યે એક અતિ અદ્ભૂત બીજોરૂ ભેટ કર્યું તેથી પ્રસન્ન થઈ તેને બક્ષીસ આપી રાજાએ તેના મૂળ સ્થળનો પત્તો મેળવ્યો તો માલુમ પડી કે તે બીજોરાનુ વન દેવતા અધિષ્ઠિત છે, જે કોઇ તેમાથી બીજોરૂ તોડી લે છે તે મરી જાય છે, તેમ છતા તેવા ફળના લોભથી રાજાએ લોકોના વાગ બાધ્યા, એકદા એક શ્રાવકનો વાગે આવ્યો, તેણે પ્રસન્નતા પૂર્વક નવકાર મત્રનુ સ્મરણ કરી નિસ્સીહી કહી તેમા વિવેકથી પ્રવેશ કર્યો, તેથી અધિષ્ઠાયક યક્ષ પ્રસન્ન થઇ પ્રતિબોધ પામી તેની પ્રશસા કરવા લાગ્યો શ્રાવકને વર માગવાનુ કહેતા તેણે કોઇ જીવનો વધ ન થાય તેમ કરવા જણાવ્યુ, તેથી તેણે તેમજ વર્તવા કબૂલ કર્યું ઘેર બેઠા બીજોરૂ મળવા લાગ્યુ એ સર્વ નવકાર મહામત્રનો પ્રભાવ સમજવો હવે પરલોક સબધી દૃષ્ટાંત બતાવે છે. પરલોક સબધી સુખ ઉપર—

"ચડ પિગળ નામના ચોરનું દૃષ્ટાત."

ચડપિગળ નામનો ચોર એક વેશ્યાના ઘરે રહે છે, એકદા રાજાનો મહા મૂલ્યવાળો મોતીનો હાર ચોરી તેણે પ્રયત્નથી વેશ્યાના ઘરે રાખ્યો કોઇક મહોત્સવ સમયે તે હાર પેહેરી

વેશ્યા બહાર ગઇ તે જોઈ રાણીની દાસીએ ઓળખી લઇ, તે વાત રાણીને જણાવી તપાસ કરી ચોરને પકડી તેને શૂળિએ ચડાવ્યો વેશ્યાને બહુ પશ્ચાત્તાપ થયો તેથી શૂળિ સમીપે જઇ ચોરને નવ કારમંત્ર સંભળાવ્યો તે ત્યાથી શુભધ્યાને મરીને રાજાનોજ પુત્ર થયો તે નવકારના મહાત્મ્યથી અનુક્રમે રાજ્ય રૂદ્ધિ પામી દીક્ષા લઇ બહુ સુખી થયો

"બીજુ દ્દષ્ટાંત હુડિક યક્ષનુ છે"

તે હુડિક પ્રથમ (ચોર) ચોરી કરી મથુરામા રહેતો હતો, એકદા કોટવાળે પકડી રાજાના હુકમથી તેને શૂળિએ દીધો તે વખતે બહુ તૃષાથી પીડિત થયેલા તેણે નજદીકમાજ જતા જિન દત્ત શ્રાવકને કહ્યુ કે તમે બહુ દયાળુ છો, તેથી મને જળ આપો' ત્યારે શ્રાવકે કહ્યુ કે હુ જળ લાવી આપુ, ત્યા સુધી તુ નવકાર મંત્ર ગણ્યા કર' ચોરે પણ તેમજ કર્યુ એટલામા જિનદત્ત પાણી લઇને આવ્યો ચોરને સહાય દેનાર જાણી તેને પકડી રાજાએ તેને પણ શૂળિએ દેવાનો હુકમ દીધો તેવામા પેલો ચોર પણ શુભ ધ્યાને મરી યક્ષપણે ઉત્પન્ન થયો, અવધિ જ્ઞાનથી પોતાના ઉપ કારીને સહાય કરવા જલદી આવી સહુને ત્રાસ પમાડી કહ્યુ કે તમે આ મહા પુરૂષને ઓળખતા નથી ? તેને તમે જલદી છોડી દ્યો, નહિ સો સઉને ચૂરી નાખીશ આમ થવાથી તત્કાળ તે યક્ષને પ્રસન્ન કરવા જિનદત્તને ખમાવી રાજાએ વિસર્જન કર્યો યક્ષે પણ જિનદત્તની ભારે સ્તુતિ કરી એ સર્વ પ્રભાવ નવકાર મંત્રનો જાણવો નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી સર્વત્ર કલ્યાણ થાય છે.

अनायतन त्यागद्वार.

सज्झायपि करिज्जा । वज्जतो जत्तओ अणाययणं ॥
त इत्थिमाइयं पुण । जईण समए जओ भणियं॥३९॥

જ્યાં સાધુ જનો મોક્ષને માટે યત્ન કરે તે 'આયતન' કહેવાય, તેથી પ્રતિકૂલ તે અનાયતન જાણવું, મતલબ કે મુનિ જનોએ કાળજીથી અનાયતનનો ત્યાગ કરી સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવું ! સાધુઓને, સ્ત્રી, પશુ, પંડગ પ્રમુખ અનાયતન કહેલું છે કેમકે તે આશ્રી શાસ્ત્રમા એમ કહ્યુ છે કે ૪૩૯

विभूसा इत्थि सामग्गि । पणीय रसभोअणं ॥
नरस्सत्तगवेसिस्स । विसं तालउडं जहा ॥ ४० ॥

વિભૂષા, (વસ્ત્રાદિક વડે શરીર સત્કાર) સ્ત્રી સંસર્ગ-પરિચય અને પ્રણીત (સ્નિગ્ધ) ખાનપાન, એ બધાં સ્વાત્મ-હિતેચ્છુ સાધુને તાલ પૂટ ઝેર જેવા છે

सिद्धत-जलहि-पार-गओवि विजिइंदिओवि सूरोवि ॥
थिरचित्तोवि छलिज्जइ । जुवइ-पिसाईहिं खुड्डाहिं ॥४१॥

(સાધુ કદાચ) સિદ્ધાન્ત સમુદ્રનો પાર પામેલ પણ હોય, જિતેન્દ્રિય હોય, શૂરવીર હોય અને સ્થિર ચિત્તવાળો હોય તો પણ ક્ષુદ્ર એવી સ્ત્રી પિશાચણિઓ વડે તે છળાઇ જાય છે. ૪૪૧

मयण-नवणीय-विलओ । जह जाइ जलणसंनिहाणमि
तह रमणिसंनिहाणे । विद्दवइ मणो मुणीणपि ॥४२॥

જેમ મીણ અને માખણ, અગ્નિ આગળ દ્રવી-પાણી થઈ જાય છે, તેમ સ્ત્રીની સમીપે તેમનો સંસર્ગ કરનાથી મુનિઓનુ મન પણ દ્રવી જાય છે ૪૪૨

नीयगमाहि सुपओ-हराहिं उप्पिथ्थ-मथरगईहि ॥
महिलाहि निन्नयाहि य । गिरिवरगरुया वि भिज्जंति४३

નીચગામી, સારા પયોધર (સ્તન-જળાશય) ને ધારણ કરનારી, મનહર મંદ (ધીમી) ગતિથી ચાલનારી નદીઓની જેવી નારીયો ગિરિવર (ડુંગર) જેવા ગબ્બર લોકોને પણ ભેદી નાખે છે મતલબ કે પૂર્વોક્ત વિશેષણો વાળી નારીઓ પાસે ગમે તેવા મોટા માણસો પણ ટકી શકતા નથી ૪૪૩

घणमालाउ व दून्नमत सुपओहराउ वड्ढंति ॥
मोहविस महिलाओ । दुनिरुद्ध विस व पुरिसस्स ४४

અતિ ઉન્નતિને પામેલા પયોધર (સ્તન-જળધર) વાળી મહિલા-સ્ત્રીઓ મેઘ ઘટાની જેમ પુરૂષના અનિવાર્ય વિષની પેરે મોહ વિષયને વધારે છે મતલબકે જેમ મેઘ ઘટા દેખવાથી કોઈક તેવુ ઝેર અભિવૃદ્ધિ પામે છે, તેમ સ્ત્રીઓને જોવાથી પણ મોહ વિષ વૃદ્ધિ પામે છે ૪૪૪

सिंगार-तरंगाए । विलास-वेलाइ जुव्वण-जलाए ॥
के के जयमि पुरिसा । नारि-न्नईए न बुड्ढंति ॥४५॥

શ્રૃગાર રૂપી તરગવાળી, વિલાસ (હાવભાન) રૂપી વેલા (ભરતી)વાળી અને યૌવન રૂપી જલવાળી નારી રૂપી નદીઓવડે જગતમા કોણ કોણ પુરૂષો ડૂબતા નથી મતલબકે શ્રૃગાર, વિલાસ અને યૌવન વાળી વનિતા વડે કઇ કઇ લોકો તણાઇ ગયા છે તેમનો પત્તો પણ કયાય મળતો નથી ૪૪૫

जुव्वईहिं सह कुणतो । संसग्गि कुणइ सयलदुरकेहि ॥
न हि मूसगाण संगो । होइ सुहो सह विडालीहि ४६

સ્રીઓ સાથે સોબત કરનાર સમસ્ત દુ ખો સાથે સોબત કરનાર જાણવો મતલબકે સ્રી લુબ્ધ માણસ સમસ્ત આપદાને પામે છે શુ બિલાડીની સાથે સોબત કરનાર મૂષક (ઉદર) ને કદાપી ક્ષેમ હોય ? નજ હોય ૪૪૬

रोयति रुआवति अ । अलिय जंपति पत्तियावंति ॥
कवडेण य खति विस । महिलाओ न जति सभ्भावं ४७

વળી સ્રીઓ પોતે રૂદન કરે છે તેમજ બીજાને રૂદન કરાવે છે, અસત્ય બોલે છે, છતા પોતે સાચી છે એમ પ્રતીતિ કરાવે છે વળી કપટથી વિષ ખાય છે એવી રીતે નારીઓ સર-લ્સતાને આદરતી નથી, પણ વક્રતાનેજ પ્રાય ધારે છે ૪૪૭

परिहरसु तओ तासि । दिट्ठि दिट्ठीविसस्स व अहिस्स॥
ज रमणिनयणनाणा ॥ चरित्तपाणे विणासति ॥ ४८ ॥

તેટલા માટે દૃષ્ટિ વિષ સર્પની દૃષ્ટિ જેવી સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિનો તુ ત્યાગ કર । મતલબકે સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિ સાથે તારી દૃષ્ટિ જોડીશ નહિ કેમકે સ્ત્રીઓના કટાક્ષ બાણ ચારિત્ર રૂપ ભાન પ્રાણ ને વિનાશ કરી નાખે છે ૪૮

जइ वि परिचत्तसगो ।तवतणुअंगो तहावि परिवडइ ॥
महिला ससग्गीए । पवसिअ-भवणूसिय-सुणिव्व ॥४९॥

કામરાગ (વિષયરાગ) જેણે તજી દીધો હોય અને તપથી શરીર કૃશ કરી નાખ્યુ હોય એવો સાધુ પણ સ્ત્રીના સસર્ગથી, વિદેશ ગયેલા વણિકના ગૃહ સમીપે વિશ્રાન્તિને માટે ઉભા રહેલા સાધુની પેરે સયમથી ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે ૪૯

ઉપર જણાવેલા અરણિક મુનિનુ ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે, જે પ્રથમ વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા છતા સ્ત્રી સસર્ગમા ફસાઇ પડયા હતા, પરતુ માતાને દેખી પુન પ્રતિબોધિત થઈ તપ્ત શિલાતલ ઉપર અનશન કરી શુભ ધ્યાનથી સદ્ગતિ પામ્યા

इयरत्थीणवि संगो । अग्गी सत्थ विसं विसेसेइ ॥
जा सजईहि सगो । सो पुण अइदारुणो भणिओ ५०

અન્ય ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓનો સગ પણ સાધુઓને અગ્નિ, શસ્ત્ર અને વિખથી પણ અધિક દુખદાયી છે, તો પછી સજતી–સાવીનો સગ તો વળી અતિદારૂણ (ભયકર) પરિણામ વાળો થાય છે તેથી તે વિશેષે કરીને પરિહરવો। ૪૫૦

ચેઇય-દવ્વ-વિણાસે । રિસિઘાએ પવયણસ્સ ઉડ્ડાહે ॥
સંજઇ-ચઉથ્થ-ભગે । મૂલગ્ગી બોહિલાભસ્સ ॥ ૫૧ ॥

દેવ દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ઘાત કરવાથી, શાસનનો ઉડ્ડાહ કરવાથી અને સાધ્વીનુ બ્રહ્મચર્ય ખડવાથી બોધિલાભના મૂળમા અગ્નિ મૂકયો જાણવો। મતલબકે એવુ અનાચરણ કરનાર અનત સસાર પરિભ્રમણ કરતા પણ પુન સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી ૪૫૧

ચેઇય-દવ્વ સાહારણં ચ । જો મુસઇ જાણમાણોવિ ॥
ધમ્મપિ મો ન યાણઇ । અહવા વદ્ધાઉઓ નરએ ॥૫૨॥

જે જાણી જોઇને દેવદ્રવ્ય કે સાધારણ દ્રવ્યની ચોરી કરે છે તે મુઢ ધર્મના મર્મને જાણતો નથી અથવા તો તેણે પૂર્વ નરકનુ આયુષ્ય બાંધ્યુ હોવુ જોઇએ તે વિના તેવુ દુર્ધટ કામ કરાયજ કેમ ? ૪૫૨

જમુવેહતો પાવઇ । સાહૂવિ ભવ દુહ ચ સોઊણ ॥
સક્કાસમાઇયાણ । કો ચેઇયદવ્વમવહરઇ ॥ ૫૩ ॥

ઉક્ત દ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરતો—છતી શક્તિએ તે બાબત અનાદર કરતો સાંધુ પણ અનંત ભવ ભ્રમણ કરે તે તથા તેથી સંકાસ પ્રમુખ શ્રાવકને જે અનંત દુખ અનુભવવું પડયું છે તે સાભળી ચૈત્ય (દેવ) દ્રવ્ય કોણ અપહરે ? (ચોરે ?) ઉક્ત સંકાસ શ્રેષ્ઠી પ્રમુખના ચરિત્ર દ્રવ્યસિત્તરી પ્રમુખ ગ્રંથોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે તે ત્યાંથી તપાસી, દેવદ્રવ્ય, સાધારણદ્રવ્ય તેમજ જ્ઞાન દ્રવ્યાદિકની બનતી રક્ષાકરવી! તેનો સદ્વ્યય કરવો! તેને સ્વદ્રવ્યથી અધિક લેખવું, પરાયું જાણી તેની કોઇ રીતે ઉપેક્ષા ન કરવી! ઉપેક્ષા કરનાર તે દેવદ્રવ્ય વિગેરેના વિનાશથી બહુ દુખી થાય છે ४५३

जो लिंगिणि निसेवइ । लुद्धो निद्धंधसो महापावो ॥
सव्व जिणाण झेओ । सघो आसाइओ तेण ॥ ५४ ॥

જે સાધ્વીની સાથે વિષય ભોગ કરે છે તે લુબ્ધ, નિદ્ધંધસ, અને મહાપાપી છે, તેણે સર્વ જીનોને ધ્યેય— આરાધના યોગ્ય શ્રીસંઘની આશાતના કીધી જાણવી ४५४

पावाण पावयरो । दिट्ठिभ्भासे वि सो न कायव्वो ॥
जो जिणमुद्दे समणि । नमिउ त चेव धंसेइ ॥ ५५ ॥

જ્ઞાનાદિક ગુણના આધાર રૂપ હોવાથી શ્રમણી શ્રમણ ભૂત શ્રી જિનમુદ્રાને નમીને જે તેનોજ ધ્વંસ—વિનાશ કરે છે તે મહાપાપી છે, તેવા મહાપાપીનું મુખ પણ કદાપિ જોવું ન જોઇએ ४५५

संसारमणवयग्गं । जाइ-जरा-मरण-वेअणा-पवरं ॥
पाव-मल-पडल-छन्ना । भमंति मुद्दा-धरिसणेण ॥५६॥

જિનમુદ્રાનો લોપ કરવાથી પાપના પુંજથી ભારે થયેલા દુર્ભવ્યો જન્મ જરા મરણની વેદનાથી ભરેલા અનંત અપાર સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે ૪૫૬

अन्नेपि अणाययण । परं तित्थयमाईयं विवज्जिज्जा ॥
आयणणं सेविज्जसु । वुड्ढिकरं नाणमाईण ॥ ५७ ॥

બીજા પણ પરતીર્થિક સંબંધી અનાયતનનો પરિહાર કરવો અને જ્ઞાન દર્શનાદિક ગુણની વૃદ્ધી કરે એવાં આયતનો–સુસ્થાનકો સેવવા ૪૫૭

भावुग-दव्व जीवो । ससग्गीए गुण च दोसं च ॥
पावइ इत्थाहरण । सोमा तह दियवरो चेव ॥ ५८ ॥

જીવ દ્રવ્ય ભાવુક (પરિણામી) છે તેથી સંસર્ગવશાત તેને ગુણ યા દોષ પ્રાપ્ત થાય છે, મતલબકે જેવો સંસર્ગ તેવો તેને ગુણ, દોષ થાય છે, તે ઉપર સોમા તથા દ્વિજવરનું ઉદાહરણ સમજવું ૪૪૮

એક વિપ્રની ભાર્યાને પુત્ર અને પુત્રીરૂપ યુગલ જનમ્યુ પુત્રનુ નામ ચિત્રભાનુ, અને પુત્રીનુ નામ સોમા રાખવામા આવ્યુ, અનુક્રમે યૌવન વય પામ્યા ત્યારે તેમને પિતાએ ઉત્તમ કુળમા

પરણાવી એમ શિખામણ આપી કે તમારે કદાપિ પણ માઠી સોબત ન કરવી તેમા સોમા સુસંસર્ગથી અનુક્રમે દીક્ષા લઇ મોક્ષે ગઇ અને ચિત્રભાનુ કુસંસર્ગથી દુ ખી થયો પણ પછીથી ચેતી ગયો, અને સુસમર્ગ વડે અ તે પ્રવ્રજ્યા અ ગીકાર કરી પરમ પદને પ્રાપ્ત થયો, એમ સમજી સહુ સુજ્ઞ જનોએ સત્મ-ગતિજ સેવવી

परपरिवादनिवृत्ति द्वार

सुठुवि गुणे धरतो । पावइ लहुअत्तण अकित्ति च ॥
परदोस-कहा-निरओ । उक्करिसपरो अ सगुणेसु ॥५९॥

ગમે તેવા ગુણ ને વારણ કરતો છતો પારકા દોષ કહેવા મા રસિક અને પોતાના ગુણનો ગર્વ કરનાર લઘુતા અને અપજશને પામે છે ૫૯

आयरइ जइ अकज्ज । अन्नो किं तुज्झ तथ्य चिंताए ॥
अप्पाण चिअ चितसु । अज्जवि वसग भवदुहाण ६०

सदोसं जंपतो । न लहइ अत्थं जसं न पावेइ ॥
सुअणंपि कुणइ सत्तुं । बंधइ कम्मं महाघोर ॥६१॥

પારકા દોષને કહેતો તુ નથી તો પામતો દ્રવ્ય કે નથી પામતો યશ, ઉલટો તેમ કરવાથી પોતાના સ્વજન-સબંધીને પણ શત્રુ બનાવે છે અને મહાઘોર-દુખદાયી કર્મ બાંધે છે માટે પરદોષ કથવાથી પાછો નિવર્ત ! ४६१

समयंमि निग्गुणेसुवि । भणिया मज्झत्थ भावणा चेव॥
परदोस-गहण पुण । भणिय अन्नेहिं वि विरुद्धं ॥६२॥

શાસ્ત્રમા નિર્ગુણી જનો ઉપર મધ્યસ્થ ભાવના રાખવી કહી છે, અને પરદોષ ગ્રહણ કરવાનુ તો અન્ય દર્શનીઓએ પણ નિષેધ્યુ છે, તો પછી પરમપવિત્ર સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રણીત દર્શનનમા તો કહેવુજ શુ ? ४६२

लोओ परस्स दोसे । हथ्थाहथ्थि गुणे य गिन्हतो ॥
अप्पाणमप्पणो चिय। कुणइ सदोसं च सगुणं च॥६३॥

પારકા દોષને અને ગુણને સ્વય સાક્ષાત્ ગ્રહણ કરતાં લોક પોતાના આત્માનેજ અનુક્રમે દોષવાન્ અને ગુણવાન્ બનાવે છે, એમ સમજી સદ્ગુણી બનવા ઇચ્છતા જનોએ પરના સદ્ગુણોજ ગ્રહવા ઉચિત છે ४६३

भूरिगुणा विरलच्चिय । इक्कगुणो वि हु जणो न सव्वथ्थ॥
निद्दोसाण वि भद्दं । पससिमो थोवदोसेवि ॥ ६४ ॥

જેનામા અનેક સદ્ગુણો હોય એવા તો જગતમા બહુ નિરવાજ જણાય છે, પરતુ એક જ્ઞાનાદિક પુષ્ટ ગુણવાળા લોકો પણ સર્વત્ર જણાતા નથી, તેવા એકાદ પુષ્ટ ગુણવાળા પણ કોઇક સ્થળેજ લાભે છે ગુણ રહિત છતા પણ જેનામા (રાગદ્વેષાદિ પ્રબળ) દોષો નથી તેમનુ પણ કલ્યાણ સભવે છે, તેમજ જેનામા અતિ અલ્પ (મદ) દોષો છે તેમની પણ અમે પ્રશસા—અનુમોદના કરીયે છીએ, મતલબ કે તેઓ પણ ઉન્નતિના માર્ગ ઉપર હોવાથી અનુક્રમે આત્મઉન્નતિ કરશેજ, તેથી તે સર્વે અનુમોદન કરવા યોગ્ય જણાય છે ૪૬૪

परदोसकहा न भवइ । विणा पओसेण सो य भवहेऊ॥
खमओ कुतलदेवी । सूरी य इह उदाहरणा ॥ ६५ ॥

પ્રદ્વેશ—ઇર્ષ્યા—અદેખાઇ વગર પારકા દોષ કહેવાતા નથી અને તે પ્રદ્વેષ ભવ વૃદ્ધિનુ કારણ છે એમ સમજીને પર અપવાદ પરિહરવા યોગ્યજ છે " અત્ર વિષયે ક્ષપક, કુતલદેવી, અને સૂરિના ઉદાહરણો કહેલાં છે ૪૬૫

કુસુમપુરમા અગ્નિશિખ નામનો ક્ષપક—સાધુ ચતુર્માસ માટે કોઇ એક ગૃહસ્થના ઘરે નીચલા ભાગમા રહ્યો હતો એવામા ત્યા અન્ય સાધુ અરૂણ નામનો આવી ઉપલા ભાગમા રહ્યો તે સયમ આચરણમા શિથિળ હતો અને ક્ષપક સાધુ અનેક આકરા તપ કરતો હતો પણ સ્વોત્કર્ષવડે શિથિલ આચારી સાધુની નિદા કરતો હતો તેથી તેણે ઘણા ભવ વધાર્યા, અને શિથિલ સાધુ

તો ક્ષપક સાધુની તપ કરણી વિગેરે જોઇ પ્રમુદિત થઇ તેની સ્તુતિ કર્યા કરતો હતો તેથી તેને ભવભ્રમણ ઓછુ થયુ એમ સમજી ગુણાનુરાગીજ થવુ

કોઇ એક નગરમા જિતશત્રુ રાજાની અનેક રાણીઓ જિનપ્રાસાદ કરાવી તેમા મહોત્સવ કરતી હતી તે દેખી રાજાની પટરાણી કુંતલાદેવી દ્વેષ વહેતી મરીને કુતરી થઇ, પ્રાસાદ દ્વારે રહે છે, કોઇક જ્ઞાનીએ તેના પૂર્વ ભવનુ સ્વરૂપ કહેવાથી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી તે અનશન આદરી સ્વર્ગે ગઇ, એવી રીતે દ્વેષના માઠા ફલ જાણી સુજ્ઞ જનોએ તે પરિહરવો !

કોઇ એક ગચ્છમા આચાર્ય સર્વ આગમના જાણ છતાં દૈવયોગે સયમમા શિથિલ થઈ ગયા, અને તેમનો એક શિષ્ય સર્વ શાસ્ત્રમા પારગામી થઇ ક્રિયા કાડમા બહુ ઉજમાલ રહેતો, તેથી શ્રાવકો તથા શિષ્યો તે શિષ્યની પાસે ગુણના બહુમાન પૂર્વક ધર્મ શ્રવણ કરવા લાગ્યા, તેથી આચાર્ય મનમા પ્રદ્વેષ વહેવા લાગ્યા, તો પણ તે ગુણવાન્ શિષ્ય સ્વઉચિત સેવા સદા સાચવતો! એમ કરતા આચાર્ય કલુષિત પરિણામથી કાળ કરી ઉદ્યાનમા વિષધર થયો, અને શિષ્ય સાવુ આચાર્ય થયા સ્થડિલ ભૂમિ જતાં સાધુઓને મૂકી નવા થયેલા આચાર્ય પ્રત્યે પ્રદ્વેષથી પેલો વિષધર દોડવા લાગ્યો એવામા કોઇ કેવળી પધાર્યા તેમને તેનુ સ્વરૂપ પૂછતાં તેમણે તેનુ યથાર્થ સ્વરૂપ કહેવાથી શિષ્યો બહુજ વૈરાગ્ય પામ્યા પછી તે સર્પને પ્રતિબોધવા માટે તેના પૂર્વભવનું સ્વરૂપજ ઉપાયરૂપ જાણી, તે સર્પને સભળાવવાથી તે સર્પ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન

પામી, અનશન આદરી દેવગતિ પામ્યો પ્રદ્વેષ કરવાના કટુક વિપાક સમજી સુજ્ઞજનોએ કોઇના ઉપર પ્રદ્વેષ નજ કરવો।

धर्मस्थिरता द्वार

पुव्वुत्तगुणसमग्ग । धरिउ जइ तरसि नेय चारित्त ॥
सावयधम्ममि दढो । हविज्ज जिण पूयणुज्जुत्तो ॥६६॥

કષાયજય, ઈંદ્રિયજય, પ્રમુખ ગુણવડે સપૂર્ણ ચારિત્રને ધારવા તુ સમર્થ ન હો તો તારે જિનેશ્વર પ્રભુની પૂજામા ઉજમાળ બની શ્રાવક વર્મમા દૃઢ થવુ । ૪૬૬

वर-पुप्फ-गध-अक्खय–पईव-फल-धूव-नीर-पत्तेहि ॥
नेवज्जविहाणेहि य । जिणपूया अट्ठहा भणिया ॥६७॥

ઉત્તમ પુષ્પ, ગધ, (ચદન પ્રમુખ), અક્ષત, પ્રદીપ, ફળ, ધૂપ, જળપાત્ર (કળશ) અને નૈવેદ્ય ઢોકવા વડે જિનપૂજા અષ્ટ પ્રકારની કહી છે ૪૬૭

उवसमइ दुरियवग्ग । हरइ दुह जणइ सयलसुक्खाइ
चिंताइअपि फल । साहइ पूआ जिणदाण ॥ ६८ ॥

જિનપૂજા દુરિત (પાપ) સમૂહને શમાવે છે, દુ ખને હરે છે, સમસ્ત સુખ આપે છે, તેમજ સ્વર્ગ મોક્ષ સબધી અચિત્ય ફળ સમર્પે છે ૪૬૮

पुप्फेसु कीर जुयल । गधाइसु विमल-सख-वरसेणा ॥
सिव-वरूण-सुजस-सुव्वय । कमेण पूयाइ आहरणा६९

પ્રભુની પુષ્પ પૂજા કરવામા કીરયુગળ (બે પોપટ)નુ દૃષ્ટાન્ત, સુગધી ભાવના ચદન પ્રમુખ વડે પૂજાકરવામા વિમળ, શખ, વરસેન, શિવ, વરૂણ, સુયશ અને સુવ્રત અનુક્રમે ઉદાહરણ રૂપે સમજવા । ૪૬૯

(ટી.) એક વિદ્યાધરે કરાવેલા જિનમદિરના દ્વાર ભાગે રહેલુ કીરયુગળ શ્રાવકોને પ્રભુ પૂજા કરતા દેખી પોતે પણ પુષ્પો વડે પ્રભુની પૂજા કરવા વડે શુભ ભાવની વૃદ્ધિથી બોધિ બીજ પામી અનુક્રમે બહુ સુખભાગી થયુ, તો અન્ય ભાવિક ભવ્ય જનોનુ તો કહેવુજ શુ ? સુગધી, તાજા, અખડ, પરિપક્વ, વિવિધ પુષ્પોવડેજ પ્રભુની પૂજા કરવી યુક્ત છે

વિમળ, શખ પ્રમુખ સર્વે એક મહા શ્રેષ્ઠીના પુત્રો તીર્થંકર મહારાજ પાસે અષ્ટ પ્રકારની પૂજાનુ ફળ સાભળી તે પ્રમાણે પ્રતિદિન અષ્ટ પ્રકારની પૂજા કરવાથી તેમજ શ્રાદ્ધ વ્રતમા દૃઢ રહેવાથી આતમા દેવલોકમા ૧૭ સત્તર સાગરોપમનાઆઉખે સર્વે દેવપણે ઉત્પન્ન થયા ત્યાથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા અવતરી મોક્ષે જશે વિવેક રહિત કીરયુગળ પણ પુષ્પ પૂજાથી સદ્ગતિ પામ્યુ તો જે પ્રતિદિન અધિક પ્રેમપૂર્વક પ્રભુની અષ્ટપ્રકારી પૂજા વિરચી ગુણગ્રામ કરી આત્માને નિર્મળ કરે છે, તેમનુ તો કહેવુજ શુ ? એમ સમજી આવી રીતે જિનદીક્ષા ગ્રહણ કરવા અસમર્થ શ્રાવક જનોએ પ્રભુ પૂજામા પ્રેમપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી ઘટે છે. જે મૂઢ જનો ગૃહસ્થ છતા પણ

પ્રભુ પૂજામા પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તેમનો જન્મ નિર્ગ્યક છે એમ શાસ્ત્રકર કહે છે

अन्नो सुख्खमि जओ । नथ्थि उवाओ जिणेहि निद्दिठ्ठो॥
तम्हा दुहओ चुक्का । चुक्का सव्वाणवि गईण ॥७०॥

જિનેશ્વર ભગવાને અક્ષય સુખ–મોક્ષ પામવાનો અન્ય કો ઇ ઉપાય બતાવેલો નથી તેથી જે મુનિમાર્ગ (સર્વ સયમ) અને ગૃહસ્થ શ્રાવક ધર્મ (દેશ સયમ) એ ઉભયથી ચૂક્યા તે સર્વ પ્રકારના સુખ થકી ચૂક્યા સમજવા મતલબકે કદાચ કર્મ યોગે મુનિ ધર્મ ધારણ કરી ન શકાય તો પણ શ્રાવક ધર્મ અગીકાર કરી ત્રિકાળ પ્રભુપૂજા, ચૈત્યવદન, ગુરૂવદન, પચ્ચખ્ખાણ પ્રમુખ કરણી અવશ્ય કરવી ! શ્રાવકના દ્વાદશ વ્રત પણ અગીકાર કરી અતિ આદરથી પાળવા ! ૪૭૦

तो अवगय परमथ्थो । दुविहे धम्ममि हुज्ज दढचित्तो॥
समयमि जओ भणिया । दुलहा मणुयाइसामग्गी ७१

તેથી પરમાર્થ સમજી વીતરાગ પ્રણીત ઉક્ત દ્વિવિધ ધ ર્મમા સુદૃઢ થવુ રહેવુ કેમકે આ મનુષ્યાદિક શુભ સામગ્રી પુન પુન પામવી શાસ્ત્રમા દુર્લભ કહી છે ૪૭૧

अइदुलहपि लध्धु । कहमवि मणुयत्तण पमायपरो ॥
जो न कुणइ जिण धम्म । सो झूरइ मरणकालमि ७२

પ્રભુ પૂજામા પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તેમનો જન્મ નિર્ર્થક છે એમ શાસ્ત્રકાર કહે છે

अन्नो सुख्खंमि जओ । नथ्थि उवाओ जिणेहि निद्दिठ्ठो॥
तम्हा दुहओ चुक्का । चुक्का सव्वाणवि गईण ॥७०॥

જિનેશ્વર ભગવાને અક્ષય સુખ—મોક્ષ પામવાનો અન્ય કોઇ ઉપાય બતાવેલો નથી તેથી જે મુનિમાર્ગ (સર્વ સયમ) અને ગૃહસ્થ શ્રાવક ધર્મ (દેશ સયમ) એ ઉભયથી ચૂક્યા તે સર્વ પ્રકારના સુખ થકી ચૂક્યા સમજવા મતલબકે કદાચ કર્મ યોગે મુનિ ધર્મ ધારણ કરી ન શકાય તો પણ શ્રાવક ધર્મ અગીકાર કરી ત્રિકાળ પ્રભુપૂજા, ચૈત્યવદન, ગુરૂવદન, પચ્ચખ્ખાણ પ્રમુખ કરણી અવશ્ય કરવી। શ્રાવકના દ્વાદશ વ્રત પણ અગીકાર કરી અતિ આદરથી પાળવા। ४७०

तो अवगय परमथ्थो । दुविहे धम्ममि हुज्ज दढचित्तो॥
समयमि जओ भणिया । दुलहा मणुयाइसामग्गी ७१

તેથી પરમાર્થ સમજી વીતરાગ પ્રણીત ઉક્ત દ્વિવિધ ધર્મમા સુદૃઢ થવુ રહેવુ કેમકે આ મનુષ્યાદિક શુભ સામગ્રી પુન પુન પામવી શાસ્ત્રમા દુર્લભ કહી છે ४७१

अइदुलहपि लध्धु । कहमवि मणुयत्तण पमायपरो ॥
जो न कुणइ जिण धम्म । सो झूरइ मरणकालमि ७२

આ રીતે પૂર્વ પુણ્ય યોગે અતિ દુર્લભ એવો પણ મનુષ્યભવ પામીને જે પ્રમાદથી જિનધર્મને સેવતો નથી તેને પાછળથી અવસાન વખતે બહુ ઝુરવુ પડે છે ૪૭૨

जह चारिमज्झछूढ व्व । गयवरो मच्छउ व्व गलगहिओ ॥
वग्गुरपडिओ व्व मओ । संवट्टइ उ जह व पक्खी ॥७३॥

જેમ કાદવમા ખૂચેલો મેંગળ-હાથી, ગલગ્રહિત (લોઢામય ખીલાવડે પકડાએલો) મચ્છ, પારધીની જાળમા સપડાયેલો મૃગલો, અને પાશમા પડેલુ પખી જેમ નાચે છે-ઝૂરે છે તેમ મરણ કાળે સુકૃત કમાણી વગરના જીવને ઝૂરવુ પડે છે ૪૭૩

जललवचलमि विहवे । विज्जुलयाचंचलमि मणुयत्ते ॥
धम्ममि जो विसीयइ । सो का पुरिसो न सप्पुरिसो ७४

કુશાગ્ર સ્થિત જળબિંદુ સદૃશ લક્ષ્મી ચંચળ હોવાથી તેમજ વિદ્યુત્લતા (વીજળી) જેવુ યૌવન, આયુષ્ય વિગેરે અસ્થિર હોવાથી ધર્મ સેવનમા જે પ્રમાદ કરે છે-ઉપેક્ષા કરે છે તે કાપુરુષ છે, સત્પુરુષ નથી જે માણસ ધર્મ સાધન કરવામા વાયદા કરે છે અને આ દૃશ્ય વસ્તુઓમા આસક્ત બની જાય છે તેજ તેમની દુર્ભાવના દર્શાવે છે ભવભીરુ સજ્જનો તો ભવનું સ્વરૂપ વિચારી ધર્મ સેવનમાં શીઘ્ર સજ્જ થઈ જાય છે તે બિલકુલ પ્રમાદ કરતા નથી. ૪૭૪.

वरविसयसुह सोहग्ग-संपयं वररूवजसकित्तिं ॥
जइ महसि जीव निच्च । ता धम्मं आयरं कुणसु ॥७५॥

જો તું ઉત્તમ વિષય-ભોગ, સુખ, સૌભાગ્ય, સંપદા, રૂપ,

सुदर रूप, यशकीर्त्तिने ईच्छतो होय तो हे आत्मन! तु धर्म कार्यमा सदाय आदर कर! धर्म साधन करवामा लगारे पण प्रमाद–उपेक्षा न कर। ४७५

धम्मेण विणा परिचि–तियाइ जइ हुति कहवि एमेव ॥
ता तिहुयणमि सयले। न हुज्ज इह दुरिकओ कोइ ॥७६॥

જો ધર્મ સેવન વગર એમના એમજ મનવાછિત સુખ મળતા હોય તો સકળ ત્રિભુવનમા ક્યાય કોઇ પણ દુ ખી–દુ ખ ભાગી નહોત ૪૭૬

तुल्लेवि माणुसत्ते। केवि सुही दुरिकया य ज अन्ने ॥
त निउण परिचितसु । धम्माधम्मफल चेव ॥ ७७ ॥

મનુષ્યપણુ સહુમા સાધારણ હોવા છતા કેટલાક સુખી તો કેટલાક દુ ખી દેખાય છે તે ઉપરથી વિવેક પૂર્વક વિચાર કરી જોઇશ તો જણાશે કે તે પ્રત્યક્ષ પુણ્ય અને પાપ (ધર્મ અને અધર્મ) નુજ પરિણામ છે ૪૭૭

ता जइ मणोरहाणवि। अगोयर उत्तम फल महसि ॥
ता धणमित्तुव्व दढ। धम्मेच्चिय आयर कुणसु ॥७८॥

તેથી જો તુ મનોરથને પણ અગોચર એવા ઉત્તમ ફળની ઇચ્છા કરતો હોય તો ધનમિત્રની જેમ ધર્મ વિષે દૃઢ આદર કર! ૪૭૮

ધનમિત્ર એક શ્રેષ્ઠીના કુળમા જન્મ્યો કે તરત થોડા દિવસમા દ્રવ્ય અને કુટુબ ક્ષય પામ્યુ કથચિત્ મ્હોટો થઈ યૌવન વય પામ્યો દ્રવ્ય અર્થે ઉપાય કરવા લાગ્યો પણ તે બધા

નિષ્ફળ થવા લાગ્યા દૈવયોગે કોઈક કેવળ જ્ઞાનીને પૂર્વ ભવનુ સ્વરૂપ પૂછતા પૂર્વ ભવે કરેલી ધર્મની વિરાધના સાભળી પોતે સાવધાન થયો પ્રથમ ગૃહસ્થ ધર્મને આરાધી અ તે પ્રવ્રજ્યા અ ગીકાર કરી મોક્ષે ગયો, તેવી રીતે અન્ય આત્માર્થી જનોએ પણ પ્રમાદ તજી ધર્મ સાધન કરવા જાગૃત થવુ ।

परिज्ञा द्वार

પરિજ્ઞા એટલે પરિજ્ઞાન તે બે પ્રકારનુ છે એક જ્ઞાનથી અને બીજુ ફળથી, પ્રથમ હેય ઉપાદેયના જ્ઞાનરૂપ અને બીજુ તેના ફળભૂત વિરતી રૂપ છે

इय सव्वगुणविसुद्धं । दीह परिपालिऊण परियाय ॥
तत्तो कुणंति धीरा । अंते आराहण जम्हा ॥ ७९ ॥

અન તર કહેલા સમસ્ત ગુણવડે વિશુદ્ધ એવુ ચારિત્ર દીર્ઘ કાળ પર્યંત સમ્યગ્ સેવી અ તે—અવસાન વખતે મહાસત્વવ ત પુરૂષો (તીર્થંકર ગણધર પ્રમુખ સાધુ જનો) પાદપોપગમન અનશન વડે આરાધના કરે છે કેમકે ૪૭૯

सुचिरपि तवं तवियं । चिन्न चरण सुय च वहुपढियं ॥
अते विराहइत्ता । अणंतससारिणो भणिया ॥ ८० ॥

બહુ લાબો વખત તપ આચર્યુ કર્યું હોય, ચારિત્ર પાળ્યુ હોય, અને બહુશ્રુત અભ્યાસ કર્યો હોય તોપણ અ તે જો તેની વિરાધના કરે તો તે અનત સ સારમા પરિભ્રમણ કરે છે એમ શાસ્ત્ર સિદ્ધાન્તમા કહેલુ છે ૪૮૦

काले सुपत्तदाण । चरणे सुगुरूण बोहिलाभ च ॥
अते समाहिमरण । अभव्वजीवा न पावति ॥ ८१ ॥

તથાવિધ અવસરે સુપાત્રદાન, સદ્ગુરૂના ચરણ સમીપે બોધિલાભ અને અંતે મરણ સમયે સમાધિ (આરાધના) એટલા વાના અભવ્યને તેમજ દુર્ભવ્યને પ્રાપ્ત થતાજ નથી તેમા સમાધિ મરણ આશ્રી શાસ્ત્રકાર ખુલાસો કરે છે ૪૮૧

सपरक्कमेयर पुण । मरण दुविह जिणेहिं निद्दिट्ठ ॥
इक्किक्कपि य दुविह । निव्वाघाय च वाघाय ॥ ८२ ॥
सपरक्कम तु,तहिय । निव्वाघाय तहेव वाघाय ॥
जीयकप्पमि,भणिय । इमेहिं दारेहिं नायव्वं ॥ ८३ ॥

તે મરણ જિનોએ બે પ્રકારનુ કહ્યુ છે એક સપરાક્રમ અને બીજુ અપરાક્રમ તે પણ પ્રત્યેક નિર્વ્યાઘાત અને સવ્યાઘાતના ભેદથી બે બે પ્રકારનુ છે તેમા જે રોગ, પીડા, સર્પદંશ, અગ્નિદાહ, અને શસ્ત્રઘાતાદિક વગર સ્વસ્થ દશામા મરણ થાય તે નિર્વ્યાઘાત અને તેથી વિપરીત સવ્યાઘાત જાણવુ- તેમા બને પ્રકારના સપરાક્રમ મરણ સબધે જીતકલ્પ ભાષ્યમા આ આગળ કહેવાતા દ્વારો વડે વ્યાખ્યા કરેલી છે ૪૮૨-૪૮૩

गणनिसरणा परगणे । सिति सलेहे अगीय-सविग्गे ॥
एगाऽभोगाणमन्ने । अणपुच्छ परिच्छया-लोए ॥८४॥

ठाण वसही-पसत्थे । निज्जवगा दव्वदाइणा चरिमे ॥
हाणि परितंत निज्जर । संथारुव्वत्तणाईणि ॥ ८५ ॥
सारेऊण य कवय । निव्वाघाएण चिंधकरणं च ॥
वाघाए जायणया । भत्तपरिन्ना य कायव्वा ॥ ८६ ॥

સ્વગણ થકી નિર્ગમ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પૂર્વક નિસરવુ, પરગણમા વિધિ વડે સંક્રમણ કરવુ, પ્રશસ્ત અધ્યવસાય પર પરા રૂપ ભાવ શ્રેણિ આદરવી, શરીર કષાયાદિક કૃશ કરવા રૂપ સંલેખના કરવી (૭ માસથી માડી ૧૨ વર્ષ પર્યંત) અગીતાર્થને તજી દઇ ગીતાર્થ પાસેજ અનશન આદરવુ તે પણ સંવિગ્ન (ભવભીરૂ) ગીતાર્થ પાસે પચ્ચખ્ખાણ કરવુ ગીતાર્થ સંવિગ્ન પણ એકજ નિર્યાપક કરવો, નિર્વિઘ્નપણે અનશન આરાધનાર્થે અતિશય (અતીંદ્રિય) જ્ઞાનાદિકમા ઉપયોગ મૂકવો, સમકાળે અનેરા સાધુ અનશન નિમિત્તે આવ્યે છતે એક સાધુ સંલેખના કરે અને એક અનશન કરે એવી રીતે યથાયોગ્ય કરવુ, સ્વગણની આજ્ઞા વગર અનશન કરવા ઉજમાળ થનારને આચાર્યે સહસા અંગીકાર કરવો નહિ, અનશન નિમિત્તે આવેલા સાધુની આચાર્યે તેમ સાધુઓએ ભલી રીતે પરીક્ષા કરવી, તેમજ આવનારે પણ તેમની પરીક્ષા કરવી અનશન ગ્રહણ કરનાર સાધુને દીક્ષા દિવસથી માડી આલોચના આપવી ઉપદ્રવ રહિત પ્રશસ્ત સ્થાનમા અનશન અંગીકાર કરવુ, પ્રશસ્ત વસતીમા સાધુઓએ અન્યત્ર અને અનશન કરનારે અન્યત્ર રહેવુ (મતલબ બીજા સાધુઓ આ-

હારાદિ અન્યત્ર કરે) એક અનશનકાર આશ્રી પણ અનેક કાર્ય નિમિત્તે અનેક નિર્યાપક કરવા અ તસમયે અનશન કરના રની ઈચ્છાને અનુસરી તેને સમાધિ ઉપજાવવા ઇચ્છિ ત દ્રવ્ય બતાવવા, ખેદ રહિત કેવળ નિર્જરા માટેજ ખપી સાધુ ઓએ તેનુ વૈયાવચ્ચ કરવુ અનશન કરનાર સમીપે ગુરૂ મહા રાજે તેનો વૈરાગ્ય–ઉપયોગ મનેજ રહે તેવી કર્મ નિર્જરા આશ્રી પ્રરૂપણા કરવી, અનશન કરનારને શરીર ફેરવવાની જરૂર પડે તેમજ તેવુ જ બીજુ કામ પડે તો તે સમર્થ, સ્થિર, ગ ભીર, અને સુકોમળ હાથવાળા પાસે કરાવવુ, કદાચ અનશનકાર અનશન લીધા છતા આહાર માગે તો તેની ભલી રીતે પરીક્ષા કરી પછી તેને સમાધિ ઉપજે તેમ ઉચિત આહાર આપવો, આની રીતે નિર્વિઘ્ને અનશન પામી કાળગત થયેલા સાધુને ચિન્હ કરવુ (પ્રથમ કેશ લોચ કરેલો હોય તોપણ ઘણા દિવસ થઇ ગયા હોય તો છેવટ પણ ફરી લોચ કરવો તેમજ રજોહરણાદિક ઉપગરણ તેની સમીપે મૂકી રાખવા) જો તે અનશન આરાધના નિષ્ફળ થઇ હોય એટલે જો તેની વિરાધના થઇ હોય તો અન્ય અનશન કરવા ઇચ્છનાર તે સ્થાને પ્રવેશ કરી શકે (એટલે જે સ લેખના કરવામા પ્રવૃત્ત થયેલા હોય તે અનશન અ ગીકાર કરે) એવી રીતે બન્ને પ્રકા રે સપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ સમજાવી હવે અપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ શાસ્ત્રકાર જણાવે છે ૪૮૪–૪૮૫–૪૮૬

अपरक्कमो बलहीणो । निव्वाघाएण कुणइ गच्छमि॥
वाघाओ रोग-विसाइएहि । तह विज्जुमाईहि ॥८७॥

જે પરગચ્છમાં જઇ અનશન અંગીકાર કરી શકે એવો સમર્થ ન હોય તો તે રોગાદિક ઉપદ્રવ રહિતપણે સમાધિથી સ્વગચ્છમાં પણ અનશન આદરી કાળધર્મ કરે તો નિર્વ્યાઘાત અનશન સમજવું અને રોગ, વિષ તેમજ વિજળી પ્રમુખ વ્યાઘાત પ્રાપ્ત થયે તત્કાળ અનશન આદરી કાળ કરે તે વ્યાઘાત અનશન સમજવું ૪૮૭

इक्क पंडियमरणं । छिंदइ जाईं सयाइं बहुआइं ॥
इक्कंपि बालमरणं । कुणइ अणंताइं दुक्खाइं ॥ ८८ ॥

એક જે પંડિત મરણ (સર્વ વિરતીવંત સમાધિ પૂર્વક અનશન આરાધી કાળ કરે) તે અનેક સેંકડો ગમે ભવનો અંત કરે છે અને બીજું જે બાલ મરણ (અવિરતિપણે આરાધના રહિત કાળ કરે) તે અનંત જન્મ મરણના દુઃખો આપે છે ૪૮૮

धीरेणवि मरियव्वं । काउरिसेण वि अवस्स मरियव्व ॥
ता निच्छियमि मरणे । वरं खु धीरत्तणे मरिउं ॥८९॥

ધીર, મહાસત્ત્વને પણ મરવું છે, અને કાયરને પણ અવશ્ય મરવાનું છે, જ્યારે મરણ નિશ્ચિતજ થવાનું છે ત્યારે ધીરપણેજ મરવું સારૂ છે. ૪૮૯

पाउवगमण-इंगिणि । भत्तपरिन्नाइ विबुहमरणेण ॥
जंति महाकप्पेसु । अहवा पावंति सिद्धिसुहं ॥९०॥

પાદપોપગમન, ઇંગીણી અને ભકતપરિજ્ઞાદિક પંડિત મરણથી મુનિઓ મહાકલ્પ (અનુત્તર વિમાન) માં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા તો મોક્ષ સુખ પામે છે ૪૯૦.

सुरगण सुह समग्ग । सव्वद्धा पिंडिय जइ हविज्जा ॥
न वि पावइ मुत्ति-सुह । णताहिं वि वग्गवग्गूहि ९१

સર્વે કાળના સુરગણુના સમગ્ર સુખ જો એકઠા કરી તેમને અનંતીવાર વર્ગ વર્ગીત કર્યા હોય તોપણ તે મોક્ષના સુખની હોડે આવી ન શકે ૪૯૧

दुक्ख जरा विओगो । दारिद्द रोय-सोय-रागाई ॥
त च न सिद्धाण तओ । ते च्चिय सुहिणो न रागधा ९२

દુખ, જરા, વિયોગ, દારિદ્ર, રોગ, શોક અને રાગાદિક વિકારો સિદ્ધ ભગવાનને નથી તેથી તેઓજ સુખી છે પણ રાગથી અંધ બનેલા દેવાદિક સુખી નથી ૪૯૨

निच्छिन्न-सव्व-दुक्खा । जाइ-जरा-मरण-बधण-विमुक्का ॥
अव्वाबाह सुक्ख । अणुहती सासय सिद्धा ॥ ९३ ॥

સર્વ દુખથી સર્વથા મુક્ત થયેલા, તેમજ જન્મ, જરા અને મરણના બંધનથી સર્વથા મૂકાએલા સિદ્ધ ભગવાન શાશ્વત અવ્યાબાધ સુખને અનુભવે છે ૪૯૩

सते वि सिद्धिसुक्खे । पुव्वुत्ते दसिअमि वि उवाए ॥
लद्धेवि माणुसत्ते । पत्तेवि जिणिंद-वर-धम्मे ॥ ९४ ॥
ज अज्जवि जीवाण । विसएसु दुहासवेसु पडिबधो ॥
त नज्जइ गरुयाणवि । अलघणिज्जो महामोहो ॥९५॥

એવા પ્રકારનુ મોક્ષ સુખ વિદ્યમાન છતા તેમજ તેવુ સુખ પ્રાપ્ત કરવા પૂર્વોક્ત અભયદાનાદિક ઉપાય બતાવ્યા છતા અને મનુષ્યપણુ તથા જિનેશ્વર પ્રણીત ધર્મ પ્રાપ્ત થયે છતે અદ્યાપિ પર્યંત જીવો ને દુ ખદાયી વિષયોમા જે પ્રતિબધ આસક્તિ દેખાય છે તેથી એમ સમજાય છે કે મ્હોટા પુરૂષોને પણ પ્રાય. મહા મોહ દુર્લઘ્ય છે ૪૯૪-૪૯૫

नाऊण सुअबलेण । करयलमुत्ताहल व भुवणयल ॥
केवि निवडति तह विहु । पिच्छसु कम्माण बलिअत्तं९६

શ્રુત જ્ઞાનના બળથી હસ્તગત મુક્તાકળની પેરે જગતને જાણીને પણ ચારિત્રાદિક ગુણથી કેટલાક ભ્રષ્ટ થાય છે તેથી જુઓ કે કર્મનુ કેટલુ પ્રબળપણુ છે ૪૯૬

इक्कपि पयं सोउ । अन्ने सिज्झति समर-निवइ व्व ॥
संजाय-कंम-विवरा । जीवाण गई अहो विसमा ॥९७॥

અન્ય કેટલાક હળુકર્મી જીવો સમરનૃપતિની પેરે કર્મ વિવર પામીને એક પણ (પવિત્ર) પદ સાભળી મોક્ષ સુખ પામે છે, અહો જીવોની ગતિ વિચિત્ર છે ૪૯૭

“ સમરનૃપતિનુ દૃષ્ટાત ”

સમરનૃપતિ એકદા પ્રબળ દાહ પીડા ગ્રસ્ત થયા છતા પુણ્યના પ્રભાવથી ધર્મ રૂચીવત બની દીક્ષા લેવા ઉજમાળ થયા. તેવામા મોહથી પુન પુત્રાદિકની ચિતાદિક કારણે વિલબ

વિયાગ થયો, પગ તુ પુન ભાગ્યોદયે જ્ઞાની ગુરૂ સમીપે 'શ્રેયઃકા-મમા બહુ વિઘ્નો આવી પડે છે. ઇત્યાદિક સક્ષિપ્ત સદ્‌બોધ સાભળી વૈરાગ્યથી તરત દીક્ષા લઇ તેને યથાર્થ આગધી કેવળજ્ઞાન પામી સમરરાજર્ષિ મોક્ષ સુખના ભાગી થયા' એમ વિચારી આત્માર્થી જનોએ ધર્મ આરાધન કરવા ઉજમાળ થવુ તેમા કદાપિ પ્રમાદ નહિ કરવો!

तम्हा सकम्म-विवरे । कज्ज साहति पाणिणो सव्वे ॥
तो तह जइज्ज सम । जह कम्म खिज्जइ असेस ॥९८॥

ઉપરની હકીકતથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પોતાના મસ્ત કર્મનો ક્ષય થયે છતેજ સર્વે ભવ્ય જીવો મોક્ષ સુખ પામી શકે છે તેથી સુજ્ઞ જનોએ બરાબર કાળજીથી એવો પુરૂષાર્થ કરવો જોઇએ કે જેથી સમસ્ત કર્મનો ક્ષય થઇ જાય ૪૯૮

कम्मरखए उवाओ । सुआणसारेण पगरणे इत्थ ॥
लेसेण मए भणिओ । अणुट्ठिअव्वो सुबुद्धीहि ॥९९॥

કર્મ ક્ષયાર્થે જે ઉપાય યોજવા ઘટે છે તે અત્ર પ્રકરણમા શાસ્ત્ર અનુસારે લેશ માત્ર સક્ષેપથી અમે દર્શાવ્યા છે સુબુદ્ધિવતે તે પ્રમાણે વર્તવુ ! ૪૯૯

पाय धम्मत्थीण । मज्झत्थाण सुनिउण-दिट्ठीण ॥
परिणमइ पगरणमिण । न सकिलिट्ठाण जतूण ॥५००॥

પ્રાય ધર્માર્થી (ધર્મની રૂચીવાળા) મધ્યસ્થ, (પક્ષપાત વર્જી કેવળ સત્યગ્રાહી) અને સુનિપુણ બુદ્ધિવાળા ભવ્યજનોને આ પ્રકરણ ઉપકારક થશે, પરંતુ રાગદ્વેષ કદાગ્રહાદિકથી સંકિલષ્ટ ચિત્તવાળાને ઉપકારક થશે નહી ૫૦૦

हेम-मणि-चद-दप्पण--सूर-रिसि-पढमवन्न-नामेहिं ॥
सिरि अभयसूरिसीसेहि । विरईयं पगरणं इणमो ॥१॥

હેમ, મણિ, ચંદ્ર, દપણ, સૂર, રિષિ, એટલા શબ્દોના પ્રથમવર્ણથી નિષ્પન્ન થતા નામવાળા શ્રીઅભયસૂરિના શિષ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ આ પ્રકરણની વિવેકથી રચના કીધી છે ૫૦૧

उवएसमाल नाम । पूरिअ-कामं सया पढंताणं ॥
कल्लाण-रिद्धि-ससिद्धि-कारण सुद्ध-हियथाण ॥ २ ॥

આ ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમાળા) પ્રકરણ સદાકાળ પઠન પાઠન કરનારના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર તથા શુદ્ધ હૃદય વાળા ભવ્યજનોને કલ્યાણ સંપદા સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે ૫૦૨

इथ्थ वीसहिगारा । जीवदयाईहि विविह-अथ्थेहि ॥
गाहाण पचसया । पणुत्तरा हुति सखाए ॥ ३ ॥

આ પ્રકરણમા વિવિધ અર્થવાળા જીવદયાદિક વીશ અધિકાર કહ્યા છે, અને ગાથાઓ સર્વે મળીને પાચમોને પાચ (૫૦૫) છે ૫૦૩

उवएसमालकरणे । जं पुन्न अज्जिय मए तेण ॥
जीवाण हुज्ज सया । जिणोवएसमि पडिवत्ती ॥ ४ ॥

આ ઉપદેશમાળા પ્રકરણ નિર્માણ કરતા મે જે સુકૃત (પુણ્ય) ઉપાર્જ્યું છે તે વડે ભવ્ય જીવોનો જિનોપદેશમા સદા આદર થાઓ! મતલબ કે એકાંત હિતકારી શ્રી જિનવચનામૃતનું પાન કરવાને ભવ્યજનો સદાય આદરવંત થાઓ! ૫૦૪

जाव जिणसासण–मिण । जावइ धम्मो जयमि विप्फुरइ
ताव पढिज्जउ एसा । भव्वेहिं सया सुहत्थीहि ॥ ५ ॥

જ્યાં સુધી આ જિનશાસન જગતમા (જયવંતુ વર્તે છે અને જ્યા સુધી જગતમા ધર્મનો મહિમા જાગતો રહે ત્યાં સુધી આ ઉપદેશમાળા (પુષ્પમાળા) સુખના અર્થી સજ્જનો સદા પઢો! તથાસ્તુ ૫૦૫

ઉપસંહાર.

એવી રીતે શ્રીમાન્ અભયસૂરિના શિષ્ય રત્ન શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ રચેલી ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમાળા) ઉપર યથામતિ શ્રી જિનભદ્રસૂરિ શિષ્ય શ્રી સિદ્ધાન્તરૂચિ મહોપાધ્યાય શ્રીમાન્ સોમગણિ વિરચિત વૃત્તિ અનુસારે સ્વપર ઉપકારાર્થે સરળ વ્યાખ્યા લખી છે તેમા મતિમંદતાદિ દોષથી કે અનાભોગથી જે કંઇ મૂળ ગ્રંથકાર કે વૃત્તિકારના પવિત્ર આ-

शयथी विपरीत व्याख्या थइ होय ते सबधी दुष्कृत मिथ्या थाओ, अने हसवत विवेकी–गुणग्राही सज्जनो तेनो परमार्थ ग्रही मने उपकृत करो ! तथास्तु

॥ इति पुष्पमालाप्रकरणं समाप्तम् ॥

अथ श्री चतुर्गति-जीव-क्षपणकानि

धन्नोह जेण मए, अणोरपारंमि भवसमुद्दमि,
पत्तो जिणद–धम्मो, अचित–चिंतामणी–कप्पो ॥ १ ॥
जो कोवि मए जीवो, चउगई–भव–चक्कमज्झयारंमि,
दूहविओ मोहेण, तमह खामेमि तिविहेण ॥ २ ॥
नरएसु अ उववन्नो, सत्तसु पुढवीसु नारगो होउ,
जो कोवि तथ्थ जीवो, दूहविओ तंपि खामेमि ॥ ३ ॥
घोलण–चुन्नणमाइ, परप्पर ज कयाइ दुरकाइ,
कम्मवसेण च मए, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ४ ॥
निद्दय–परमाहम्मिय–रूवेण ज कयाइ दुरकाइ,
जीवेण जणियाइ, मूढेण त पि खामेमि ॥ ५ ॥
हा हा तइआ मूढो, न याणिमो ज परस्स दुरकाइ,
करवत्तत्र छेअणमे–अणाहिं केलीए जणिआइ ॥ ६ ॥
ज किंपि मए तइआ, कल्कलीभाव–मुवगएण कयं,
दुरक नेरइआणं, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ७ ॥

तिरिआण चिअ मज्झे, पुढवीमाईसु खारभेएसु,
अवरपरुप्परसथ्येण, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ ८ ॥
बेइंदिअ-तेइंदिय-चउरिंदिय-भाइ णेगभेएसु,
जे भरिकअ दुरकविआ, तेविअ तिविहेण खामेमि ॥ ९ ॥
जलयर-मज्झगएण, अणेगमच्छाइरूवधारेण,
आहारट्ठाजीवा, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १० ॥
च्छिन्नाभिन्ना य मए, बहुसो दट्ठूण बहुविहा जीवा,
जलयरमज्झगएण, तेवि य तिविहेण खामेमि ॥ ११ ॥
सप्पसरीसवमज्झे, वन्नर-मजार-सुणहभेएण;
जे जीवा वेलविआ, दुरकत्ता तेवि खामेमि ॥ १२ ॥
सद्दूल-सीह-सडय-जाइ सजीव-घाय-जणिएसु,
जे उवचत्तिण मए, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १३ ॥
होल्लाह-गिद्ध-कुक्कड, हस-बगाइ-ससउण-जाईसु,
जे खुद्दवसेण खद्धा, किमिमाई तेवि खामेमि ॥ १४ ॥
मणुएसुवि जे जीवा, जिब्भिंदिअमोहिएण मूढेण,
पारद्धिरमतेण, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १५ ॥
जे मज्झ-मसमज्झे, मधुमरखणमाईएसु जे जीवा,
खद्धा रसलोभेण, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १६ ॥
फासगिद्धेण ज चिअ, परदाराईसु गच्छमाणेण,
जे दुमिअ दुहविआ, तिविहेण तेवि खामेमि ॥ १७ ॥

चरकुदिअ-घाणदिअ-सोइंदिअ-वसगएण जे जीवा,
दुरकमि मए ठविआ, ते विहु तिविहेण खामेमि ॥ १८॥
अक्कमिऊण आणा, कराविआ जे उ माणभगेण,
तामसभावगएण, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ १९ ॥
सामित्त लहीऊण, जे वद्धा घाइआ य मे जीवा;
सवराह-निरवराहा, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ २० ॥
अभ्भरकाण दिन्न, दुट्ठेण मएण कस्स व नरस्स,
कोहेण व लोहेण व, तपि य तिविहेण खामेमि ॥ २१ ॥
परयावयाइ हरिसो, पेसुन्न ज कय मए डर्णिह,
मच्छर-भावगएण, तपि अ तिविहेण खामेमि ॥ २२ ॥
रुद्दो खद्दसहावो, जाओ णेगाइ मिच्छजाईसु,
धम्मुत्ति इमो सद्दो, कन्नेहि वि जथ्थ मे न सुओ ॥ २३ ॥
परलोगमि पिवासो, जीव सया णेगहायण सपत्तो,
ज जाओ दुहहेउ, जीवाण तपि खामेमि ॥ २४ ॥
आरिअखित्तेवि मए, खट्टिअवागुरिय-डुब-जाईसु,
जे वहिआ मे जीवा, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ २५ ॥
मिच्छत्त-मोहएण, जे वहिआ केपि धम्मबुद्धीए,
अहिगरण-कारणेण, वहाविआ तेवि खामेमि ॥ २६ ॥
दवदाण-वल्लिवणयं, काऊण जे जीवा मए दड्ढा,
सरदहतलाइसोस, जे वहिआ तेवि खामेमि ॥ २७ ॥
सुहदुल्ललिएण जे, जीवा केवि कम्मभूमीसु,
अनरदीवाइसु वा, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ २८ ॥

देवत्ते विहु पत्ते, केलिपओगेण लोहवुद्धीए,
जे दूहविआ सत्ता, ते त्रिय तिविहेण खामेमि ॥ २९ ॥
भवणवईण मज्झें, आसुरभावमि वट्टमाणेण,
निद्दय-हणमाणेण, जे दुमिआ तेवि खामेमि ॥ ३० ॥
वतरभावमि मए, केलीकालभावओ अ ज दु.रक,
जीवाण सजणिअ, तपि य तिविहेण खामेमि ॥ ३१ ॥
जोइसिएसु गएण, विसयाविसमोहिएण मूढेण,
जो कोवि कओ दुहिओ, पाणी मे तपि खामेमि ॥ ३२ ॥
परिरिद्धि मच्छरेण, लोभनिवुड्ढेण मोहवसगेण,
अभियोगेण व दुरक, जाणकय त पि खामेमि ॥ ३३ ॥
इय चउगइमावन्ना, जे केवि अ पाणिणो मए वहिया,
दुरके वा सठविआ, ते खामेमि अह सव्वे ॥ ३४ ॥
सव्व खमनु मज्झे, अहपि तेसि खमामि सव्वेसिं,
ज ज कयमवराह, वेर चइऊण मज्झथ्थो ॥ ३५ ॥
न य मज्झ कोइ दोसो, सयले वा इथ्थ जीवलोगमि,
दसणनाणसहावो, इक्कोह निम्ममो निच ॥ ३
जिणसिद्धा सरण मे, साहूधम्मो अ
जिणनवकारो सरण, कम्मरकयकारण
इअ खामणा य एसा, चउगइ
भाव-विसुद्धीइ महा